

REKOMENDACIJOS

KOMISIJOS REKOMENDACIJA (ES) 2017/2338

2017 m. lapkričio 16 d.

dėl bendro „Grąžinimo vadovo“ valstybių narių kompetentingoms institucijoms, vykdančioms su grąžinimu susijusias užduotis

EUROPOS KOMISIJA,

atsižvelgdama į Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo, ypač į jos 292 straipsnį,

kadangi:

- (1) Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB⁽¹⁾ nustatyti bendri valstybių narių standartai ir procedūros, taikytini grąžinant neteisėtai esančius trečiųjų šalių piliečius;
- (2) būtina užtikrinti, kad tie bendri standartai ir procedūros būtų vienodai įgyvendinami visose valstybėse narėse, todėl 2015 m. spalio 1 d. Komisijos rekomendacijoje C(2015) 6250⁽²⁾ buvo pateiktas bendras „Grąžinimo vadovas“, kuriame išdėstytos bendros gairės, geriausia patirtis ir rekomendacijos, skirtos valstybių narių kompetentingoms institucijoms, vykdančioms su grąžinimu susijusias užduotis. Kadangi neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo srityje yra pokyčių, „Grąžinimo vadovą“ būtina atnaujinti;
- (3) 2017 m. kovo 7 d. Komisijos rekomendacijoje C(2017) 1600⁽³⁾ pateikiamos gairės, kaip turėtų būti remiamasi Direktyvos 2008/115/EB nuostatomis, siekiant padidinti grąžinimo procedūrų veiksmingumą, o valstybės narės raginamos imtis būtinų priemonių, kad būtų pašalintos teisinės ir praktinės grąžinimo kliūtys. Todėl „Grąžinimo vadove“ turėtų būti atsižvelgti į šią rekomendaciją;
- (4) „Grąžinimo vadove“ turėtų būti atsižvelgta į naujausią Europos Sąjungos Teisingumo Teismą praktiką, susijusią su Direktyva 2008/115/EB;
- (5) „Grąžinimo vadovas“ turėtų būti skirtas visoms valstybėms narėms, kurios privalo laikytis Direktyvos 2008/115/EB;
- (6) siekiant stiprinti vienodą bendrą Sąjungos grąžinimo standartų įgyvendinimą, „Grąžinimo vadovas“ turėtų būti naudojamas kaip pagrindinė priemonė vykdam su grąžinimu susijusias užduotis ir rengiant mokymus,

PRIĖMĖ ŠIĄ REKOMENDACIJĄ:

1. Priede išdėstytas „Grąžinimo vadovas“ turėtų pakeisti Komisijos rekomendacijos C(2015) 6250 priede išdėstytą „Grąžinimo vadovą“.
2. Valstybės narės „Grąžinimo vadovą“ turėtų perduoti savo nacionalinėms institucijoms, įgaliotoms vykdyti su grąžinimu susijusias užduotis, ir nurodyti toms institucijoms juo naudotis kaip pagrindine priemone vykdam minėtas užduotis.

⁽¹⁾ 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse (OL L 348, 2008 12 24, p. 98).

⁽²⁾ 2015 m. spalio 1 d. Komisijos rekomendacija C(2015) 6250 dėl bendro „Grąžinimo vadovo“, skirto valstybių narių kompetentingoms institucijoms, vykdančioms su grąžinimu susijusias užduotis.

⁽³⁾ 2017 m. kovo 7 d. Komisijos rekomendacija C(2017) 1600 dėl grąžinimo veiksmingumo padidinimo įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2008/115/EB.

3. „Grąžinimo vadovas“ turėtų būti naudojamas mokant darbuotojus, vykdančius su grąžinimu susijusias užduotis, ir ekspertus, dalyvaujančius tikrinimo, kaip valstybėse narėse taikoma Šengeno *acquis*, vertinimo ir stebėsenos mechanizme, sukurtame Tarybos reglamentu (ES) Nr. 1053/2013 ⁽¹⁾.

Priimta Briuselyje 2017 m. lapkričio 16 d.

Komisijos vardu
Dimitris AVRAMOPOULOS
Komisijos narys

⁽¹⁾ 2013 m. spalio 7 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1053/2013, kuriuo sukuriama tikrinimo, kaip taikoma Šengeno *acquis*, vertinimo ir stebėsenos mechanizmas, ir panaikinamas 1998 m. rugsėjo 16 d. Vykdomojo komiteto sprendimas, įsteigiantis Šengeno įvertinimo ir įgyvendinimo nuolatinį komitetą (OL L 295, 2013 11 6, p. 27).

PRIEDAS

GRAŽINIMO VADOVAS

1.	SAVOKŲ APIBRĖŽTYS	87
1.1.	Trečiosios šalies pilietis	87
1.2.	Neteisėtas buvimas	88
1.3.	Gražinimas	90
1.4.	Sprendimas gražinti	90
1.5.	Išakymas išsiųsti	91
1.6.	Pasislėpimo pavojus	91
1.7.	Savanoriškas išvykimas	93
1.8.	Pažeidžiami asmenys	94
2.	TAIKYMO SRITIS	94
2.1.	Sienos kirtimo atvejai. 2 straipsnio 2 dalies a punktas	95
2.2.	Specialios apsaugos priemonės, skirtos sienos kirtimo atvejams	96
2.3.	Baudžiamosios teisės ir ekstradicijos taikymo atvejai	97
3.	PALANKESNĖS NUOSTATOS	98
4.	SANKCIJOS UŽ MIGRACIJOS TAISYKLIŲ PAŽEIDIMUS	98
5.	SULAIKYMAS IR PRIEVOLĖ PRIIMTI SPRENDIMĄ GRAŽINTI	100
5.1.	Sulaikymas per patikrinimą išvykstant	102
5.2.	Asmenys, kurių atžvilgiu sprendimą gražinti priėmė kita valstybė narė	102
5.3.	Ryšys su Dublino taisyklėmis	103
5.4.	Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, turintis teisę būti kitoje valstybėje narėje	104
5.5.	Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, kuriam taikomi galiojantys dvišaliai valstybių narių susitarimai	106
5.6.	Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, besinaudojantis humanitariniu (ar kitu) leidimu	107
5.7.	Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, dėl kurio pradėta leidimo galiojimo pratęsimo procedūra ...	107
5.8.	Direktyvose dėl teisėtoms migracijos nustatytos specialios taisyklės dėl readmisijos tarp valstybių narių judėjimo Sąjungos viduje atvejais	108
6.	SAVANORIŠKAS IŠVYKIMAS	108
6.1.	Pratęstas savanoriško išvykimo laikotarpis	109
6.2.	Prievolės iki savanoriško išvykimo	110
6.3.	Kontrargumentai	110
6.4.	Praktinė atitiktis. Tranzitas sausuma	111
6.5.	Praktinė atitiktis. Tranzitas oro transportu	112
6.6.	Savanoriško išvykimo registravimas	113
7.	IŠSIUNTIMAS	113
7.1.	Išsiuntimas oro transportu	115
7.2.	Tranzitas oro transportu	118
7.3.	Jungtinės išsiuntimo oro transportu operacijos	118
7.4.	Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūros koordinuojamos gražinimo operacijos	119
8.	PRIVERSTINIO GRAŽINIMO STEBĖSENA	119
9.	IŠSIUNTIMO ATIDĖJIMAS	120

10.	NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ GRAŽINIMAS	121
10.1.	Atitinkamų įstaigų teikiama pagalba	122
10.2.	Gražinimas šeimos nariui, paskirtam globėjui ar į tinkamą priėmimo centrą	123
11.	DRAUDIMAI ATVYKTI	123
11.1.	Poveikis ES mastu	124
11.2.	SIS II naudojimas	125
11.3.	Procedūriniai klausimai	125
11.4.	Draudimų atvykti taikymo priežastys	125
11.5.	Draudimų atvykti trukmė	126
11.6.	Draudimų atvykti panaikinimas, laikotarpio sutrumpinimas ir sustabdymas	127
11.7.	Sankcijos, taikomos, kai nesilaikoma draudimo atvykti	128
11.8.	Valstybių narių konsultacijos	128
11.9.	Ankstesni draudimai atvykti	129
12.	PROCEDŪRINĖS APSAUGOS PRIEMONĖS	130
12.1.	Teisė į gerą administravimą ir teisė būti išklauptam	130
12.2.	Su grąžinimu susiję sprendimai	131
12.3.	Sprendimų forma ir vertimas	133
12.4.	Teisių gynimo priemonės	134
12.5.	Lingvistinė pagalba ir nemokama teisinė pagalba	135
13.	APSAUGOS PRIEMONĖS IKI GRAŽINIMO	137
13.1.	Rašytinis patvirtinimas	138
13.2.	Užsitetę pažeidimai	138
14.	SULAIKYMAS	139
14.1.	Sulaikymą pateisinančios aplinkybės	139
14.2.	Sulaikymo forma ir pirminė peržiūra	142
14.3.	Reguliari sulaikymo peržiūra	142
14.4.	Sulaikymo užbaigimas	143
14.4.1.	Pagrįstos tikimybės išsiųsti nebuvimas	144
14.4.2.	Maksimalaus sulaikymo laikotarpio pabaiga	144
14.5.	Pakartotinis grąžinamųjų asmenų sulaikymas	146
14.6.	Švelnesnių priverstinių priemonių taikymas pasibaigus sulaikymui	146
15.	SULAIKYMO SĄLYGOS	146
15.1.	Pirminis policijos vykdomas sulaikymas	146
15.2.	Specialių centrų naudojimas, remiantis bendrąja taisykle	147
15.3.	Atskyrimas nuo kalinių	148
15.4.	Materialinės sulaikymo sąlygos	148
16.	NEPILNAMEČIŲ IR ŠEIMŲ SULAIKYMAS	153
17.	NEPAPRASTOSIOS PADĖTYS	155
18.	PERKĖLIMAS Į NACIONALINĘ TEISĘ, AIŠKINIMAS IR PEREINAMOJO LAIKOTARPIO PRIEMONĖS	156
19.	ŠALTINIAI IR DOKUMENTAI, KURIAIS REMTASI	157
20.	SANTRUMPOS	159

PRATARMĖ

Šiame „Grąžinimo vadove“ pateikiamos gairės nacionalinėms institucijoms, įgaliotoms atlikti su grąžinimu susijusias užduotis, įskaitant policiją, sienos apsaugos, migracijos tarnybas, sulaikymo centrų ir stebėsenos įstaigų darbuotojus.

Jis apima valstybių narių taikomus standartus ir procedūras, skirtus grąžinti neteisėtai esančius trečiųjų šalių piliečius, ir yra pagrįstas šį klausimą reglamentuojančiomis Sąjungos teisinėmis priemonėmis, visų pirma Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB ⁽¹⁾ (toliau – Grąžinimo direktyva). Praktikoje grąžinimo procedūros dažnai susijusios su kitų rūšių procedūromis (prieglobsčio procedūromis, sienų kontrolės procedūromis, procedūromis dėl teisės atvykti, būti ar gyventi), kurias reglamentuoja kiti atitinkami Sąjungos ir nacionalinės teisės aktai. Tokiais atvejais valstybės narės turėtų užtikrinti, kad įvairios tokias procedūras vykdančios institucijos glaudžiai bendradarbiautų.

Pirmoji vadovo versija buvo priimta 2015 m. spalio mėn. ⁽²⁾ Dabartinė versija, kuri buvo patikslinta 2017 m., grindžiama 2017 m. kovo 7 d. Komisijos rekomendacija ⁽³⁾; joje pateikta papildomų gairių nacionalinėms institucijoms, kaip taikyti Grąžinimo direktyvos taisykles, kad būtų pagerintas grąžinimo sistemų veiksmingumas visiškai užtikrinant pagrindinių teisių laikymąsi.

Be tinkamų standartų ir procedūrų, veiksminga grąžinimo sistema turi būti grindžiama racionalia ir gerai integruota kompetencijų organizavimo nacionaliniu lygmeniu sistema. Tai reiškia gebėjimą sutelkti visus su grąžinimo procedūromis susijusius subjektus (pavyzdžiui, teisėsaugos ir imigracijos institucijas, taip pat teismus, vaikų apsaugos institucijas, medicinos ir socialines tarnybas, sulaikymo centrų darbuotojus) ir derinti jų veiksmus, atsižvelgiant į jų vaidmenį ir įgaliojimus, kad įvairios institucijos sparčiai ir tinkamai reaguotų atskirais asmenų grąžinimo atvejais. Nacionalinėms grąžinimo sistemoms reikia pakankamo skaičiaus kvalifikuotų ir kompetentingų darbuotojų, kuriuos būtų galima greitai sutelkti – esant poreikiui, visą parą visomis savaitės dienomis – visų pirma, kai didėja našta vykdam grąžinimo sprendimus, ir kurie prirėikus gali būti dislokuoti prie Sąjungos išorės sienos, kad būtų imtasi neatidėliotinų priemonių išaugusiems migracijos srautams valdyti. Šiuo tikslu turėtų būti užtikrintas nuolatinis keitimasis operatyvine informacija su Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūra bei kitomis valstybėmis narėmis ir galimybė naudotis technine ir operatyvine parama, kurią gali teikti agentūra.

Kad grąžinimo sistemos būtų tinkamos reaguoti į problemas, valstybės narės turėtų kuo geriau išnaudoti Grąžinimo direktyvoje numatytas lankstumo priemones ir reguliariai peržiūrėti savo struktūras bei grąžinimo pajėgumus ir juos pritaikyti pagal realius poreikius, kad jie išliktų veiksmingi.

Šiuo vadovu nesukuriama jokių teisiškai įpareigojančių prievolių valstybėms narėms, nenustatoma jokių naujų teisių ar pareigų. Jis didele dalimi paremtas darbu, kurį valstybės narės ir Komisija 2009–2017 m. atliko Grąžinimo direktyvos 2008/115/EB ryšių palaikymo komitete, ir jame sistemingai bei apibendrintai aprašomos šiame forume įvykusios diskusijos, kurios nebūtinai atspindi valstybių narių susitarimą dėl teisės aktų aiškinimo.

Aiškinamojoje vadovo dalyje pateiktos papildomos rekomendacijos dėl naujai iškilusių klausimų (pavyzdžiui, naujų Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimų, tarptautinių standartų). Teisiškai privalomi tik teisės aktai, kuriais pagrįstas šis vadovas arba į kuriuos jame pateikta nuoroda, ir jie gali būti taikomi nacionalinėje jurisdikcijoje. Teisiškai privalomus Sąjungos teisės aiškinimus gali teikti tik Europos Sąjungos Teisingumo Teismas.

1. SAŲOKŲ APIBRĖŽTYS

1.1. Trečiosios šalies pilietis

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 1 dalis; Šengeno sienų kodekso ⁽⁴⁾ 2 straipsnio 5 dalis

Asmuo, kuris nėra Sąjungos pilietis, kaip apibrėžta Sutarties 17 straipsnio 1 dalyje, ir kuris nėra asmuo, besinaudojantis laisvo judėjimo teise pagal Sąjungos teisę, kaip apibrėžta Šengeno sienų kodekso 2 straipsnio 5 dalyje.

⁽¹⁾ 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse (OL L 348, 2008 12 24, p. 98).

⁽²⁾ C(2015) 6250.

⁽³⁾ COM(2017) 1600 final.

⁽⁴⁾ 2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/399 dėl taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Sąjungos kodekso (Šengeno sienų kodeksas) (OL L 77, 2016 3 23, p. 1).

Toliau nurodytų kategorijų asmenys nelaikomi trečiųjų šalių piliečiais:

- SESV 20 straipsnio 1 dalyje (anksčiau – Sutarties 17 straipsnio 1 dalis) nurodyti Sąjungos piliečiai, t. y. ES valstybės narės pilietybę turintys asmenys ⁽¹⁾,
- asmenys, turintys EEE ar Šveicarijos pilietybę,
- Sąjungos piliečių, besinaudojančių laisvo judėjimo teise pagal SESV 21 straipsnį ar Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2004/38/EB, *šėimos nariai* ⁽²⁾,
- EEE ar Šveicarijos piliečių, besinaudojančių tokiomis pačiomis laisvo judėjimo teisėmis kaip ir Sąjungos piliečiai, *šėimos nariai*.

Visi kiti asmenys, taip pat ir asmenys be pilietybės ⁽³⁾, laikytini trečiųjų šalių piliečiais.

Papildomas paaiškinimas:

- ES, EEE ar Šveicarijos piliečių šėimos nariai, kurie dėl to turi teisę atvykti ir gyventi su Sąjungos piliečiu priimančiojoje valstybėje narėje neatsizvelgiant į pilietybę, yra:
  - a) sutuoktinis ir partneris, su kuriuo ES, EEE ar Šveicarijos pilietis sudarė registruotą partnerystę, jei tokia partnerystė sudaryta remiantis valstybės narės teisės aktais ir priimančioji valstybė narė pagal savo teisės aktus pripažįsta ją lygiavertę santuokai;
  - b) 21 metų nesulaukę tiesioginiai palikuonys arba išlaikomi asmenys, įskaitant sutuoktinio arba registruoto partnerio palikuonis ar išlaikomus asmenis;
  - c) išlaikomi tiesioginiai tiesiosios aukštutinės linijos giminaičiai, įskaitant atitinkamus sutuoktinio arba registruoto partnerio giminaičius.

Be a–c punktuose išvardytų kategorijų, kiti šėimos nariai pagal Sąjungos teisę tam tikromis aplinkybėmis taip pat turi teisę laisvai judėti, visų pirma tuomet, kai jiems suteikta teisė atvykti ir gyventi pagal nacionalinės teisės aktus, kuriais įgyvendinama Direktyvos 2004/38/EB 3 straipsnio 2 dalis.

- Trečiosios šalies pilietis, kurio prašymą būti pripažintam Sąjungos piliečiu, besinaudojančio Sąjungos laisvo judėjimo teise pagal SESV 21 straipsnį ar Direktyvą 2004/38/EB, šėimos nariu atmetė valstybė narė, gali būti laikomas trečiosios šalies piliečiu. Todėl tokie asmenys gali patekti į Gražinimo direktyvos taikymo sritį, o tai reiškia, kad turės būti taikomi joje numatyti būtiniausi standartai, procedūros ir teisės. Tačiau, kiek tai susiję su galimu skundu dėl sprendimo, kuriuo nesuteikiama galimybė pasinaudoti Direktyva 2004/38/EB, Komisija mano, kad asmuo, remiantis palankesne Gražinimo direktyvos 4 straipsnio nuostata, ir toliau galės naudotis procedūrinėmis apsaugos priemonėmis, numatytomis Direktyvos 2004/38/EB VI skyriuje (pavyzdžiui, dėl sprendimo pranešimo ir pagrindimo, laiko, per kurį galima savanoriškai išvykti iš teritorijos, teisių gynimo procedūrų).

1.2. Neteisėtas buvimas

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 3 straipsnio 2 dalis; Šengeno sienų kodekso 6 straipsnis

Trečiosios šalies piliečio, kuris neatitinka arba nebeatitinka Šengeno sienų kodekso 5 straipsnyje nustatytų atvykimo sąlygų ar kitų atvykimo, buvimo ar gyvenimo toje valstybėje narėje sąlygų, buvimas valstybės narės teritorijoje.

Ši labai plati apibrėžtis apima visus trečiųjų šalių piliečius, kuriems teisės aktais nesuteikta teisė būti valstybėje narėje. Bet kuris trečiosios šalies pilietis, fiziškai esantis ES valstybės narės teritorijoje, ten yra arba teisėtai, arba neteisėtai. Trečiosios šalies piliečių nėra.

⁽¹⁾ Remiantis specialia Jungtinės Karalystės stojimo sutarties nuostata, Europos Sąjungos piliečiai yra tik tie Jungtinės Karalystės piliečiai, kurie yra „Jungtinės Karalystės piliečiai Europos Sąjungos tikslais“.

⁽²⁾ 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šėimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir panaikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB (OL L 158, 2004 4 30, p. 77).

⁽³⁾ 1954 m. Konvencijos dėl asmenų be pilietybės statuso 1 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad asmuo be pilietybės reiškia „asmenį, kurio jokia valstybė pagal savo galiojančius įstatymus nelaiko piliečiu“.

Nacionaline teise pagrįstos teisinės fikcijos, kai asmuo, fiziškai esantis specialiai nurodytose valstybės teritorijos dalyse (pavyzdžiui, tranzito ar tam tikrose pasienio zonose), nelaikomas „esančiu teritorijoje“, šiuo atveju neturi reikšmės, nes tai pažeistų vienodo ES grąžinimo *acquis* taikymo principą. Tačiau valstybės narės gali nuspręsti šios kategorijos asmenims netaikyti tam tikrų grąžinimo *acquis* nuostatų (žr. 2 skirsnį).

2016 m. kodifikavus Šengeno sienų kodeksą (ŠSK), Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 2 dalies nuoroda į ŠSK 5 straipsnį skaitoma kaip nuoroda į dabartinį ŠSK 6 straipsnį.

Pavyzdžiui, toliau nurodytų kategorijų trečiųjų šalių piliečiai laikomi neteisėtai esančiais atitinkamoje valstybėje narėje:

- asmenys, kurių leidimo gyventi ar vizos galiojimas pasibaigė,
- asmenys, kurių leidimas ar viza panaikinti,
- prieglobsčio prašytojai, kurių prašymai suteikti prieglobstį atmesti,
- prieglobsčio prašytojai, kuriems įteiktas sprendimas, kuriuo jie netenka teisės būti šalyje kaip prieglobsčio prašytojai,
- asmenys, kuriems prie sienos nesuteikta teisė atvykti,
- asmenys, sulaikyti dėl neteisėto sienos kirtimo,
- neteisėti migrantai, sulaikyti valstybių narių teritorijoje,
- asmenys, sulaikyti, kai neturėdami teisės aktais numatytos teisės vyksta tranzitu per valstybės narės teritoriją į kitą valstybę narę,
- asmenys, neturintys teisės būti valstybėje narėje, kurioje jie sulaikyti (nors ir turintys teisę būti kitoje valstybėje narėje),
- asmenys, esantys valstybės narės teritorijoje savanoriško išvykimo laikotarpiu,
- asmenys, kuriems taikomas atidėtas išsiuntimas.

Toliau nurodytų kategorijų asmenys nelaikomi neteisėtai esančiais, nes jie turi teisės aktais numatytą teisę būti (ji gali būti tik laikina) atitinkamoje valstybėje narėje:

- prieglobsčio prašytojai, esantys valstybėje narėje, kurioje jiems suteikta teisė būti, kol vykdoma prieglobsčio procedūra,
- asmenys be pilietybės, esantys valstybėje narėje, kurioje pagal nacionalinę teisę jiems suteikta teisė būti, kol vykdoma asmens be pilietybės statuso nustatymo procedūra,
- asmenys, esantys valstybėje narėje, kur jiems suteiktas oficialus toleravimo statusas (jei pagal nacionalinę teisę toks statusas prilygsta „teisėtam buvimui“),
- sukčiaujant įgyto leidimo turėtojai tol, kol leidimas neatšauktas ar nepanaikintas ir vis dar laikomas galiojančiu leidimu.

Papildomas paaiškinimas:

- Asmenų, kurių prašymas išduoti leidimą gyventi dar neišnagrinėtas, buvimas gali būti teisėtas arba neteisėtas, atsižvelgiant į tai, ar jie turi galiojančią vizą arba kitą teisę būti.
- Neteisėtam buvimui netaikoma minimalios trukmės ar trečiosios šalies piliečio ketinimo neteisėtai pasilikti valstybės narės teritorijoje sąlyga. Žr. ESTT sprendimo *Affum* ⁽¹⁾, C-47/15, 48 punktą.
- Asmenų, pateikusių prašymą pratęsti pasibaigusio galiojimo leidimą, buvimas yra neteisėtas, jei valstybės narės nacionalinėje teisėje nenustatyta kitaip (taip pat žr. 5.7 skirsnį).

⁽¹⁾ 2016 m. birželio 7 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Affum*, C-47/15, ECLI:EU:C:2016:408.

- Trečiųjų šalių piliečių, kuriems jau pritaikyta Grąžinimo direktyvoje nustatyta grąžinimo procedūra ir kurie valstybės narės teritorijoje yra neteisėtai, nesant jokių pateisinamų negrąžinimo priežasčių (ESTT sprendimo *Achughbaban* ⁽¹⁾, C-329/11, 48 punkte aprašyta situacija), buvimas yra neteisėtas. ESTT sprendime *Achughbaban* daroma speciali nuoroda yra susijusi tik su nacionalinės baudžiamosios teisės priemonių suderinamumu su Grąžinimo direktyva. Šiame sprendime nieko nepasakyta apie Grąžinimo direktyvos taikymo sritį ir taikytinumą, taigi 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta bendroji taisyklė ir toliau galioja: „arba A, arba B“, t. y. arba asmens buvimas yra neteisėtas ir Grąžinimo direktyva taikytina, arba asmuo turi teisę būti, ir Grąžinimo direktyva netaikytina.

1.3. Grąžinimas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 3 dalis

„Grąžinimas“ – trečiosios šalies piliečio grąžinimo procesas – savanoriškai vykdant prievolę grįžti arba priverstinai – į:

- 1) asmens kilmės šalį arba
- 2) tranzito šalį pagal Bendrijos ar dvišalius readmisijos susitarimus, ar kitas nuostatas, arba
- 3) kitą trečiąją šalį, į kurią atitinkamas trečiosios šalies pilietis savanoriškai nusprendžia grįžti ir į kurią jis būtų priimtas.

Šioje apibrėžtyje tiksliai nurodyta, ką galima laikyti „grąžinimu“ ir ko negalima laikyti „grąžinimu“ įgyvendinant Grąžinimo direktyvą. Pagal Sąjungos teisę neteisėtai esančio trečiosios šalies piliečio perdavimas atgal kitai valstybei narei nelaikomas „grąžinimu“. Vis dėlto toks veiksmas išimties tvarka įmanomas pagal dvišalius readmisijos susitarimus ar Dublino taisykles. Rekomenduojama tai vadinti „perdavimu atgal“ arba „perdavimu“, o ne „grąžinimu“.

Ši apibrėžtis taip pat reiškia, kad valstybės narės privalo vykdyti grąžinimą į trečiąsias šalis tik vienoje iš trijų įtraukų išvardytomis aplinkybėmis. Todėl, pavyzdžiui, be grąžinamojo asmens sutikimo, jo negalima grąžinti į trečiąją šalį, kuri nėra nei kilmės, nei tranzito šalis.

Papildomas paaiškinimas:

- Pirmoje įtraukoje nurodyta „kilmės šalis“ yra trečiosios šalies piliečio pilietybės šalis; asmenų be pilietybės atveju paprastai tai gali būti ankstesnės įprastinės gyvenamosios vietos šalis.
- Antroje įtraukoje nurodyta „tranzito šalis“ yra tik trečioji šalis, ne ES valstybė narė.
- Antroje įtraukoje nurodyti „Bendrijos ar dvišaliai readmisijos susitarimai ar kitos nuostatos“ – tai tik susitarimai su trečiosiomis šalimis. Dvišaliai readmisijos susitarimai tarp valstybių narių čia neturi reikšmės. Tačiau, remiantis tokiais valstybių narių susitarimais, tam tikrais atvejais neteisėtus migrantus galima perduoti atgal kitoms valstybėms narėms pagal Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 3 dalį (žr. 5.5 skirsnį).
- Trečioje įtraukoje vartojama sąvoka „savanoriškai nusprendžia grįžti“ nereiškia savanoriško išvykimo. Čia „savanoriškai“ reiškia tai, kad grąžinamasis asmuo pasirenka, kur išvykti. Toks savanoriškas pasirinkimas, kur išvykti, galimas ir rengiantis išsiuntimo procedūrai: tam tikrais atvejais grąžinamasis asmuo gali pageidauti būti išsiųstas į kitą trečiąją šalį, o ne į tranzito ar kilmės šalį.
- Šalies, į kurią grąžinama, nurodymas išsiuntimo atveju. Jei nustatomas savanoriško išvykimo laikotarpis, grąžinamasis asmuo privalo užtikrinti savo prievolės grįžti per nustatytą laiką įvykdymą, ir iš esmės nėra reikalo nurodyti valstybės, į kurią grąžinama. Tik tokiu atveju, jei valstybės narės turi imtis prievartos priemonių (išsiuntimo), būtina nurodyti trečiąją šalį, į kurią asmuo bus išsiųstas (žr. 1.5 skirsnį).

1.4. Sprendimas grąžinti

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 4 dalis ir 6 straipsnio 6 dalis

Administracinis ar teismo sprendimas ar aktas, kuriuo konstatuojama arba paskelbiama, kad trečiosios šalies piliečio buvimas yra neteisėtas, ir nustatoma ar nurodoma prievolė grįžti.

⁽¹⁾ 2011 m. gruodžio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Achughbaban*, C-329/11, ECLI:EU:C:2011:807.

„Sprendimo grąžinti“ apibrėžtyje daugiausia dėmesio skiriama dviem esminiams elementams. Sprendime grąžinti turi būti:

- 1) teiginys dėl buvimo neteisėtumo ir
- 2) prievolė grįžti.

Sprendime grąžinti gali būti nurodyta ir kita informacija, kaip antai draudimas atvykti, savanoriško išvykimo laikotarpis, valstybė, į kurią grąžinama. Kai šalis, į kurią grąžinama, nenurodoma, valstybės narės turi užtikrinti, kad būtų laikomasi *negrąžinimo* principo pagal Grąžinimo direktyvos 5 straipsnį.

Valstybėms narėms suteikta nemažai veiksmų laisvės pasirenkant sprendimo grąžinti priėmimo formą (administracinis arba teismo sprendimas ar aktas).

Sprendimas grąžinti gali būti priimtas atskiru aktu ar sprendimu arba kartu su kitais sprendimais, pavyzdžiui, įsakymu išsiųsti ar sprendimu dėl teisėto buvimo pabaigos (žr. 12.1 skirsnį).

Sprendime grąžinti informuojama apie neteisėtą buvimą *būtent* sprendimą priimančioje valstybėje narėje ir nurodoma prievolė išvykti iš ES valstybių narių ir Šengeno asocijuotųjų valstybių teritorijų. Be to, pažymėtina, kad pagal 11 straipsnį sprendimai grąžinti gali būti priimti kartu su draudimu atvykti, galiojančiu visoje ES (privalomu visoms valstybėms, kurios turi laikytis Grąžinimo direktyvos).

Papildomas paaiškinimas:

- Pagal lanksčią sprendimo grąžinti apibrėžtį nedraudžiama, kad sprendimas, kuriuo įpareigojama grįžti, būtų priimtas kaip baudžiamasis nuosprendis arba vykstant baudžiamajam procesui. Žr. ESTT sprendimo *Sagor*, C-430/11 ⁽¹⁾, 39 punktą.

1.5. Įsakymas išsiųsti

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 5 dalis ir 8 straipsnio 3 dalis

Administracinis ar teismo sprendimas arba aktas, kuriuo nurodoma prievolę grįžti įvykdyti priverstinai, t. y. fiziškai išvežti iš valstybės narės.

Įsakymas išsiųsti gali būti priimtas kartu su sprendimu grąžinti (vieno etapo procedūra) arba atskirai (dvejų etapų procedūra). Jei sprendimas grąžinti ir įsakymas išsiųsti priimami kartu per vieno etapo procedūrą, tais atvejais, kai nustatomas savanoriško išvykimo laikotarpis, būtina aiškiai nurodyti, kad išsiunčiama bus tik tuomet, jei prievolė grįžti per nustatytą savanoriško išvykimo laikotarpį nebus įvykdyta.

Atsižvelgiant į valstybių narių prievolę visada laikytis *negrąžinimo* principo, išsiuntimas (fizinis išvežimas iš valstybės narės) negalimas į nenurodytą paskirties vietą ir galimas tik nurodžius šalį, į kurią grąžinama. Grąžinamajam asmeniui turi būti iš anksto pranešta apie išsiuntimo paskirties vietą, suteikiant jam galimybę nurodyti priežastis, kodėl toks išsiuntimas į nurodytą paskirties vietą, jo manymu, pažeistų *negrąžinimo* principą, ir pasinaudoti teise pateikti skundą. Komisija rekomenduoja nurodyti šalį, į kurią grąžinama, atskirame sprendime išsiųsti (dvejų etapų procedūra) arba nurodyti šalį, į kurią asmuo bus išsiųstas, jei neįvykdys prievolės grįžti, bendrame sprendime dėl grąžinimo ir išsiuntimo (vieno etapo procedūra) arba trečiosios šalies pilietį informuoti priimant kitą sprendimą ar aktą.

1.6. Pasislėpimo pavojus

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 7 dalis ir 6 konstatuojamoji dalis

Tam tikru atveju esama priežasčių, kurios grindžiamos teisėje apibrėžtais konkrečiais kriterijais, manyti, kad trečiosios šalies pilietis, kuriam turi būti taikoma grąžinimo tvarka, gali pasislėpti.

⁽¹⁾ 2012 m. gruodžio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Sagor*, C-430/11, ECLI:EU:C:2012:777.

Pasislėpimo pavojaus buvimas (ar nebuvimas) yra esminis veiksnys sprendžiant, ar nustatyti savanoriško išvykimo laikotarpį ir ar yra poreikis asmenį sulaikyti.

Valstybės narės savo vertinimą dėl galimo pasislėpimo pavojaus turi pagrįsti objektyviais nacionalinės teisės aktuose nustatytais kriterijais. Tai netiesiogiai patvirtinta ESTT sprendime *Al Chodor* ⁽¹⁾, C-528/15, susijusiam su sąvokos „pasislėpimo pavojus“ apibrėžtimi Dublino reglamento 2 straipsnio n punkte ⁽²⁾, kurio tekstas iš esmės atitinka Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 7 dalyje pateiktą apibrėžtį. Šiame sprendime ESTT nusprendė, kad tokie objektyvūs kriterijai turi būti aiškiai nustatyti privalomose visuotinai taikomose nuostatose ir kad suformuotos nacionalinės teismų praktikos, kuri patvirtina nusistovėjusią administracinę praktiką, nepakanka. ESTT taip pat nusprendė, kad, tuo atveju, kai tokių kriterijų nėra nustatyta privalomose visuotinai taikomose nuostatose, sulaikymas turi būti pripažintas neteisėtu.

Nors valstybėms narėms suteikta nemažai veiksmų laisvės nustatant šiuos kriterijus, jos turėtų tinkamai atsižvelgti į toliau nurodytus kriterijus, iš kurių galima numanyti, kad neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis gali pasislėpti:

- dokumentų neturėjimas,
- gyvenamosios vietos, nuolatinės gyvenamosios vietos arba patikimo adreso neturėjimas,
- neatvykimas į atitinkamas institucijas,
- aiškiai išreikštas ketinimas nesilaikyti su grąžinimu susijusių priemonių reikalavimų (pavyzdžiui, sprendimo grąžinti, slapstymosi prevencinių priemonių),
- paskelbtas nuosprendis dėl nusikalstamos veikos, įskaitant kitoje valstybėje narėje padarytą sunkią nusikalstamą veiką ⁽³⁾,
- vykstantys baudžiamieji tyrimai ir procesai,
- sprendimo grąžinti, įskaitant sprendimą, kuriame numatyta prievolė grįžti per savanoriško išvykimo laikotarpį, nevykdymas,
- ankstesnis elgesys (pvz., pabėgimas),
- finansinių išteklių neturėjimas,
- kitoje valstybėje narėje dėl asmens priimtas sprendimas grąžinti,
- reikalavimo vykti į kitos valstybės narės, išdavusios galiojantį leidimą gyventi ar kitą teisę joje būti suteikiantį leidimą, teritoriją nesilaikymas,
- neteisėtas atvykimas į ES valstybių narių ir Šengeno asocijuotųjų valstybių teritoriją.

Nacionalinėje teisėje gali būti nustatyti kiti objektyvūs kriterijai, pagal kuriuos nustatomas galimas pasislėpimo pavojus.

Remiantis bendraisiais Sąjungos teisės principais, ypač proporcingumo principu, visi Grąžinimo direktyva pagrįsti sprendimai turi būti priimami atskirai vertinant kiekvieną atvejį. Į pirmiau išvardytus kriterijus reikėtų atsižvelgti bet kuriame etape bendrai vertinant atskirą situaciją, tačiau jie negali būti vienintelis pagrindas automatiškai nuspręsti, kad esama pasislėpimo pavojaus, nes dažnai kelių pirmiau nurodytų kriterijų derinys suteikia pagrindą daryti išvadą, kad esama tokio pavojaus. Būtina vengti bet kokio automatinio vertinimo, kaip antai daryti išvadą, kad neteisėtas atvykimas ar dokumentų neturėjimas reiškia pasislėpimo pavojų. Atliekant tokį vertinimą būtina atsižvelgti į visus svarbius veiksnius, įskaitant atitinkamų asmenų amžių, sveikatą ir socialines sąlygas, kurie gali būti tiesiogiai susiję su trečiosios šalies piliečio galimo pasislėpimo pavojumi ir pagal kuriuos tam tikrais atvejais gali būti daroma išvada, kad pasislėpimo pavojaus nėra, nors asmuo atitinka vieną ar kelis nacionalinėje teisėje įtvirtintus kriterijus.

⁽¹⁾ 2017 m. kovo 15 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Al Chodor ir kt.*, C-528/15, ECLI:EU:C:2017:213.

⁽²⁾ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai (OL L 180, 2013 6 29, p. 31), 2 straipsnio n punktas: „pasislėpimo rizika“ – konkrečiu atveju buvimas teisėje apibrėžtais objektyviais kriterijais paremtų priežasčių, leidžiančių manyti, kad prašytojas, trečiosios šalies pilietis arba asmuo be pilietybės, kuriam taikoma perdavimo procedūra, gali pasislėpti“.

⁽³⁾ Šią informaciją galima gauti iš Europos nuosprendžių registrų informacinės sistemos, sukurtos 2009 m. vasario 26 d. Tarybos pamatiniu sprendimu 2009/315/TVR dėl valstybių narių keitimosi informacija iš nuosprendžių registro organizavimo ir turinio (OL L 93, 2009 4 7, p. 23) ir 2009 m. balandžio 6 d. Tarybos sprendimu 2009/316/TVR dėl Europos nuosprendžių registrų informacinės sistemos (ECRIS) sukūrimo pagal Pamatinio sprendimo 2009/315/TVR 11 straipsnį (OL L 93, 2009 4 7, p. 33). 2016 m. sausio 19 d. Komisija pateikė pasiūlymą COM(2016) 7 final, skirtą keitimuisi informacija apie ne ES piliečių teistumą Sąjungoje palengvinti.

Be pirmiau minėtų kriterijų, iš kurių galima spręsti apie pasislėpimo pavojų, ir nepažeidžiant atitinkamų trečiųjų šalių piliečių teisių būti išklausytiems ir teisių į veiksmingą gynybą, nacionalinės teisės aktuose taip pat gali būti nurodytos tam tikros objektyvios aplinkybės, kurios laikomos nuginčijamąja prezumpcija, kad esama pasislėpimo pavojaus (t. y. trečiosios šalies pilietis turi įrodyti, kad, nepaisant toliau nurodytų aplinkybių, tokio pavojaus nėra):

- atsakymas bendradarbiauti nustatant tapatybę, netikrų arba suklastotų tapatybės dokumentų naudojimas, esamų dokumentų sunaikinimas arba kitoks pašalinimas, atsakymas duoti pirštų atspaudus,
- priešinimasis grąžinimui naudojant smurtą ar sukčiaujant,
- priemonės, kuria siekiama užkirsti kelią pasislėpimui, nesilaikymas (žr. 6.2 skirsnį),
- esamo draudimo atvykti nesilaikymas,
- neleistinas antrinis judėjimas į kitą valstybę narę.

Komisija rekomenduoja tokias nuginčijamąsias prezumpcijas nustatyti nacionalinės teisės aktuose.

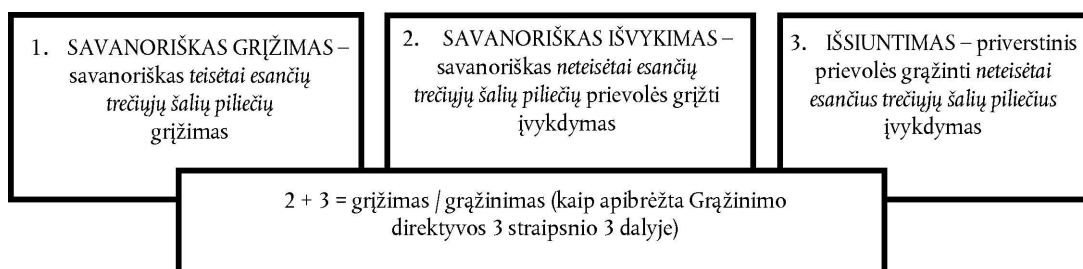
1.7. Savanoriškas išvykimas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 8 dalis

Prievolės grįžti įvykdymas per sprendime grąžinti tam tikslui nustatytą laikotarpį.

Savanoriškas išvykimas pagal Sąjungos grąžinimo *acquis* reiškia savanoriškai įvykdytą prievolę grįžti į trečiąją šalį. Sąvoka „savanoriškas išvykimas“ neapima atvejų, kai *teisėtai* esantys trečiųjų šalių piliečiai patys priima sprendimą grįžti į savo šalį. Toks tikrai savanoriškas grįžimas (1 variantas toliau pateiktoje scheme) nepatenka į Grąžinimo direktyvos taikymo sritį, nes jis susijęs su teisėtu trečiųjų šalių piliečių buvimu. Neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių, kurie dar nepastebėti ar nesulaikyti (pavyzdžiui, užsibuvę asmenys), išvykimas gali patekti į sąvokos „savanoriškas išvykimas“ apibrėžtį. Šiems asmenims jau galioja abstrakti prievolė grįžti pagal Grąžinimo direktyvą ir, kai tik valdžios institucijos sužinos apie jų neteisėtą buvimą (ne vėliau nei per patikrinimą išvykstant, žr. 5.1 ir 11.3 skirsnius), jiems gali būti taikomas sprendimas grąžinti bei draudimas atvykti.

Todėl Grąžinimo direktyvoje reglamentuojami tik toliau nurodyti 2 ir 3 variantai.

Vykimas iš vienos valstybės narės *nacionalinės* teritorijos į kitos valstybės narės teritoriją pagal 6 straipsnio 2 dalį (žr. 5.4 skirsnį) negali būti laikomas savanorišku išvykimu. Savanoriško išvykimo apibrėžtis visuomet reiškia, jog išvykstama į trečiąją šalį. Konkrečios tranzito sausumos keliais per kitų valstybių narių teritorijas taisyklės, taikytinos savanoriško išvykimo atvejais, pateiktos 6.4 skirsnyje.

1.8. Pažeidžiami asmenys

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 3 straipsnio 9 dalis

Nepilnamečiai, nelydimi nepilnamečiai, neigalieji, pagyvenę žmonės, neščios moterys, vieniši tėvai, turintys nepilnamečių vaikų, bei asmenys, kurie buvo kankinti, išprievartauti ar patyrę kitokių formų sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą.

Priešingai nei prieglobsčio *acquis* naudojama pažeidžiamų asmenų apibrėžtis (žr., pavyzdžiui, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/33/ES ⁽¹⁾ (Priėmimo sąlygų direktyva) 21 straipsnį arba Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/95/ES ⁽²⁾ (Priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų direktyva) 20 straipsnio 3 dalį), Gražinimo direktyvoje ši apibrėžtis pateikta išsamaus sąrašo forma.

Tačiau poreikis ypač atsižvelgti į pažeidžiamų asmenų padėtį ir jų specifinius poreikius gražinimo atvejais būdingas ne tik 3 straipsnio 9 dalyje aiškiai nurodytoms pažeidžiamų asmenų kategorijoms. Komisija rekomenduoja valstybėms narėms atkreipti dėmesį ir į kitas išskirtines pažeidžiamumo aplinkybes, pavyzdžiui, nurodytas prieglobsčio *acquis*, kuriose atsiduria prekybos žmonėmis arba moterų lyties organų žalojimo aukos, sunkiai sergantys asmenys ar asmenys, turintys psichikos sutrikimų.

Poreikis ypač atsižvelgti į pažeidžiamų asmenų padėtį neturėtų apsiriboti Gražinimo direktyvoje konkrečiai nurodytais atvejais (savanoriško išvykimo, atidėto gražinimo ir sulaukymo laikotarpiais). Todėl Komisija rekomenduoja valstybėms narėms atliekant kiekvieno atvejo konkrečių aplinkybių vertinimą atsižvelgti į pažeidžiamų asmenų poreikius visais gražinimo procedūros etapais.

2. TAIKYMO SRITIS

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 2 straipsnis ir 4 straipsnio 4 dalis

Gražinimo direktyvos taikymo sritis yra plati ir apima visus trečiųjų šalių piliečius, neteisėtai esančius valstybės narės teritorijoje. Šiuo metu Gražinimo direktyvos privalo laikytis šios valstybės narės:

- visos ES valstybės narės, išskyrus Jungtinę Karalystę ir Airiją,
- Šveicarija, Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinas.

Valstybės narės gali nuspręsti šios direktyvos netaikyti tam tikrų kategorijų trečiųjų šalių piliečiams:

- su sienos kirtimu susijusiais atvejais pagal Gražinimo direktyvos 2 straipsnio 2 dalies a punktą (žr. 2.1 skirsnį) ir
- su baudžiamąja teise susijusiais atvejais pagal Gražinimo direktyvos 2 straipsnio 2 dalies b punktą (žr. 2.2 skirsnį).

Valstybės narės sprendimas pasinaudoti nukrypti leidžiančia nuostata ir netaikyti Direktyvos su sienos kirtimu ar su baudžiamąja teise susijusiais atvejais turi būti aiškiai ir iš anksto nurodytas nacionalinės teisės įgyvendinimo aktuose ⁽³⁾; priešingu atveju jis negali turėti teisinės galios. Nėra jokių konkrečių formalių reikalavimų pranešti apie tokį sprendimą. Tačiau svarbu, kad jis aiškiai – tiesiogiai ar numanomai – būtų pagrįstas nacionalinės teisės aktais, jeigu ir tiek, kiek valstybė narė pasinaudoja šia nukrypti leidžiančia nuostata.

Jei valstybė narė iš anksto nepranešė apie savo sprendimą pasinaudoti Gražinimo direktyvos 2 straipsnio 2 dalies a arba b punktuose numatytomis nukrypti leidžiančiomis nuostatomis, šiomis nuostatomis vėliau negalima pateisinti Gražinimo direktyvos netaikymo konkrečiais atvejais.

⁽¹⁾ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (OL L 180, 2013 6 29, p. 96).

⁽²⁾ 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų (OL L 337, 2011 12 20, p. 9).

⁽³⁾ Priešingai nei ES valstybės narės, Šveicarija, Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinas neprivalo laikytis ES direktyvų remdamosi SESV 288 straipsniu, o tik tuomet, kai jas priima, ir vadovaudamasi bendrais viešosios tarptautinės teisės principais. Todėl, priešingai nei ES valstybės narės, Šveicarija, Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinas neprivalo vadovautis ESTT praktika dėl direktyvų perkėlimo į nacionalinę teisę ir gali pasirinkti Gražinimo direktyvoje įtvirtintos prievolės perkėlimo būdą (pavyzdžiui, tiesioginė nuoroda į direktyvos nuostatas) pagal savo tarptautinius išpareigojimus.

Valstybės narės turi visas galimybes nustatyti, kad Gražinimo direktyvos 2 straipsnio 2 dalies a arba b punktuose nustatyta nukrypti leidžianti nuostata taikytina tik tam tikrų kategorijų asmenims (pavyzdžiui, tik tiems, kuriems prie oro sienos ar jūrų sienos nebuvo leista atvykti), jei tai aiškiai nurodyta nacionalinės teisės įgyvendinimo aktuose.

Valstybės narės gali nuspręsti šia nukrypti leidžiančia nuostata pasinaudoti vėlesniame etape po pirminio Gražinimo direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę. Tačiau tai jokiū būdu negali turėti neigiamų pasekmių tiems asmenims, kurie jau pasinaudojo Gražinimo direktyvos poveikiu (žr. ESTT sprendimą *Filev ir Osmani* ⁽¹⁾, C-297/12: „<...> tačiau, kadangi valstybė narė dar nepasinaudojo šia teise po perkėlimo termino pabaigos, <...> ji negali remtis teise riboti šios direktyvos taikymo asmenims sritį pagal 2 straipsnio 2 dalies b punktą asmenų, kuriems jau buvo taikomos šios direktyvos pasekmės, atžvilgiu“).

2.1. Sienos kirtimo atvejai. 2 straipsnio 2 dalies a punktas

Asmenims, kuriems nebuvo leista atvykti ir kurie yra tranzito zonoje arba valstybės narės pasienio zonoje, dažnai taikomos specialios valstybių narių taisyklės: remiantis „teisine fikcija“ šie asmenys kartais nelaikomi „esančiais atitinkamos valstybės narės teritorijoje“, todėl taikomos specialios taisyklės. Gražinimo direktyvoje laikomasi kitokio požiūrio, pagal kurį visi trečiosios šalies piliečiai, fiziškai esantys valstybės narės teritorijoje, patenka į direktyvos taikymo sritį.

Tačiau valstybės narės gali nuspręsti direktyvos netaikyti su sienos kirtimu susijusiems atvejams, t. y. trečiųjų šalių piliečiams:

- kuriems *atsisakyta leisti atvykti pagal Šengeno sienų kodekso 13 straipsnį* ⁽²⁾ arba
- kuriuos kompetentingos institucijos sulaikė ar suėmė dėl neteisėto valstybės narės išorės sienos kirtimo sausuma, jūra ar oru, ir kurie po to nėra gavę leidimo ar teisės būti toje valstybėje narėje.

Šios nukrypti leidžiančios nuostatos taikymas gali būti naudingas, pavyzdžiui, pirmųjų su migrantų antplūdžiu susiduriančių valstybių narių, kurios patiria didelį migracijos spaudimą, atveju, nes ja galima užtikrinti veiksmingesnes procedūras. Tokiais atvejais Komisija rekomenduoja pasinaudoti šia nukrypti leidžiančia nuostata.

Nacionalinės procedūros, taikomos su sienos kirtimu susijusiais atvejais, negali pažeisti bendrųjų tarptautinės teisės principų ir atitinkamų trečiosios šalies piliečių pagrindinių teisių, taip pat Gražinimo direktyvos 4 straipsnio 4 dalyje nustatytų apsaugos priemonių (žr. 2.2 skirsnį).

Papildomas paaiškinimas:

- 2 straipsnio 2 dalies a punkte numatyta tiesioginė laiko ir erdvės sąsaja su išorės sienos kirtimu. Todėl jis taikomas trečiosios šalies piliečiams, kuriuos kompetentingos institucijos sulaikė arba suėmė neteisėtai kertant išorės sieną arba prie šios išorės sienos ją kirtus. Žr. ESTT sprendimo *Affum*, C-47/15, 72 punktą.
- Pavyzdžiui, toliau nurodytų kategorijų asmenys patenka į formuluotės „kuriuos kompetentingos institucijos sulaikė ar suėmė dėl neteisėto valstybės narės išorės sienos kirtimo <...>“ taikymo sritį, nes vis dar esama TIESIOGINIO ryšio su neteisėto sienos kirtimo veiksmu:
  - laivu neteisėtai atvykę asmenys, kurie sulaikyti iškart ar netrukus po atvykimo,
  - policijos sulaikyti sienos užtvartą perlipę asmenys,
  - neteisėtai atvykę asmenys, kurie išlipa iš traukinio ar autobuso, juos tiesiai atvežusio į valstybės narės teritoriją (be ankstesnio sustojimo valstybės narės teritorijoje).
- Toliau nurodytų kategorijų asmenys nepatenka į formuluotės „kuriuos kompetentingos institucijos sulaikė ar suėmė dėl neteisėto valstybės narės išorės sienos kirtimo <...>“ taikymo sritį, nes nebėra TIESIOGINIO ryšio su neteisėto sienos kirtimo veiksmu:
  - neteisėtai atvykę asmenys, kurie sulaikomi valstybės narės teritorijoje per tam tikrą laikotarpį po neteisėto atvykimo,
  - neteisėti migrantai, sulaikyti pasienio regione, nebent vis dar esama tiesioginio ryšio su neteisėto sienos kirtimo veiksmu,

⁽¹⁾ 2013 m. rugsėjo 19 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Filev ir Osmani*, C-297/12, ECLI:EU:C:2013:569.

⁽²⁾ 2016 m. kodifikavus Šengeno sienų kodeksą, nuoroda į kodekso 13 straipsnį skaitoma kaip nuoroda į Reglamento (ES) 2016/399 14 straipsnį.

- neteisėti migrantai, išlipantys iš autobuso, atvykusio iš trečiosios šalies, jei autobusas jau keletą kartų sustojo ES teritorijoje,
- neteisėti migrantai, kurie jau buvo išsiųsti anksčiau ir pažeidžia dar galiojantį draudimą atvykti (išskyrus, kai jų sulaikymas tiesiogiai siejasi su neteisėtu sienos kirtimu),
- neteisėti migrantai, kertantys vidaus sieną. Žr. ESTT sprendimo *Affum*, C-47/15, 69 punktą, Direktyvos 2 straipsnio 2 dalį, kurioje minimos išorės sienos, ir ŠSK 14 straipsnį, kuris taikomas prie išorės sienų,
- neteisėtai esantys trečiųjų šalių piliečiai, išvykstantys iš valstybių narių ir Šengeno asocijuotųjų valstybių teritorijos. Žr. ESTT sprendimo *Affum*, C-47/15, 71 punktą.
- Praktiniai atvejų, kuriems taikoma formuluotė „ir kurie po to nėra gavę leidimo ar teisės būti toje valstybėje narėje“ ir kuriems netaikoma nukrypti leidžianti nuostata, pavyzdžiai:
  - neteisėtai atvykę asmenys, sulaikyti prie išorės sienos ir vėliau įgiję teisę būti kaip prieglobsčio prašytojai. NET jei galutinai atmetus prašymą suteikti prieglobstį jų buvimas vėl tampa neteisėtas, jų negalima neįtraukti į direktyvos taikymo sritį kaip atvejo, susijusio su sienos kirtimu,
  - trečiosios šalies pilietis, kuriam neleista atvykti ir kuris yra oro uosto tranzito zonoje (taigi gali nepatekti į Direktyvos taikymo sritį), dėl medicininių priežasčių perkeliamas į ligoninę ir jam suteikiamas trumpalaikis nacionalinis leidimas (o ne tik atidedamas išsiuntimas pagal 9 straipsnio 2 dalies a punktą) hospitalizavimo laikotarpiui.
- Trečiųjų šalių piliečiams, nepatenkantiems į Gražinimo direktyvos 2 straipsnio 2 dalies a punkto taikymo sritį, skirtų sprendimų forma, turinys ir numatytos teisių gynimo priemonės reglamentuojamos nacionalinės teisės aktais.
- Atsisakymas leisti atvykti pagal ŠSK 14 straipsnį skirtas visiems asmenims, kurie neatitinka atvykimo sąlygų pagal ŠSK 6 straipsnio 1 dalį.
- Asmenys, kuriems atsisakoma leisti atvykti oro uosto tranzito zonoje arba valstybės narės teritorijoje esančiame sienos perėjimo punkte, patenka į Gražinimo direktyvos taikymo sritį (nes jie jau fiziškai yra toje teritorijoje). Tačiau valstybės narės gali pasinaudoti 2 straipsnio 2 dalies a punkte numatyta nukrypti leidžiančia nuostata, kuria valstybėms narėms suteikiama teisė nuspręsti tokiais atvejais direktyvos netaikyti.
- Sienos kirtimo atvejams skirtos išimties pagal 2 straipsnio 2 dalies a punktą taikytinos tik sulaikymo prie išorės, o ne vidaus sienų atvejais. Žr. ESTT sprendimą *Affum*, C-47/15.
- Laikini atnaujinus vidaus sienų kontrolę vidaus sienos netampa išorės sienomis. Todėl tai neturi reikšmės Gražinimo direktyvos taikymo sričiai.
- Sienos kirtimo ir panašūs atvejai, kuriems galima netaikyti direktyvos pagal 2 straipsnio 2 dalies a punktą, nėra tokie patys, kaip tos pačios direktyvos 12 straipsnio 3 dalyje nurodyti atvejai (supaprastinta procedūra neteisėto atvykimo atveju). Neteisėtas atvykimas (12 straipsnio 3 dalyje vartojama sąvoka) nėra sinonimiškas sienos kirtimo ir panašioms atvejams, aprašytiems Gražinimo direktyvos 2 straipsnio 2 dalies a punkte. Pavyzdys: neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, sulaikytas valstybės narės teritorijoje praėjus trim mėnesiams nuo jo neteisėto atvykimo, nepatenka į Gražinimo direktyvos 2 straipsnio 2 dalies a punkto taikymo sritį, bet gali patekti į jos 12 straipsnio 3 dalies taikymo sritį.

2.2. Specialios apsaugos priemonės, skirtos sienos kirtimo atvejams

Jei valstybės narės nusprendžia netaikyti direktyvos sienos kirtimo atvejams, jos, remdamosi Gražinimo direktyvos 4 straipsnio 4 dalimi, vis tiek privalo laikytis *negražinimo* principo ir užtikrinti, kad susijusiems asmenims suteikiamos apsaugos lygmuo būtų ne mažiau palankus, negu nustatyta direktyvos straipsniuose dėl:

- priverstinių priemonių naudojimo apribojimų,
- išsiuntimo atidėjimo,
- neatidėliotinos medicinos pagalbos ir būtino ligų gydymo, atsižvelgiant į pažeidžiamų asmenų poreikius ir
- sulaikymo sąlygų.

Be to, pabrėžtina, kad valstybės narės sprendimas Grąžinimo direktyvos netaikyti sienos kirtimo atvejams jokių būdu nereiškia, jog atsisakoma Sąjungos prieglobsčio *acquis* numatytų apsaugos priemonių (pavyzdžiui, visų pirma galimybės pasinaudoti prieglobsčio procedūra). Sąjungos prieglobsčio *acquis* nustatytos prievolės visų pirma apima valstybių narių įsipareigojimą:

- informuoti trečiųjų šalių piliečius apie galimybę pateikti tarptautinės apsaugos prašymą,
- užtikrinti, kad sienos apsaugos pareigūnai ir kitos kompetentingos institucijos turėtų reikiamą informaciją ir kad jų darbuotojams būtų surengti tinkamo lygmens mokymai, kaip atpažinti tokius prašytojus, ir pateiktos instrukcijos dėl prašytojų informavimo apie tai, kur ir kaip galima pateikti prašymą suteikti tarptautinę apsaugą,
- pasirūpinti vertimu, kiek tai būtina siekiant sudaryti palankesnes sąlygas pasinaudoti procedūra,
- patarimus ir konsultacijas teikiančioms organizacijoms ir asmenims sudaryti tinkamas galimybes susitikti su prašytojais išorės sienos perėjimo punktuose, įskaitant tranzito zonas.

Papildomas paaiškinimas:

- Praktinis šios nuostatos taikymas, kai prie sienos atsisakoma leisti atvykti. Yra dvi galimybės: arba asmuo fiziškai yra valstybės narės teritorijoje po to, kai prie sienos (pavyzdžiui, oro uosto tranzito zonoje) buvo atsisakyta jam leisti atvykti, arba asmens valstybės narės teritorijoje fiziškai nėra (pavyzdžiui, prie sausumos sienos atsisakyta leisti asmeniui atvykti ir jis vis dar fiziškai yra trečiosios šalies teritorijoje). Pirmuoju atveju taikomos Grąžinimo direktyvos 4 straipsnio 4 dalyje nustatytos apsaugos priemonės, antruoju atveju 4 straipsnio 4 dalis netaikoma.
- *Negrąžinimo* principo, pripažįstamo Grąžinimo direktyvos 4 straipsnio 4 dalies b punkte (ir įtvirtinto Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (ESPTC) 19 straipsnio 2 dalyje ir Europos žmogaus teisių konvencijos (EŽTK) 3 straipsnyje), laikymasis yra absoliutus ir jo negalima riboti jokiais aplinkybėmis, net jei užsienietis kelia grėsmę viešajai tvarkai ar yra padaręs labai sunkų nusikaltimą. Tokiems asmenims gali būti nesuteiktas pabėgėlio ar papildomos apsaugos statusas, tačiau jų vis tiek negalima grąžinti ten, kur jie gali būti kankinami ar nužudyti.

2.3. Baudžiamosios teisės ir ekstradicijos taikymo atvejai

Valstybės narės gali nuspręsti netaikyti šios direktyvos trečiųjų šalių piliečiams:

- kurie grąžinami pagal nacionalinę teisę vykdant baudžiamosios teisės sankciją,
- kurių grąžinimas yra baudžiamosios teisės sankcijos taikymo pagal nacionalinę teisę pasekmė arba
- kuriems taikomos ekstradicijos procedūros.

Papildomas paaiškinimas:

- Šioje nuostatoje nurodyti baudžiamosios teisės taikymo atvejai susiję su veikomis, kurios pagal valstybių narių nacionalinę teisinę tvarką paprastai laikomos nusikaltimais.
  - Sprendime *Filev ir Osmani*, C-297/12, ESTT išsamiai paaiškino, kad nusikaltimai, kuriais pažeidžiamos nacionalinės teisės nuostatos dėl narkotikų, taip pat nuosprendžiai dėl prekybos narkotikais yra atvejai, kai taikytina nukrypti leidžianti nuostata.
  - Sprendime *Achoughbadian*, C-329/11, ESTT patvirtino, kad Grąžinimo direktyvos tikslas ir privalomas poveikis būtų panaikinti, jei ši nukrypti leidžianti nuostata būtų taikoma trečiųjų šalių piliečiams, kurių vienintelis padarytas pažeidimas yra neteisėtas buvimas šalyje.
  - Smulkūs su migracija susiję pažeidimai, kaip antai neteisėtas atvykimas ar buvimas, nesuteikia teisės naudotis šia nukrypti leidžiančia nuostata.
- Ekstradicijos procedūros nebūtinai susijusios su grąžinimo procedūromis. 1957 m. Europos konvencijoje dėl ekstradicijos⁽¹⁾ ekstradicija apibrėžiama kaip įsipareigojimas perduoti „asmenis, kuriems prašančiosios Šalies kompetentinga valdžia kelia bylą arba kurių minėta Šalis reikalauja, kad galima būtų įvykdyti nuosprendį arba tuos asmenis sulaikyti“. Tačiau šios procedūros gali ir persipinti, todėl šia nukrypti leidžiančia nuostata siekiama aiškiai nurodyti, kad valstybės narės gali nuspręsti netaikyti Grąžinimo direktyvoje numatytų procesinių apsaugos priemonių, kai vykdo grąžinimą pagal ekstradicijos procedūras.

⁽¹⁾ Europos Taryba, *Europos konvencija dėl ekstradicijos*, 1957 m.

3. PALANKESNĖS NUOSTATOS

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 4 straipsnis

Nors Gražinimo direktyva siekiama suderinti valstybių narių gražinimo procedūras, ja akivaizdžiai nekeičiamos palankesnės nuostatos, įtvirtintos dvišaliuose ar daugiašaliuose tarptautiniuose susitarimuose (4 straipsnio 1 dalis).

Be to, Gražinimo direktyva nekeičia „jokių trečiosios šalies piliečiui galimai palankesnių nuostatų, numatytų Bendrijos *acquis*, susijusioje su imigracija ir prieglobsčiu“ (4 straipsnio 2 dalis) ir „valstybių narių teisės priimti ar taikyti palankesnes nuostatas asmenims, kuriems ji yra taikoma, jei tokios nuostatos neprieštarauja šiai direktyvai“ (4 straipsnio 3 dalis).

Papildomas paaiškinimas:

- Atsižvelgiant į tai, kad Gražinimo direktyvos tikslas – nustatyti bendrus minimalius asmenų pagrindinių teisių apsaugos vykdant gražinimo procedūras standartus, sąvoka „palankesnės“ visada aiškintina kaip reiškianti „palankumą gražinamam asmeniui“, o ne išsiunčiančiai valstybei.
- Gražinimo direktyva reglamentuojamose srityse valstybės narės neturi teisės taikyti griežtesnių standartų. Žr. ESTT sprendimo *El Dridi* ⁽¹⁾, C-61/11, 33 punktą: „<...> Direktyva 2008/115/EB <...> valstybėms neleidžiama taikyti griežtesnių normų direktyva sureglamentuotoje srityje“.
- Baudos skyrimas užuot priėmus sprendimą gražinti. Remiantis Gražinimo direktyva neleidžiama nustatyti sistemos, pagal kurią šios valstybės teritorijoje neteisėtai esantiems trečiųjų šalių piliečiams, atsižvelgiant į aplinkybes, numatoma arba skirti baudą, arba juos išsiųsti iš šalies, nes šios priemonės yra tarpusavyje nesuderinamos (žr. ESTT sprendimą *Zaizoune* ⁽²⁾, C-38/14).
- Taikyti tam tikras Gražinimo direktyvos dalis asmenims, nepatenkantiems į jos taikymo sritį pagal 2 straipsnio 2 dalies a ir b punktus, galima. Kadangi tokia praktika būtų palankesnė atitinkamam trečiosios šalies piliečiui, ji gali būti laikoma patenkančia į 4 straipsnio 3 dalies taikymo sritį.

4. SANKCIJOS UŽ MIGRACIJOS TAISYKLIŲ PAŽEIDIMUS

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyva, kaip ji išaiškinta ESTT sprendimuose *El Dridi*, C-61/11, *Achughbaban*, C-329/11, *Sagor*, C-430/11, *Filev ir Osmani*, C-297/12, *Zaizoune*, C-38/14, *Celaj*, C-290/14, ir *Affum*, C-47/15

Valstybės narės turi teisę nustatyti veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias sankcijas, įskaitant laisvės atėmimo baudžiamąją sankciją, už migracijos taisyklių pažeidimus, jei tokios priemonės nekelia pavojaus Gražinimo direktyvos įgyvendinimui ir visiškam pagrindinių teisių, visų pirma teisių, kurios garantuojamos ESPTC ir aiškinamos pagal atitinkamas EŽTK nuostatas, užtikrinimui. Už kokius migracijos taisyklių pažeidimus bus baudžiama nustatoma nacionalinėje teisėje.

Valstybėms narėms niekas netrukdo savo nacionalinėje baudžiamojoje teisėje spręsti ir kitose valstybėse narėse padarytų migracijos taisyklių pažeidimų klausimo ir į šiuos pažeidimus atsižvelgti.

Paskelbto draudimo atvykti nesilaikymas. Valstybės narės gali numatyti baudžiamąsias sankcijas neteisėtai esantiems trečiųjų šalių piliečiams, kurie buvo gražinti ir į valstybės narės teritoriją grįžta pažeisdami draudimą atvykti. Tokia baudžiamoji sankcija gali būti taikoma tik su sąlyga, kad draudimas atvykti trečiosios šalies piliečiui atitinka direktyvos nuostatas. Tokios baudžiamosios sankcijos turi visiškai užtikrinti pagrindines teises ir 1951 m. Ženevos konvencijos ⁽³⁾, visų pirma jos 31 straipsnio 1 dalies ⁽⁴⁾, laikymąsi (žr. ESTT sprendimą *Celaj* ⁽⁵⁾, C-290/14).

- Gražinimo direktyva nedraudžiama pagal nacionalines baudžiamojo proceso taisykles nustatyti baudžiamąsias sankcijas trečiųjų šalių piliečiams, kuriems nesėkmingai taikytos Direktyva nustatytos gražinimo procedūros ir kurie valstybės narės teritorijoje yra neteisėtai, nesant jokių pateisinamų priežasčių negražinti. Baudžiamosios sankcijos, skirtos tokiems gražinamiesiems asmenims atgrasyti nuo neteisėto pasilikimo, turi nepažeisti pagrindinių teisių, ypač įtvirtintų EŽTK (žr. ESTT sprendimo *Achughbaban*, C-329/11, 48 ir 49 punktus), ir atitikti proporcingumo principą.

⁽¹⁾ 2011 m. balandžio 28 d. Teisingumo Teismo sprendimas *El Dridi*, C-61/11 PPU, ECLI:EU:C:2011:268.

⁽²⁾ 2015 m. balandžio 23 d. ESTT sprendimas *Zaizoune*, C-38/14, ECLI:EU:C:2015:260.

⁽³⁾ Jungtinės Tautos, Konvencija dėl pabėgėlių statuso, 1951 m.

⁽⁴⁾ Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 31 straipsnio 1 dalis: „1. Susitariančiosios valstybės neskiria nuobaudų už neteisėtą įvažiavimą ar neteisėtą buvimą jų teritorijoje pabėgėliams, kurie, atvykę iš teritorijos, kur jų gyvybei ar laisvei grėsė 1 straipsnyje numatytas pavojus, įvažiuoja į šių valstybių teritoriją arba yra joje be leidimo, jeigu jie patys nedelsdami prisistato valdžios institucijoms ir išsamiai paaiškina savo neteisėtą įvažiavimą ar buvimą“.

⁽⁵⁾ 2015 m. spalio 1 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Skerdjan Celaj*, C-290/14, ECLI:EU:C:2015:640.

- Komisija rekomenduoja valstybėms narėms nacionalinės teisės aktuose numatyti veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias sankcijas (pavyzdžiui, baudas, dokumentų poėmį, pašalpų ir (arba) išmokų sumažinimą arba atsisakymą jas skirti, atsisakymą išduoti leidimą dirbti) trečiųjų šalių piliečiams, kurie tyčia trukdo vykdyti grąžinimą (pavyzdžiui, išmeta kelionės dokumentą, nurodo netikrą tapatybę, trukdo nustatyti tapatybę, pakartotinai atsisako lipti į transporto priemonę), jeigu tokios sankcijos netrukdo siekti Grąžinimo direktyvos tikslo ir visiškai užtikrina pagrindines teises.
- Vien neteisėto buvimo kriminalizavimas. Valstybės narės negali pagal nacionalinę baudžiamąją teisę taikyti įkalinimo bausmės vien už neteisėtą buvimą prieš vykdant grąžinimo procedūrą ar jos metu, nes tai pavėlintų grąžinimą (žr. ESTT sprendimą *El Dridi*, C-61/11). Tačiau Grąžinimo direktyva valstybėms narėms nedraudžiama skirti laisvės atėmimo bausmę už įvykdytas nusikalstamas veikas, kurios kildinamos ne vien iš neteisėto buvimo, įskaitant tais atvejais, kai grąžinimo procedūros dar nėra baigtos (žr. ESTT sprendimo *Affum*, C-47/15, 65 punktą).
- Piniginės nuobaudos. (Proporcingos) piniginės nuobaudos už neteisėtą buvimą taikymas pagal nacionalinę baudžiamąją teisę pats savaime nėra nesuderinamas su Grąžinimo direktyvos tikslais, nes tai netrukdo priimti sprendimą grąžinti ir jį įgyvendinti visapusiškai laikantis Grąžinimo direktyvoje nustatytų sąlygų (žr. ESTT sprendimą *Sagor*, C-430/11). Nacionalinės teisės aktai, kuriuose numatyta už neteisėtą buvimą taikyti arba baudą, arba išsiuntimą, yra nesuderinami su Grąžinimo direktyva, nes šios priemonės yra tarpusavyje nesuderinamos ir mažina Direktyvos veiksmingumą (žr. ESTT sprendimą *Zaizoune*, C-38/14).
- Remiantis Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2009/52/EB ⁽¹⁾ (Darbdavių sankcijų direktyva) 5 straipsniu, darbdaviai, kurie be leidimo įdarbina neteisėtai esančius trečiųjų šalių piliečius, turi sumokėti finansinę baudą, be kita ko, padengti grąžinimo išlaidas, tais atvejais, kai vykdomos grąžinimo procedūros. Valstybės narės finansines baudas gali nustatyti atsižvelgdamos bent jau į vidutines grąžinimo išlaidas.
- Neatidėliotinas išsiuntimas pagal nacionalinę baudžiamąją teisę (tais atvejais, kurie patenka į Grąžinimo direktyvos taikymo sritį pagal 2 straipsnio 2 dalies b punktą; žr. 2.3 skirsnį). Toks išsiuntimas galimas, tik jeigu sprendimas, kuriuo skiriama ši bausmė, nepažeidžia jokių Grąžinimo direktyvoje nustatytų apsaugos priemonių (taip pat ir dėl sprendimo grąžinti formos, teisinių apsaugos priemonių ir išankstinio galimybės savanoriškai išvykti nagrinėjimo) (žr. ESTT sprendimą *Sagor*, C-430/11).
- Namų areštas pagal nacionalinę baudžiamąją teisę. Jis leistinas tik tuomet, kai yra garantijų, kad namų areštas nesutrukdytų grąžinimui ir kad jis pasibaigs iškart, kai tik atsiras galimybė fiziškai išvežti atitinkamą asmenį iš tos valstybės narės (žr. ESTT sprendimą *Sagor*, C-430/11).

Papildomas paaiškinimas:

- Galimos „pateisinamos negrąžinimo priežastys“ – tai:
  - priežastys, kurių grąžinamasis asmuo *nekontroliuoja* (pavyzdžiui, vėlavimas gauti reikiamus dokumentus iš trečiųjų šalių dėl nepakankamo trečiųjų šalių institucijų bendradarbiavimo, krizinė situacija šalyje, į kurią grąžinama, dėl kurios saugiai grįžti neįmanoma, oficialaus grąžinimo atidėjimo taikymas tam tikrų kategorijų grąžinamiesiems asmenims), arba
  - *su grąžinamuoju asmeniu susijusios priežastys*, kurios pripažįstamos teisėtomis ar pagrįstomis pagal Sąjungos ar nacionalinę teisę (pavyzdžiui, sveikatos problemos ar su šeima susijusios priežastys, dėl kurių grąžinimas atidedamas, vykstantis apeliacinis procesas sustabdytus apskūsto sprendimo vykdymą, sprendimas bendradarbiauti su valdžios institucijomis kaip liudytojui). Vien paprastas subjektyvus noras būti ES niekuomet negali būti laikomas „pateisinama priežastimi“.
- Galimos „nepateisinamos negrąžinimo priežastys“ – tai priežastys, kurias grąžinamasis asmuo *gali kontroliuoti* ir kurios nepripažįstamos teisėtomis ar pagrįstomis pagal Sąjungos ar nacionalinę teisę (pavyzdžiui, nepakankamas bendradarbiavimas siekiant gauti kelionės dokumentus, nepakankamas bendradarbiavimas atskleidžiant tapatybę, dokumentų sunaikinimas, pasislėpimas, kliudymas bandymams grąžinti).

⁽¹⁾ 2009 m. birželio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/52/EB, kuria numatomi sankcijų ir priemonių nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams būtiniausi standartai (OL L 168, 2009 6 30, p. 24). Ši direktyva neprivaloma Danijai, Šveicarijai, Norvegijai, Islandijai ir Lichtenšteiniui.

5. SULAIKYMAS IR PRIEVOLĖ PRIIMTI SPRENDIMĄ GRAŽINTI

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 6 straipsnio 1 dalis

Valstybės narės priima sprendimą gražinti kiekvieno trečiosios šalies piliečio, neteisėtai esančio jų teritorijoje, atžvilgiu.

Valstybės narės privalo priimti sprendimą gražinti bet kokių jų teritorijoje neteisėtai esančių trečiosios šalies pilietį, išskyrus atvejus, kai Sąjungos teisėje nustatyta aiški nukrypti leidžianti nuostata (žr. toliau pateiktą išimčių sąrašą). Valstybės narės negali praktiškai toleruoti neteisėto trečiųjų šalių piliečių buvimo jų teritorijoje ir turi arba pradėti gražinimo procedūrą, arba suteikti teisę būti. Šia valstybių narių prievole arba pradėti gražinimo procedūras, arba suteikti teisę būti siekiama sumažinti „pilkąsias zonas“, užkirsti kelią neteisėtai esančių asmenų išnaudojimui ir suteikti daugiau teisinio apibrėžtumo visiems susijusiems asmenims.

Valstybės narės turi priimti sprendimą gražinti, net jeigu atitinkamas trečiosios šalies pilietis turi galiojantį asmens tapatybės ar kelionės dokumentą ir yra readmisijos į trečiąją šalį galimybė.

Sprendimų gražinti galiojimo trukmė turėtų būti neribota. Kompetentingoms nacionalinėms institucijoms turėtų būti sudaryta galimybė vykdyti sprendimus gražinti iš naujo nepradedant procedūros po tam tikro laiko (pavyzdžiui, vienerių metų), jeigu atitinkamo trečiosios šalies piliečio padėtis faktiškai ar teisiškai iš esmės nepasikeitė (pavyzdžiui, teisinio statuso pasikeitimas, *gražinimo rizika*) ir nepažeidžiamos teisė būti išklausytam ir teisė į veiksmingą gynybą.

Paprastai kriterijus, kuriuo remiantis nustatoma už gražinimo procedūras atsakinga valstybė narė, yra sulaikymo vieta. Pavyzdys. Jeigu neteisėtai migrantas į ES pateko per valstybę narę A (nepastebėtas), vėliau kirto valstybes nars B ir C (nepastebėtas) ir galiausiai buvo sulaikytas valstybėje narėje D, už gražinimo procedūros vykdymą yra atsakinga valstybė narė D. Laikinos vidaus sienų tarp Šengeno valstybių kontrolės atnaujinimas šiam principui poveikio neturi. Šios bendros taisyklės išimties išdėstytos 5.2, 5.3, 5.4, 5.5. ir 5.8 skirsniuose.

Papildomas paaiškinimas:

- Be sprendimo gražinti, gali būti taikoma ir nacionalinės teisės aktuose nustatyta administracinė bauda. Tačiau tokia administracinė bauda negali pakeisti valstybės narės prievolės priimti sprendimą gražinti ir įvykdyti išsiuntimą (žr. ESTT sprendimą *Zaizoune*, C-38/14).
- Sprendimuose gražinti nurodoma atitinkamo trečiosios šalies piliečio prievolė išvykti iš sprendimą priėmusios valstybės narės teritorijos, kad pasiektų trečiąją šalį pagal „gražinimo“ apibrėžtį (žr. 1.3 skirsnį), arba, kitaip tariant, trečiosios šalies piliečio prievolė palikti ES valstybių narių ir Šengeno asocijuotųjų valstybių teritorijas. Trūkstant aiškumo dėl trečiosios šalies piliečio prievolės gali atsirasti nenumatyta pasekmė – atsirasti neleistino antrinio judėjimo pavojus.
- Gražinimo direktyvoje numatyti sprendimai gražinti taip pat turi būti priimami, kai gražinimo procedūra vykdoma remiantis readmisijos susitarimu. Readmisijos susitarimų su trečiąja šalimi (kuriais reglamentuojami ES valstybių narių ir trečiųjų šalių santykiai) naudojimas neturi įtakos visapusiškam ir nuodugniam Gražinimo direktyvos (kuria reglamentuojami išsiunčiančiosios valstybės ir gražinamojo asmens santykiai) taikymui kiekvienu konkrečiu gražinimo atveju. Iš tikrųjų readmisijos susitarimo naudojimas reiškia, jog pirmiausia priimamas sprendimas gražinti.
- Nacionalinės teisės aktuose gali būti nustatyta trečiosios šalies piliečio prievolė išvykti iš ES teritorijos, jei jis joje yra neteisėtai. Tokia abstrakti teisinė prievolė nėra sprendimas gražinti. Kiekvienu atveju ji turi būti įtvirtinta konkrečiam asmeniui skirtu sprendimu gražinti.
- Kompetentingos nacionalinės institucijos turėtų visapusiškai naudotis atitinkamomis Sąjungos informacinių technologijų sistemomis, kaip antai Šengeno informacinė sistema II (SIS II), *Eurodac* ir Vizų informacinė sistema (VIS), kurios padeda nustatyti tapatybę ir atlikti atskirą kiekvieno atvejo įvertinimą, taip pat palengvina ir padeda valstybėms narėms bendradarbiauti vykdant gražinimo ir readmisijos procedūras.
- Valstybės narės turėtų nustatyti veiksmingas ir proporcingas priemones, skirtas jų teritorijoje neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių buvimo vietai nustatyti, aptikti ir sulaikyti, siekiant įvykdyti prievolę priimti sprendimus gražinti. Šiuo atžvilgiu primenama, kad ŠSK 13 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog valstybės narės sulaiko trečiųjų šalių piliečius, kurie neteisėtai kirto išorės sienas ir neturi teisės būti ES, ir pradeda jų gražinimo procedūras. Be to, Darbdavių sankcijų direktyvos 14 straipsnyje nustatyta, jog valstybės narės užtikrina, kad jų teritorijoje būtų atliekami veiksmingi ir tinkami patikrinimai, siekiant kontroliuoti nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbą.

Sulaikymo praktika. Pagrindinių teisių užtikrinimas

Valstybės narės prievolę priimti sprendimą grąžinti, skirtą bet kokiam trečiosios šalies piliečiui, neteisėtai esančiam jų teritorijoje, vykdo nepažeisdamos pagrindinių teisių, taip pat proporcingumo principo (24 konstatuojamoji dalis). Teisėtas tikslas kovoti su neteisėta migracija gali būti derinamas su kitais teisėtais valstybės interesais, kaip antai bendraisiais visuomenės sveikatos poreikiais, valstybės kovos su nusikalstamumu interesais, poreikiu užtikrinti išsamų gimimų registravimą, vaiko interesų paisymą (konkrečiai pabrėžiamą 22 konstatuojamoje dalyje), Ženevos konvencijos (nurodytos 23 konstatuojamoje dalyje) laikymąsi, taip pat kitas ESPTC įtvirtintas svarbias pagrindines teises.

Komisija remiasi argumentais, išdėstytais Pagrindinių teisių agentūros 2012 m. dokumente „Neteisėtų migrantų sulaikymas – pagrindinių teisių aspektai“ (Tarybos dok. Nr. 13847/12), kuriame pateiktos gairės, kaip sulaikant trečiųjų šalių piliečius nepažeisti jų pagrindinių teisių ir kartu užtikrinti veiksmingas grąžinimo procedūras. Šias gaires atitinkančios valstybių narių praktikos Komisija nelaikys prievolės priimti sprendimą grąžinti neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį pagal Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 1 dalį pažeidimu.

Sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas

Neteisėti migrantai, besikreipiantys dėl medicininės pagalbos, neturėtų būti sulaikomi gydymo įstaigose ar prie jų.

Gydymo įstaigoms neturėtų būti taikomas reikalavimas pateikti imigracijos tarnyboms migrantų asmens duomenis grąžinimo tikslais.

Galimybė gauti išsilavinimą

Neteisėti migrantai neturėtų būti sulaikomi jų vaikų lankomoje mokykloje ar prie jos.

Mokykloms neturėtų būti taikomas reikalavimas pateikti imigracijos tarnyboms migrantų asmens duomenis grąžinimo tikslais.

Religijos laisvė

Neteisėti migrantai neturėtų būti sulaikomi pripažintose religinėse įstaigose ar prie jų, kai jie praktikuoja religiją.

Gimimų registravimas

Neteisėtiems migrantams turėtų būti sudaryta galimybė užregistruoti savo vaikų gimimą ir gauti gimimo liudijimą be pajaus, kad bus sulaikyti.

Gimimo liudijimus išduodantiems gyventojų registrams neturėtų būti taikomas reikalavimas pateikti imigracijos tarnyboms migrantų asmens duomenis grąžinimo tikslais.

Teisė kreiptis į teismus

Kovodamos su nusikalstamumu, valstybės narės gali nuspręsti suteikti nukentėjusiesiems ir liudytojams galimybę pranešti apie nusikaltimus nebijant, kad bus sulaikyti. Šį tikslą įgyvendinti galėtų padėti tokia geroji patirtis:

- numatyti anoniminio, pusiau anoniminio ar kitokio veiksmingo pranešimo galimybes,
- suteikti nukentėjusiesiems nuo sunkių nusikaltimų ar jų liudytojams galimybę į policiją kreiptis per trečiuosius asmenis (pavyzdžiui, migrantų ombudsmeną, specialiai paskirtus pareigūnus ar humanitarinę ir teisinę pagalbą teikiančius subjektus),
- apibrėžti sąlygas, kuriomis nukentėję nuo nusikaltimų, įskaitant smurtą namuose, ir liudytojai galėtų gauti leidimus gyventi, remiantis Tarybos direktyvoje 2004/81/EB ⁽¹⁾ ir Direktyvoje 2009/52/EB nurodytais standartais,

⁽¹⁾ 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva 2004/81/EB dėl leidimo gyventi šalyje išdavimo trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra prekybos žmonėmis aukos arba kurie dalyvavo vykdančiam nelegalios imigracijos padėjimo veiksmais, bendradarbiaujantiems su kompetentingomis institucijomis (OL L 261, 2004 8 6, p. 19).

- apsvarstyti poreikį atsieti nukentėjusio nuo smurto imigranto statusą nuo nusikaltimą įvykdžiusio pagrindinio leidimo turėtojo statuso,
- kartu su darbo inspekcija ar kitais suinteresuotaisiais subjektais parengti informacinius lapelius, kuriuose darbo vietoje sulaikytiems migrantams būtų sistemingai ir objektyviai pateikiama informacija apie galimybes pateikti skundus prieš savo darbdavius pagal Direktyvą 2009/52/EB ir imtis atitinkamų priemonių svarbiems įrodymams išsaugoti.

Teisinės pagalbos prašantys neteisėti migrantai neturėtų būti sulaikomi profesinėse sąjungose ar kitose tokią paramą teikiančiose organizacijose ar prie jų.

Be to, Komisija rekomenduoja, kad neteisėtai esantys trečiųjų šalių piliečiai, pageidaujantys patekti į valstybinių tarnybų, registruojančių tarptautinės apsaugos prašymus arba prašymus suteikti asmens be pilietybės statusą, patalpas, nebūtų sulaikomi tokiose įstaigose ar prie jų.

Ypatingi atvejai

5.1. Sulaikymas per patikrinimą išvykstant

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 6 straipsnis

Sprendimas gražinti tam tikromis aplinkybėmis gali būti priimtas ir tuomet, jei neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis sulaikomas prie ES išorės sienos, kai išvyksta iš ES teritorijos, prieš tai atlikus konkretaus atvejo analizę ir atsižvelgiant į proporcingumo principą. Tai galėtų būti pateisinama tais atvejais, kai per patikrinimą išvykstant nustatomas pernelyg viršytas buvimo laikas arba neteisėtas buvimas. Tokiais atvejais valstybės narės, sužinojusios apie neteisėtą buvimą, gali pradėti gražinimo procedūrą ir ją tęsti, galiausiai priimdamos sprendimą gražinti ir kartu nustatydamos draudimą atvykti pagal *in absentia* procedūrą, atsižvelgiant į 11.3 ir 12 skirsniuose nurodytas procesines apsaugos priemones.

Nors tokiu ypatingu atveju asmuo šiaip ar taip jau išvyksta iš ES, sprendimo gražinti priėmimas gali būti pagrįstas, nes valstybei narei tai suteikia galimybę nustatyti ir draudimą atvykti ir taip užkirsti kelią kitam atvykimui bei galimam neteisėto buvimo pavojui.

Komisija ragina valstybes nares nustatyti procedūras, pagal kurias šiais ypatingais atvejais sprendimai gražinti ir, jei taikoma, draudimai atvykti būtų priimami tiesiog oro uoste, kituose išorės sienos perėjimo punktuose arba, draudimų atvykti atveju, *in absentia* (žr. 11.3 skirsnį).

Jei trečiosios šalies pilietis viršijo vizoje ar leidime nustatytą buvimo laikotarpį pirmoje valstybėje narėje ir išvyksta iš Sąjungos per antrą (tranzito) valstybę narę, sprendimą gražinti turi priimti ir draudimą atvykti turi nustatyti antroji valstybė narė (užsibuvusio asmens buvimas antroje valstybėje narėje taip pat paprastai bus laikomas neteisėtu, kaip apibrėžta Gražinimo direktyvoje).

5.2. Asmenys, kurių atžvilgiu sprendimą gražinti priėmė kita valstybė narė

Teisinis pagrindas: Tarybos direktyva 2001/40/EB ⁽¹⁾

Priminimas (paaiškinimas). Vienos valstybės narės priimto sprendimo gražinti poveikio kitoje valstybėje narėje analizei skirtas atskiras 2005 m. Komisijos pasiūlymo dėl Gražinimo direktyvos V skyrius („Sulaikymas kitose valstybėse narėse“). Vis dėlto šis skyrius, taip pat Komisijos pasiūlymo 20 straipsnis, kuriame buvo numatyta panaikinti *Direktyvą 2001/40/EB*, per derybas buvo pašalintas ir *Direktyva 2001/40/EB* liko galioti. *Direktyva 2001/40/EB* aiškiai suteikia galimybę pripažinti vienos valstybės narės kompetentingos institucijos priimtą sprendimą gražinti trečiosios šalies pilietį, esantį kitos valstybės narės teritorijoje. Gražinimo direktyvos 6 straipsnyje tiesiogiai neminimas atvejis, kai antroji valstybė narė pripažįsta pirmojoje valstybėje narėje priimtą sprendimą gražinti pagal *Direktyvą 2001/40/EB*. Pažodinis 6 straipsnio aiškinimas, kuriuo remiantis pripažįstančioji valstybė narė tokiu atveju taip pat turėtų priimti išsamų antrą sprendimą gražinti pagal *Direktyvą 2008/115/EB*, reikštų, jog *Direktyva 2001/40/EB* netenka bet kokios pridėtinės vertės. Norint, kad *Direktyva 2001/40/EB* ir toliau turėtų *effet utile*, reikėjo tokio išaiškinimo, kuris suteiktų prasmę tolesniam abiejų direktyvų galiojimui tuo pačiu metu.

⁽¹⁾ 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos direktyva 2001/40/EB dėl abipusio sprendimų dėl trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo pripažinimo (OL L 149, 2001 6 2, p. 34).

Jei valstybė narė A sulaiko asmenį, kurio atžvilgiu sprendimą grąžinti jau priėmė valstybė narė B, valstybė narė A gali nuspręsti:

- a) priimti naują sprendimą grąžinti pagal Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 1 dalį arba
- b) pagal galiojantį dvišalį susitarimą asmenį perduoti atgal valstybei narei B, remiantis Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 3 dalimi, arba
- c) pagal Direktyvą 2001/40/EB pripažinti valstybės narės B priimtą sprendimą grąžinti.

Jei valstybė narė A pagal Direktyvą 2001/40/EB pripažįsta valstybės narės B priimtą sprendimą grąžinti, vykdydama pripažintą sprendimą grąžinti ji vis tiek privalo taikyti Grąžinimo direktyvoje nustatytas apsaugos priemones, susijusias su grąžinimo (išsiuntimo) vykdymu.

Abipusis sprendimų grąžinti pripažinimas gali būti labai naudingas esant tam tikriems aplinkybių deriniams, ypač grąžinamųjų asmenų tranzito sausumos keliais atveju (žr. 6.4 skirsnį). Komisija ragina valstybes nares pasinaudoti abipusio pripažinimo galimybe, kai tai padėtų paspartinti grąžinimo procedūras ir sumažintų administracinę naštą.

5.3. Ryšys su Dublino taisyklėmis

Teisinis pagrindas: Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 604/2013 ⁽¹⁾ (Dublino reglamentas) 19 ir 24 straipsniai

Grąžinimo direktyvos 6 straipsnyje tiesiogiai neminimas atvejis, kai antroji valstybė narė pasinaudoja Dublino reglamente numatyta galimybe paprašyti pirmosios valstybės narės priimti atgal neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį. Pažodinis 6 straipsnio aiškinimas, kuriuo remiantis prašančioji (antroji) valstybė narė tokiu atveju taip pat turėtų priimti išsamų sprendimą grąžinti pagal Direktyvą 2008/115/EB, reikštų, jog atitinkamos Dublino taisyklės netenka savo pridėtinės vertės. Dublino reglamento formuluotėje šis klausimas aiškiai įvardijamas ir nustatomos aiškios taisyklės dėl Grąžinimo direktyvos ir Dublino reglamento taikymo.

Atvejai, kai trečiosios šalies pilietis kreipėsi dėl prieglobsčio ir jam buvo suteikta teisė būti antroje valstybėje narėje kaip prieglobsčio prašytojui, nepatenka į Grąžinimo direktyvos taikymo sritį, nes trečiosios šalies pilietis turi teisę būti kaip prieglobsčio prašytojas ir todėl negali būti laikomas neteisėtai esančiu antroje valstybėje narėje.

Kita vertus, atvejai, kai trečiosios šalies pilietis nesikreipė dėl prieglobsčio ir jam nebuvo suteikta teisė būti antroje valstybėje narėje kaip prieglobsčio prašytojui, patenka į Grąžinimo direktyvos taikymo sritį. Galima numatyti tokias situacijas ⁽²⁾:

- a) trečiosios šalies pilietis turi prieglobsčio prašytojo statusą pirmojoje valstybėje narėje (tebevykdoma procedūra, galutinis sprendimas dar nepriimtas). Šiuo atveju Dublino reglamentas taikytinas, remiantis pamatiniu principu, kad kiekvieno trečiosios šalies piliečio, besikreipiančio dėl prieglobsčio vienoje iš valstybių narių, tarptautinės apsaugos poreikiai turi būti visapusiškai įvertinti vienoje valstybėje narėje. Valstybė narė negali to trečiosios šalies piliečio sugrąžinti į trečiąją šalį; ji gali jį išsiųsti į atitinkamą valstybę narę, kuri pagal Dublino reglamentą turi išnagrinėti jo prašymą;
- b) trečiosios šalies pilietis atsiėmė savo prašymą suteikti prieglobstį pirmojoje valstybėje narėje. Jei prašymo atsiėmimas *lėmė prašymo atmetimą* (remiantis naujos redakcijos Prieglobsčio procedūrų direktyvos 27 ir 28 straipsniais), galima taikyti c punkte aprašytas taisykles (dėl pasirinkimo, ar taikyti Dublino taisykles ar Grąžinimo direktyvą). Jei prašymo atsiėmimas *nelėmė prašymo atmetimo*, taikytinas Dublino reglamentas (kaip *lex specialis*), remiantis pamatiniu principu, kad kiekvieno trečiosios šalies piliečio, besikreipiančio dėl prieglobsčio vienoje iš valstybių narių, tarptautinės apsaugos poreikiai turi būti visapusiškai įvertinti vienoje valstybėje narėje;
- c) trečiosios šalies piliečio prašymas suteikti prieglobstį galutiniu sprendimu atmetas pirmojoje valstybėje narėje. Galima rinktis, ar taikyti Dublino reglamentą ar Grąžinimo direktyvą. Dublino reglamente ši pasirinkimo galimybė aiškiai nurodyta 24 straipsnio 4 dalyje, taip pat paaiškinant, jog nuo to momento, kai institucijos nusprendžia pateikti prašymą pagal Dublino reglamentą, Grąžinimo direktyva nebetaikoma, grąžinimo procedūros sustabdomos ir taikomos tik Dublino taisyklės (tai taip pat turi poveikį taisyklėms dėl sulaikymo ir teisių gynimo priemonių);

⁽¹⁾ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai (OL L 180, 2013 6 29, p. 31).

⁽²⁾ Pateikti pavyzdžiai yra supaprastinti siekiant aiškumo. Praktiškai kiekvienas atvejis turi būti įvertintas atsižvelgiant į individualias aplinkybes.

d) trečiosios šalies pilietis jau sėkmingai grąžintas (išsiųstas) (po to, kai prašymas suteikti prieglobstį buvo atmestas ar atsiimtas) iš pirmosios valstybės narės į trečiąją šalį. Jei trečiosios šalies pilietis vėl atvyktų į ES teritoriją, Dublino reglamento 19 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad pirmoji valstybė narė už jį nebebūtų atsakinga – taigi perdavimas į šią valstybę narę nebegalimas. Todėl bus taikoma Grąžinimo direktyva.

Praktiniai pavyzdžiai:

- Tarptautinės apsaugos valstybėje narėje A prašantis asmuo neteisėtai atvyksta į kaimyninę valstybę narę B (kirsdamas vidaus sienas), kur jį sulaiko policija. Kaip Dublino reglamento subjektas, jis perduodamas iš valstybės narės B atgal į valstybę narę A. Ar valstybė narė B šiomis aplinkybėmis turėtų priimti sprendimą šį asmenį grąžinti dėl neteisėto buvimo jos teritorijoje?
  - Taikomos Dublino taisyklės. Valstybė narė B negali priimti sprendimo grąžinti.
- Ar valstybė narė A (pirmiau aprašytomis aplinkybėmis) gali pati priimti sprendimą grąžinti (kartu su draudimu atvykti, kuris atidedamas iki prieglobsčio procedūros pabaigos)?
  - Ne. Tol, kol asmuo turi teisę būti kaip prieglobsčio prašytojas valstybėje narėje A, jo buvimas valstybėje A nėra neteisėtas Grąžinimo direktyvos atžvilgiu ir valstybė narė A negali priimti sprendimo grąžinti.
- Trečiosios šalies pilietis, kuriam valstybėje narėje A suteikta tarptautinė apsauga, neteisėtai yra valstybėje narėje B (pavyzdžiui, viršija buvimo terminą 90 dienų). Ar tokiu atveju taikytina Grąžinimo direktyva? Kokios procedūros taikytinos, jei asmuo atsisako savo noru grįžti į pirmąją valstybę narę, kuri suteikė apsaugą?
  - Dublino reglamente nėra taisyklių dėl asmenų, kuriems taikoma tarptautinė apsauga, grąžinimo. Todėl taikytina Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 2 dalyje nustatyta bendroji tvarka. Tai reiškia, kad valstybė narė B turės paprašyti asmens grįžti į valstybę narę A ir, jei asmuo savanoriškai to nepadaro, valstybė narė B turi spręsti dėl sprendimo grąžinti priėmimo, atsižvelgdama į visas Grąžinimo direktyvoje numatytas priemones, visų pirma į *negrąžinimo* principą. Tam tikromis aplinkybėmis, kai grąžinimas (išsiuntimas) į trečiąją šalį neįmanomas, o asmens „perdavimas atgal“ į kitą valstybę narę gali būti laikomas palankesne priemone (žr. 3 skirsnį), valstybė narė B gali vykdyti asmens „perdavimą atgal“ į valstybę narę A. Procedūras, susijusias su neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių „perdavimu atgal“ į kitą valstybę narę, reglamentuoja nacionalinė teisė.
- Trečiosios šalies pilietis, kurio pirštų atspaudai paimti po neteisėto atvykimo į valstybę narę A ir kuris nesikreipė dėl prieglobsčio valstybėje narėje A, vėliau sulaikomas valstybėje narėje B. Ar pagal Dublino taisykles valstybė narė B gali asmenį perduoti atgal į valstybę narę A?
  - Ne. Kadangi nėra jokių sąsajų su prieglobsčio procedūra, Dublino reglamentas netaikomas.

5.4. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, turintis teisę būti kitoje valstybėje narėje

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 2 dalis

Reikalaujama, kad neteisėtai valstybės narės teritorijoje esantys trečiosios šalies piliečiai, kurie turi kitos valstybės narės išduotą galiojantį leidimą gyventi ar kitą teisę joje būti suteikiantį leidimą, nedelsdami vyktų į tos kitos valstybės narės teritoriją. Kai suinteresuotas trečiosios šalies pilietis nesilaiko šio reikalavimo arba kai trečiosios šalies piliečio neatidėliotinas išvykimas yra būtinas viešosios tvarkos ar nacionalinio saugumo sumetimais, taikoma 1 dalis.

Remiantis šia nuostata, kuria pakeičiama panaši taisyklė, įtvirtinta Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo (KŠSĮ) ⁽¹⁾ 23 straipsnio 2 ir 3 dalyse, jokio sprendimo grąžinti negalima priimti neteisėtai esančio trečiosios šalies piliečio, turinčio galiojantį leidimą būti kitoje valstybėje narėje, atžvilgiu. Tokiais atvejais trečiosios šalies piliečiui pirmiausia turi būti nurodyta nedelsiant grįžti į valstybę narę, kurioje jis turi teisę būti. Tik tuo atveju, jei asmuo nepaklūsta šiam nurodymui, taip pat jei kyla pavojus viešajai tvarkai ar nacionaliniam saugumui, priimamas sprendimas grąžinti.

⁽¹⁾ Konvencija dėl 1985 m. birželio 14 d. Šengeno susitarimo, sudaryto tarp Beniliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos Vyriausybių dėl laipsniško jų bendrų sienų kontrolės panaikinimo, įgyvendinimo (OL L 239, 2000 9 22, p. 19).

Papildomas paaiškinimas:

- Nurodymo „nedelsiant išvykti į minėtos kitos valstybės narės teritoriją“ pateikimo forma turėtų būti nustatyta pagal nacionalinę teisę. Rekomenduojama sprendimus priimti raštu nurodant motyvus. Siekiant išvengti nesusipratimų, sprendimo nereikėtų pavadinti „sprendimu grąžinti“.
- Grįžimo į kitą valstybę narę laikotarpis. Negalima pateikti jokių bendrų nurodymų dėl laiko, kuris turėtų praeiti nuo nurodymo išvykti į kitos valstybės narės teritoriją pateikimo iki momento, kada priimamas sprendimas grąžinti pagal 6 straipsnio 1 dalį. Tinkamas terminas turėtų būti pasirinktas pagal nacionalinę teisę, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, proporcingumo principą ir tai, jog nuostatoje pavartota sąvoka „nedelsiant“. Laikotarpis nuo nurodymo išvykti į kitą valstybę narę pateikimo ir sprendimo grąžinti priėmimo pagal 6 straipsnio 1 dalį negali būti įtrauktas į galutinį savanoriško išvykimo laikotarpį, nes šis laikotarpis yra sprendimo grąžinti elementas ir jis prasideda tik priėmus sprendimą grąžinti.
- Išvykimo į kitą valstybę narę kontrolė. Sąjungos teisėje nenurodyta, kaip turėtų būti kontroliuojamas prievolės grįžti į kitą valstybę narę vykdymas. Valstybės narės, remdamosi nacionaline teise, turėtų užtikrinti, kad būtų pateikta reikiama informacija apie jų sprendimų įgyvendinimą.
- Kitos valstybės narės išduotų leidimų galiojimo patikrinimas. Šiuo metu nėra centrinės valstybių narių keitimosi šia informacija sistemos. Valstybės narės raginamos bendradarbiauti dvišalių santykių pagrindu ir laiku teikti viena kitai svarbią informaciją, remiantis nacionaline teise ir dvišaliu bendradarbiavimo susitarimu. Šiuo tikslu galima pasinaudoti ir jau veikiančiais nacionaliniais informaciniais punktais (pavyzdžiui, nurodytais Šengeno vadovo ⁽¹⁾ 2 priede).
- Sąvoka „leidimas gyventi ar kitas teisę būti suteikiantis leidimas“ ⁽²⁾ yra labai plati ir reiškia bet kokią valstybės narės suteiktą statusą ar išduotą leidimą, kuriuo suteikiama teisėto buvimo teisė, o ne tik sutikimą dėl grąžinimo ar išsiuntimo atidėjimo.

Ši sąvoka apima:

- ilgalaikę vizą (ja akivaizdžiai suteikiama teisė būti),
- laikiną humanitarinį leidimą (jei juo suteikiama teisė būti, o ne tik atidedamas grąžinimas),
- pasibaigusio galiojimo leidimą gyventi, išduotą remiantis tebegaliojančiu tarptautinės apsaugos statusu (tarptautinės apsaugos statusas nepriklauso nuo jį liudijančio dokumento galiojimo),
- galiojančią vizą negaliojančiame (pasibaigusio galiojimo) kelionės dokumente. Remiantis galiojančiais Sąjungos teisės aktais, negalima išduoti vizos, kuri galiotų ilgiau nei pasas. Todėl tokio atvejo, kai galiojanti viza yra negaliojančiame pase, niekada praktiškai neturėtų pasitaikyti. Jei vis dėlto toks atvejis pasitaikytų, atitinkamas trečiosios šalies pilietis neturėtų būti nepagrįstai baudžiamas. Išsami informacija apie svarbias taisykles dėl vizų pateikta atnaujintame Vizų vadove (II dalies 4.1.1 ir 4.1.2 punktuose ⁽³⁾).

Ši sąvoka neapima:

- nebegaliojančio leidimo gyventi, išduoto remiantis gyventojų statusu, kuris nebegalioja,
  - padirbtų, netikrų ar suklastotų pasų ar leidimų gyventi,
  - dokumento, liudijančio laikinai atidėtą išsiuntimą,
  - toleravimo (jei toleravimas nereiškia įstatymu suteiktos teisės gyventi).
- Paprastai į kitas valstybes nares neišsiunčiama. Jei trečiosios šalies pilietis nesutinka pagal 6 straipsnio 2 punktą savanoriškai grįžti į valstybę narę, kurios leidimą jis turi, taikoma 6 straipsnio 1 dalis ir priimamas sprendimas grąžinti, numatant tiesioginį grąžinimą į trečiąją šalį. Priverstinai perduoti asmens atgal į kitą valstybę narę negalima,

⁽¹⁾ 2006 m. lapkričio 6 d. Komisijos rekomendacija C(2006) 5186, nustatanti bendrą „Praktinį sienos apsaugos pareigūnų vadovą (Šengeno vadovą)“, skirtą valstybių narių kompetentingoms institucijoms naudoti vykdant asmenų kontrolę prie sienų.

⁽²⁾ Į šią plačią visa apimančią sąvoką patenka ir tie atvejai, kurie aiškiai nepatenka į ŠSK 2 straipsnio 16 dalies b punkto i ir ii papunkčiuose pateiktos leidimo gyventi apibrėžties taikymo sritį.

⁽³⁾ 2010 m. kovo 19 d. Komisijos sprendimas C(2010) 1620, kuriuo teikiamas „Prašymų išduoti vizą tvarkymo ir išduotų vizų keitimo vadovas“, ir jo vėlesni pakeitimai.

išskyrus atvejus, kai tokia galimybė aiškiai numatyta galiojančiame dvišaliame valstybių narių susitarime, kuris jau galiojo 2009 m. sausio 13 d. (žr. 5.5 skirsnį), arba tam tikromis aplinkybėmis, kai grąžinti ar išsiųsti į trečiąją šalį neįmanoma ir leidimą išdavusi valstybė narė sutinka priimti asmenį atgal.

- Draudimai atvykti į ES nenustatomi, kai remiamasi 6 straipsnio 2 dalimi. Kai neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis perduodamas atgal į kitą valstybę narę pagal 6 straipsnio 2 dalį, draudimo atvykti į ES pagal 11 straipsnį nustatyti negalima, nes 11 straipsnis taikomas tik sprendimo grąžinti atžvilgiu ir netaikomas tuomet, kai asmuo tiesiog „perduodamas atgal“ į kitą valstybę narę. Be to, nėra jokios praktinės prasmės nustatyti draudimą atvykti į ES tais atvejais, kai asmuo ir toliau teisėtai bus kitoje valstybėje narėje.
- Neatidėliotinas išvykimas dėl viešosios tvarkos ar nacionalinio saugumo priežasčių. Ypatingomis aplinkybėmis, aprašytomis 6 straipsnio 2 dalyje (2 sakinyje) (2 atvejais), dėl asmens nedelsiant priimamas sprendimas grąžinti ir jį išsiunčiamas į trečiąją šalį. Apie šį faktą turėtų būti informuojama valstybė narė, kurioje asmuo turi teisę būti.

Praktinis pavyzdys

- Kokios Grąžinimo direktyvos nuostatos turi būti taikomos valstybėje narėje A nustatytiems trečiųjų šalių piliečiams, kurie turi galiojančią valstybės narės B išduotą leidimą gyventi ir tuo pat metu valstybės narės C iniciatyva dėl jų pateiktas Šengeno informacinės sistemos (SIS) perspėjimas (draudimas atvykti)?
- Valstybė narė A turėtų taikyti 6 straipsnio 2 dalį ir nurodyti asmeniui grįžti į valstybę narę B. Kalbant apie valstybės narės C nustatyto draudimo atvykti ir valstybės narės B išduoto leidimo gyventi galiojimą vienu metu, šį klausimą dvišaliu pagrindu turi išsiaiškinti perspėjimą pateikusi valstybė narė (C) ir leidimą išdavusi valstybė narė (B), remdamosi Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 25 straipsnio 2 dalimi.

5.5. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, kuriam taikomi galiojantys dvišaliai valstybių narių susitarimai

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 3 dalis

- Orientacinį galiojančių valstybių narių dvišalių readmisijos susitarimų sąrašą galima rasti adresu <http://rsc.eu.eu/RDP/research/analyses/ra/>

Valstybės narės gali nepriimti sprendimo grąžinti jų teritorijoje neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį, jei atitinkamą trečiosios šalies pilietį priima atgal kita valstybė narė pagal šios direktyvos įsigaliojimo dieną (t. y. 2009 m. sausio 13 d.) galiojančius dvišalius susitarimus ar nuostatas. Tuo atveju valstybė narė, kuri priima atgal atitinkamą trečiosios šalies pilietį, taiko 1 dalį.

Pagal šią nuostatą išimties tvarka ir kaip neveikimo išlyga numatyta valstybių narių galimybė neteisėtus migrantus kitoms valstybėms perduoti atgal pagal dvišales sutartis ar susitarimus, galiojusius 2009 m. sausio 13 d.

Istorinė perspektyva (paaiškinimas). Ši nuostata į Grąžinimo direktyvą buvo įtraukta vėlesniame derybų etape, to pareikalavus kai kurioms valstybėms narėms, kurios tvirtino, kad pagal direktyvą jos neturėtų būti įpareigos keisti nusistovėjusios neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo (perdavimo atgal) į kitas valstybes nares pagal dvišalius susitarimus praktikos.

Principas, kuriuo pagrįsta Grąžinimo direktyva, yra tiesioginis neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimas iš ES į trečiąsias šalis. Todėl direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje nustatyta išimtis, kuri susijusi tik su valstybių narių, kurių teritorijoje yra trečiosios šalies pilietis, prievole priimti sprendimą grąžinti ir ši prievolė tenka valstybei narei, į kurią šis asmuo perduodamas. Joje nenustatyta Grąžinimo direktyvos taikymo srities išimtis, papildanti 2 straipsnio 2 dalyje nustatytas išimtis. Žr. ESTT sprendimo *Affum*, C-47/15, 82–85 punktus.

Papildomas paaiškinimas:

- Tolesnis dvišalių susitarimų tarp valstybių narių A ir B ir tarp valstybių narių B ir C naudojimas. Grąžinimo direktyvoje, visų pirma 6 straipsnio 3 dalyje, priimamas atgal pagal „domino“ principą, remiantis galiojančiais dvišaliais susitarimais, nėra aiškiai uždraustas. Tačiau svarbu, kad galiausiai viena valstybė narė atliktų išsamią grąžinimo procedūrą, kaip nurodyta Direktyvoje. Kadangi tokio pobūdžio vėlesnės procedūros daug kainuoja institucijoms ir sudaro papildomų sunkumų grąžinamajam asmeniui, valstybės narės raginamos nuo tokios praktikos susilaikyti.

- Draudimai atvykti į ES nenustatomi, kai remiamasi 6 straipsnio 3 dalimi. Kai neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis perduodamas atgal į kitą valstybę narę pagal 6 straipsnio 3 dalį, draudimo atvykti į ES pagal 11 straipsnį nustatyti negalima, nes 11 straipsnis taikomas tik sprendimo grąžinti atžvilgiu ir netaikomas tuomet, kai asmuo tiesiog „perduodamas atgal“ į kitą valstybę narę. Be to, nėra jokios praktinės prasmės nustatyti draudimą atvykti į ES tais atvejais, kai asmuo dar neišvyksta iš ES. Dėl galimybės išskirtiniais atvejais pagal KŠSĮ 25 straipsnio 2 dalį nustatyti tik nacionalinio lygmens draudimą atvykti žr. 11.8 skirsnį.
- Sprendimas trečiosios šalies pilietį perduoti kitai valstybei narei. Toks sprendimas laikomas viena iš Grąžinimo direktyvoje numatytų priemonių, taikomų siekiant nutraukti neteisėtą buvimą, ir yra parengiamasis išsiuntimo iš Sąjungos teritorijos etapas. Todėl valstybės narės tokį sprendimą turi priimti apdairiai ir neatidėliodamos, kad asmuo būtų kuo greičiau perduotas už grąžinimo procedūrą atsakingai valstybei narei. Žr. ESTT sprendimo *Affum*, C-47/15, 87 punktą.
- Kadangi grąžinimo sąvoka pagal Grąžinimo direktyvą visuomet reiškia grąžinimą į trečiąją šalį, tokius nacionalinius sprendimus rekomenduojama vadinti „sprendimu perduoti“ ar „sprendimu dėl perdavimo atgal“, bet ne „sprendimu grąžinti“.
- Neveikimo išlyga. 6 straipsnio 3 dalis yra aiški neveikimo išlyga. Valstybės narės 6 straipsnio 3 dalyje suteikta galimybė gali pasinaudoti tik dvišalių readmisijos susitarimų, įsigaliojusių iki 2009 m. sausio 13 d., atžvilgiu. Galiojantiems susitarimams, dėl kurių iš naujo susitarta (kurių galiojimas pratęstas) po 2009 m. sausio 13 d., gali ir toliau būti taikoma 6 straipsnio 3 dalis, jei susitarimu, dėl kurio iš naujo susitarta (kurio galiojimas pratęstas), iš dalies keičiamas galiojantis susitarimas ir tai aiškiai matyti iš pavadinimo. Jei susitarimas, dėl kurio iš naujo susitarta (kurio galiojimas pratęstas), yra *aliud* (visiškai naujas kitokio turinio susitarimas), 6 straipsnio 3 dalis jam nebetaikytina.
- Šengeno erdvei priklausančių valstybių narių ir Jungtinės Karalystės readmisijos susitarimai. Aiškinant 6 straipsnio 3 dalį, Jungtinė Karalystė turi būti laikoma valstybe nare.

5.6. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, besinaudojantis humanitariniu (ar kitu) leidimu

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 4 dalis

Valstybės narės, atsižvelgdamos į asmenines, humanitarines ar kitas priežastis, bet kuriuo metu gali suteikti atskirą leidimą gyventi ar kitokį leidimą, suteikiantį teisę pasilikti neteisėtai jų teritorijoje esančiam trečiosios šalies piliečiui. Tokiu atveju sprendimas grąžinti nepriimamas. Jei sprendimas grąžinti jau buvo priimtas, jis panaikinamas arba sustabdomas leidimo gyventi arba kito leidimo, suteikiančio teisę pasilikti, galiojimo laikotarpiui.

Valstybės narės neteisėtai esančiam trečiosios šalies piliečiui gali bet kada suteikti leidimą ar teisę būti. Tokiu atveju visos neužbaigtos grąžinimo procedūros nutraukiamos ir jau priimtas sprendimas grąžinti ar įsakymas išsiųsti panaikinamas arba sustabdomas jo galiojimas, priklausomai nuo leidimo pobūdžio. Tas pats taikytina ir tais atvejais, kai valstybės narės turi suteikti teisę būti, pavyzdžiui, kai pateikiamas prieglobsčio prašymas.

Dėl konkretaus būdo (sprendimo grąžinti panaikinimo ar galiojimo sustabdymo) turi apsispręsti valstybės narės, atsižvelgdamos į suteikto leidimo ar teisės būti pobūdį ir tikėtiną galiojimo trukmę bei poreikį užtikrinti veiksmingas grąžinimo procedūras. Tačiau ESTT sprendimo *J. N.* (¹), C-601/15, 75–80 punktuose nurodė, kad tais atvejais, kai valstybė narė trečiosios šalies piliečiui, kuris yra pateikęs tarptautinės apsaugos prašymą ir kuriam iki prašymo pateikimo jau buvo taikomas sprendimas grąžinti, suteikia teisę likti jos teritorijoje, valstybės narės turi sustabdyti sprendimo grąžinti vykdymą (bet sprendimo nepanaikinti), kol bus priimtas sprendimas dėl tarptautinės apsaugos prašymo (taip pat žr. 7 skirsnį).

5.7. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, dėl kurio pradėta leidimo galiojimo pratęsimo procedūra

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 5 dalis

Jei yra pradėta procedūra valstybės narės teritorijoje neteisėtai esančiam trečiosios šalies piliečiui siekiant pratęsti leidimą gyventi ar kitokį leidimą, suteikiantį teisę pasilikti, ta valstybė narė, nepažeisdama 6 dalies, apsvarsto galimybę nepriimti sprendimo grąžinti, kol bus baigta pradėta procedūra.

Valstybės narės turi teisę nepriimti sprendimo grąžinti neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį, kol jis laukia sprendimo dėl jo leidimo galiojimo pratęsimo. Šia nuostata siekiama apsaugoti trečiųjų šalių piliečius, kurie tam tikrą laiką valstybėje narėje buvo teisėtai ir dėl užsitęsusių leidimo galiojimo pratęsimo procedūros jų buvimas tapo neteisėtu. Šioje nuostatoje kalbama tik apie vykstančią leidimo gyventi sulaikiusioje valstybėje narėje („ta valstybė narė“) galiojimo

(¹) 2016 m. vasario 15 d. Teisingumo Teismo sprendimas *J. N.*, C-601/15 PPU, ECLI:EU:C:2016:84.

atnaujinimo procedūrą. Valstybės narės raginamos šia nuostata remtis ir tais atvejais, kai tikėtina, jog prašymas pratęsti galiojimą bus patenkintas, ir užtikrinti suinteresuotiesiems asmenims bent ne blogesnes sąlygas nei tos, kurios sudaromos grąžinamiesiems asmenims per savanoriško išvykimo ar atidėto grąžinimo laikotarpį.

Ši nuostata netaikoma vykstančioms leidimo gyventi kitoje valstybėje narėje galiojimo pratęsimo procedūroms. Tačiau tai, kad asmeniui pradėta leidimo gyventi kitoje valstybėje narėje galiojimo pratęsimo procedūra, tam tikromis aplinkybėmis gali pateisinti grąžinimo atidėjimą pagal 9 straipsnio 2 dalį arba palankesnių priemonių taikymą pagal 4 straipsnio 3 dalį.

5.8. Direktyvose dėl teisėtos migracijos nustatytos specialios taisyklės dėl readmisijos tarp valstybių narių judėjimo Sąjungos viduje atvejais

Teisinis pagrindas: Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2014/66/ES ⁽¹⁾ (Direktyva dėl perkėlimų bendrovės viduje) 23 straipsnis; Tarybos direktyvos 2003/109/EB ⁽²⁾ (Direktyva dėl ilgalaikių gyventojų) (iš dalies pakeistos Tarybos direktyva 2011/51/ES ⁽³⁾) 12 ir 22 straipsniai; Tarybos direktyvos 2009/50/EB ⁽⁴⁾ (Mėlynosios kortelės direktyva) 18 straipsnis

Minėtose direktyvose įtvirtintos specialios taisyklės, kuriomis reglamentuojama readmisija tarp valstybių narių, kai kalbama apie tam tikrų kategorijų trečiųjų šalių piliečių (perkeliamų bendrovės viduje, turinčių ES mėlynąją kortelę, ilgalaikių gyventojų) judėjimą ES viduje. Šios taisyklės laikytinos *leges speciales* (specialiosiomis normomis), kuriomis pirmiausia reikia vadovautis esant minėtose direktyvose tiesiogiai aprašytoms aplinkybėms.

6. SAVANORIŠKAS IŠVYKIMAS

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 7 straipsnio 1 dalis

Sprendime grąžinti numatomas atitinkamas laikotarpis savanoriškai išvykti, trunkantis nuo septynių iki trisdešimties dienų, nepažeidžiant 2 ir 4 dalyse nurodytų išimčių. Valstybės narės savo nacionalinės teisės aktuose gali nustatyti, kad toks laikotarpis suteikiamas tik atitinkamo trečiosios šalies piliečio prašymu. Tokiu atveju valstybės narės praneša atitinkamiems trečiosios šalies piliečiams apie galimybę pateikti tokį prašymą.

Savanoriško išvykimo skatinimas yra vienas pagrindinių Grąžinimo direktyvos tikslų. Kai nėra pagrindo nuspręsti, kad tai galėtų pakenkti grąžinimo procedūros tikslui, savanoriškas prievolės grįžti vykdymas, o ne išsiuntimas, yra tinkamesnis dėl trijų priežasčių: tai yra orensis, saugesnis ir dažnai pigesnis grįžimo būdas.

Laikotarpio savanoriškai išvykti metu atitinkamas trečiosios šalies pilietis turi prievolę grįžti, tačiau ši prievolė negali būti vykdoma priverstine tvarka, kol pasibaigs toks laikotarpis, arba jeigu kyla pasislėpimo pavojus ar pavojus viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui arba prašymas dėl teisėto buvimo atmetamas kaip akivaizdžiai nepagrįstas ar melagingas (žr. 6.3 skirsnį). Valstybės narės skatinamos sudaryti galimybes, kad kuo daugiau grąžinamųjų asmenų galėtų savanoriškai išvykti, o jų nesudaryti tik esant pavojui, kad tai galėtų pakenkti grąžinimo procedūros tikslui.

7 straipsnio 1 dalies paskutiniu sakiniu valstybėms narėms suteikiama teisė nuspręsti, kad savanoriško išvykimo laikotarpis suteikiamas tik gavus trečiųjų šalių piliečių prašymą. Tokiu atveju informacija apie galimybę pateikti prašymą suteikti savanoriško išvykimo laikotarpį atitinkamiems trečiųjų šalių piliečiams turi būti teikiama asmeniškai. Visuomenei skirta bendra informacija (pavyzdžiui, pranešimas apie galimybę pateikti tokį prašymą imigracijos tarnybos interneto svetainėje arba skelbimas vietos imigracijos įstaigų patalpose esančiose informacijos lentose) gali būti naudinga, tačiau ją turi papildyti individualizuota informacija. Tokia informacija nepilnamečiams turėtų būti teikiama taip, kad būtų suprantama vaikams, atitiktų jų amžių ir aplinkybes. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas nelydymų nepilnamečių aplinkybėms.

Be to, valstybės narės gali nuspręsti savanoriško išvykimo laikotarpį nustatyti gavus tam tikrų kategorijų neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių prašymus (pavyzdžiui, tų, kurių prašymas dėl teisėto buvimo atmetamas kaip akivaizdžiai nepagrįstas ar melagingas) arba prašymus suteikti paramą (pavyzdžiui, reintegracijos pagalbą), o kitais atvejais jį nustatyti be išankstinio prašymo.

⁽¹⁾ 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/66/ES dėl bendrovės viduje perkeliamų trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų (OL L 157, 2014 5 27, p. 1).

⁽²⁾ 2003 m. lapkričio 25 d. Tarybos direktyva 2003/109/EB dėl trečiųjų valstybių piliečių, kurie yra ilgalaikiai gyventojai, statuso (OL L 16, 2004 1 23, p. 44).

⁽³⁾ 2011 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/51/ES, kuria iš dalies keičiama Tarybos direktyva 2003/109/EB siekiant išplėsti jos taikymo sritį asmenims, kuriems suteikiama tarptautinė apsauga (OL L 132, 2011 5 19, p. 1).

⁽⁴⁾ 2009 m. gegužės 25 d. Tarybos direktyva 2009/50/EB dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbu (OL L 155, 2009 6 18, p. 17).

Komisija rekomenduoja savanoriško išvykimo laikotarpį nustatyti gavus atitinkamų trečiųjų šalių piliečių prašymą ir užtikrinti, kad trečiųjų šalių piliečiams būtų tinkamai ir sistemingai teikiama informacija, būtina prašymui pateikti.

Remiamo savanoriško grįžimo programos. Nors Grąžinimo direktyvoje nenustatytas reikalavimas valstybėms narėms parengti remiamo savanoriško grįžimo programas, jos 10 konstatuojamojoje dalyje teigiama, kad „[s]iekiant skatinti savanorišką grįžimą, valstybės narės turėtų teikti didesnę su grįžimu susijusią pagalbą, konsultuoti ir tinkamiausiu būdu naudotis atitinkamomis <...> finansavimo galimybėmis“. Todėl valstybėms narėms primygtinai rekomenduojama vykdant procedūras sudaryti galimybę pasinaudoti remiamo savanoriško grįžimo programomis, kuriomis būtų siekiama skatinti humaniškesnę bei oresnę grąžinimą ir apskritai didinti grąžinimo veiksmingumą. Siekiant sudaryti geresnes sąlygas naudotis tokiomis programomis ir užtikrinti, kad atitinkami trečiųjų šalių piliečiai priimtų informacija pagrįstą sprendimą, valstybės narės turėtų užtikrinti tinkamą informacijos apie savanorišką grįžimą ir remiamo savanoriško grįžimo programų sklaidą, taip pat bendradarbiauti su nacionalinėmis institucijomis, kurios gali tiesiogiai bendrauti su trečiųjų šalių piliečiais (pavyzdžiui, švietimo, socialinės ir sveikatos apsaugos tarnybomis), nevyriausybiniomis organizacijomis ir kitomis įstaigomis. Tokia informacija nepilnamečiams turėtų būti teikiama taip, kad būtų suprantama vaikams, atitiktų jų amžių ir aplinkybes. Nacionalinės programos turėtų būti sudaromos pagal Neprivalomuosius valstybių narių įgyvendinamų remiamo savanoriško grįžimo (ir reintegracijos) programų bendruosius standartus ⁽¹⁾, kuriuos Komisija parengė bendradarbiaudama su valstybėmis narėmis ir kuriuos TVR taryba patvirtino 2016 m. birželio 9–10 d. išvadose ⁽²⁾.

Europos migracijos tinklo (EMT) *grąžinimo ekspertų grupė* siekia palengvinti geresnę praktinę valstybių ir suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimą grąžinimo, remiamo savanoriško grįžimo ir reintegracijos programų srityje. Ji turėtų būti viena pagrindinių informacijos rinkimo ir mainų priemonių, o valstybės narės skatinamos aktyviai ja naudotis.

Papildomas paaiškinimas:

- 7–30 dienų terminas yra bendras principas. Nustatydamos laikotarpį valstybės narės privalo laikytis šio termino, išskyrus tuos atvejus, kai pagal ypatingas atskiro atvejo aplinkybes termino pratęsimas yra pagrįstas remiantis Grąžinimo direktyvos 7 straipsnio 2 dalimi (žr. 6.1 skirsnį).
- Kadangi įprastomis aplinkybėmis 60 dienų terminas prieštarautų Grąžinimo direktyvoje nustatytam suderinimui ir bendrai tvarkai, pagal kurią reikalaujama nustatyti 7–30 dienų terminą, jis negali būti laikomas palankesne nuostata pagal 4 straipsnio 3 dalį. Tačiau 30–60 dienų laikotarpiams (viršijantiems 1 dalyje suderintas ribas), kurie gali būti suteikiami tik esant ypatingoms aplinkybėms (nurodytoms 2 dalyje), taikoma Grąžinimo direktyvos 7 straipsnio 2 dalis.
- Atsižvelgdamos į reikalavimus, kylančius pagal ESPTC 41 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisę būti išklaustam, valstybės narės grąžinamajam asmeniui turėtų suteikti galimybę nurodyti individualias aplinkybes ir poreikius, į kuriuos būtina atsižvelgti nustatant suteikiamą laikotarpį, kai savanoriško išvykimo laikotarpis nustatomas *ex officio* ir tais atvejais, kai laikotarpis nustatomas grąžinamojo asmens prašymu.
- Nors Grąžinimo direktyvoje numatytas draudimas neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį savanoriško išvykimo laikotarpiu grąžinti per prievartą, valstybės narės, atsižvelgdamos į galimą sprendimo grąžinti vykdymą, šio laikotarpio metu gali pradėti būtinas administracines procedūras (pavyzdžiui, susisiekti su trečiųjų šalių institucijomis, kad būtų galima gauti kelionės dokumentus, organizuoti išsiuntimo logistinius aspektus).

Komisija rekomenduoja, kad valstybės narės, remdamosi trečiosios šalies piliečio padėties individualiu vertinimu ir visų pirma atsižvelgdamos į grąžinimo tikimybę ir trečiosios šalies piliečio norą bendradarbiauti su kompetentingomis institucijomis, nustatytų trumpiausią savanoriško išvykimo laikotarpį, reikalingą grąžinimui organizuoti ir įvykdyti. Ilgesnis nei septynių dienų laikotarpis turėtų būti nustatomas tik tais atvejais, kai trečiosios šalies pilietis aktyviai bendradarbiauja vykdant grąžinimo procedūrą.

6.1. Pratęstas savanoriško išvykimo laikotarpis

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 7 straipsnio 2 dalis

Valstybės narės atitinkamam laikotarpiui prireikus pratęsia savanoriško išvykimo laikotarpį, kiekvienu atveju atsižvelgdamos į atskiro atvejo konkrečias aplinkybes, pavyzdžiui, buvimo trukmę, ar yra mokyklą lankančių vaikų ir ar esama kitų šeimos bei socialinių ryšių.

⁽¹⁾ Tarybos dokumentas 8829/16.

⁽²⁾ Tarybos dokumentas 9979/16.

Nėra iš anksto nustatyto maksimalaus savanoriško išvykimo laikotarpio pratęsimo termino ir kiekvienas atskiras atvejis turėtų būti svarstomas pagal nacionalinės teisės įgyvendinimo aktus ir administracinę praktiką atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes. Valstybėms narėms suteikta nemažai laisvės nustatant, ar savanoriško išvykimo laikotarpio pratęsimas būtų „tinkamas“. Atsižvelgiant į tai, kad tekste minimi mokyklą lankantys vaikai, savanoriško išvykimo laikotarpis gali būti pratęsiamas iki semestro ar mokslo metų pabaigos arba iki vienerių mokslo metų, jeigu tai atitinka vaiko interesus ir yra tinkamai atsižvelgiama į visas svarbias aplinkybes.

30 dienų laikotarpis gali būti pratęstas jau iš pat pradžių (tuo momentu, kai priimamas sprendimas grąžinti), jeigu pratęsimas pateisinamas atsižvelgiant į individualų aplinkybių vertinimą. Nebūtina pirma nustatyti 30 dienų laikotarpį, o po to jį pratęsti.

Sąvoka „prireikus“ taikoma ir grąžinamojo asmens aplinkybių, ir grąžinančiosios valstybės aplinkybių atžvilgiu. Valstybės narės turi veiksmų laisvę šios srities nacionalinės teisės įgyvendinimo aktų esmės ir reguliavimo aprėpties atžvilgiu.

Nacionalinės teisės įgyvendinimo aktuose ir administracinėje praktikoje reikėtų aiškiai atsižvelgti į 7 straipsnio 2 dalyje paminėtas tris aplinkybes (buvimo trukmę, mokyklą lankančius vaikus ir šeimos ryšius). Valstybių narių administracinės normos gali būti išsamesnės, jomis gali būti numatytos ir kitos pratęsimo priežastys, tačiau jos neturėtų būti ne tokios tikslios, nes tokiu atveju būtų pakenkta suderinimui.

6.2. Prievolės iki savanoriško išvykimo

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 7 straipsnio 3 dalis

Savanoriško išvykimo laikotarpiu, siekiant užkirsti kelią asmeniui pasislėpti, gali būti numatytos tam tikros prievolės, pavyzdžiui, prievolė reguliariai registruotis institucijose, atitinkamas piniginis užstatas, dokumentų paėmimas ar prievolė neišvykti iš tam tikros vietos.

Grąžinimo direktyvos 7 straipsnio 3 dalyje išvardytos prievolės gali būti nustatytos siekiant išvengti pasislėpimo pavojaus. Jeigu iš individualaus vertinimo matyti, kad ypatingų aplinkybių nėra, tokios prievolės nėra pateisinamos. Žr. ESTT sprendimo *El Dridi*, C-61/11, 37 punktą: „Iš šios direktyvos 7 straipsnio 3 ir 4 dalių matyti, kad tik ypatingomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, jeigu esama pasislėpimo pavojaus, valstybės narės gali numatyti tam tikrų pareigų asmeniui, kuriam skirtas sprendimas grąžinti – reguliariai registruotis institucijose, atitinkamas piniginis užstatas, dokumentų paėmimas ar prievolė neišvykti iš tam tikros vietos arba suteikti trumpesnį nei septynių dienų laikotarpį savanoriškai išvykti ar papildomo laikotarpio“. Komisija rekomenduoja valstybėms narėms pasinaudoti tokia galimybe, kai savanoriško išvykimo laikotarpiu esama pasislėpimo pavojaus, kad jo būtų išvengta.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad dėl valstybėms narėms suteiktos galimybės numatyti tam tikras prievoles grąžinamasis asmuo gali įgyti pranašumą, dėl kurio gali būti suteiktas savanoriško išvykimo laikotarpis tais atvejais, kai paprastai jis negalėtų būti suteiktas.

Neįmanoma nurodyti bendrai taikytinos „atitinkamo finansinio užstato“ sumos. Bet koku atveju turėtų būti laikomasi proporcingumo principo, t. y. nustatant sumą turėtų būti atsižvelgiama į individualią grąžinamojo asmens padėtį. Dabartinėje valstybių narių praktikoje nustatytos sumos svyruoja nuo apytikriai 200 iki 5 000 EUR.

Jei atskiru atveju to reikia, 7 straipsnio 3 dalyje nurodytos prievolės taip pat gali būti sumuojamos.

Numatydamos prievoles pagal 7 straipsnio 3 dalį, valstybės narės turėtų atsižvelgti į konkrečią grąžinamojo asmens padėtį ir užtikrinti, kad būtų visapusiškai laikomasi proporcingumo principo. Valstybės narės neturi numatyti tokių prievolių, kurių faktiškai negalima įvykdyti (pavyzdžiui, paso neturintis asmuo negalės jo pateikti).

6.3. Kontrargumentai

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 7 straipsnio 4 dalis

Jeigu esama pasislėpimo pavojaus, arba jei prašymas dėl teisėto buvimo buvo atmestas, kaip akivaizdžiai nepagrįstas ar melagingas, arba jei suinteresuotas asmuo kelia pavojų viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui, valstybės narės gali nesuteikti laikotarpio savanoriškai išvykti arba suteikti trumpesnį nei septynių dienų laikotarpį.

Valstybės narės savo nuožiūra gali nesuteikti savanoriško išvykimo laikotarpio tais 7 straipsnio 4 dalyje išsamiai nustatytais atvejais, kai yra „kontrargumentas“, t. y. esama trečiosios šalies piliečio pasislėpimo pavojaus (žr. 1.6 skirsnį) arba pavojaus viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui (pavyzdžiui, ankstesnis teistumas už sunkias nusikalstamas veikas, padarytas ir kitose valstybėse narėse) ir kai prašymas dėl teisėto buvimo (pavyzdžiui, prieglobsčio prašymas, prašymas išduoti arba pratęsti leidimą) buvo atmetas kaip akivaizdžiai nepagrįstas ar melagingas.

Kai atlikus individualų vertinimą galima nustatyti, kad konkrečiu atveju yra tokių „kontrargumentų“, savanoriško išvykimo laikotarpis neturėtų būti nustatomas, o trumpesnis nei septynių dienų laikotarpis turėtų būti nustatomas tik tada, jeigu tai netrukdo nacionalinėms institucijoms įvykdyti išsiuntimo.

Tačiau valstybės narės gali bet kuriuo metu pakeisti savo požiūrį į situaciją (anksčiau nebendradarbiavęs grąžinamasis asmuo gali pakeisti savo poziciją ir priimti remiamo savanoriško grįžimo pasiūlymą) ir suteikti savanoriško išvykimo laikotarpį, nors pradžioje ir buvo iškilęs pasislėpimo pavojus.

Papildomas paaiškinimas:

- Negalima bendrai visiems neteisėtiems atvykėliams panaikinti savanoriško išvykimo laikotarpio suteikimo galimybes. Tokia apibendrinanti norma prieštarautų pasislėpimo pavojaus apibrėžčiai, proporcingumo principui bei pareigai atlikti vertinimą kiekvienu konkrečiu atveju ir pakenktų 7 straipsnio *effet utile* (savanoriško išvykimo skatinimui).
- Laikotarpio pagal 7 straipsnio 4 dalį galima nesuteikti trečiųjų šalių piliečiams, kurie prašymus pateikė piktnaudžiaudami. 7 straipsnio 4 dalis aiškiai taikoma esant akivaizdžiai nepagrįstiems ar melagingiems prašymams. Kadangi paprastai piktnaudžiaujant pateikti prašymai yra labiau susiję su smerktinu elgesiu nei akivaizdžiai nepagrįsti prašymai, turėtų būti suprantama, kad 7 straipsnio 4 dalis apima ir piktnaudžiaujant pateiktus prašymus.
- Jo taip pat galima nesuteikti asmenims, kurie kelia pavojų viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui. Sprendime *Zh. ir O.* (¹), C-554/13, ESTT šiuo klausimu paaiškino, kad, atsižvelgdamos į savo nacionalines reikmes, valstybės narės iš esmės gali laisvai apibrėžti viešosios tvarkos sąvokos reikalavimus. Sąvoka „pasislėpimo pavojus“ labai skiriasi nuo sąvokos „pavojaus viešajai tvarkai“. Sąvoka „pavojus viešajai tvarkai“ suponuoja ne tik visuomeninės tvarkos sutrikdymą, kurį apima kiekvienas teisės pažeidimas, bet ir tikrą, esamą bei pakankamai didelę grėsmę, paveikiančią vieną iš svarbiausių visuomenės interesų. Valstybė narė negali manyti, kad trečiosios šalies pilietis kelia pavojų viešajai tvarkai, remdamasi vien tuo, kad tas pilietis yra įtariamasis padaręs pagal nacionalinę teisę baudžiamą nusikalstamą veiką ar nuteistas už ją. Kiti veiksniai, kaip antai tos veikos pobūdis ir sunkumo laipsnis, nuo jos padarymo suėjęs terminas ir bet koks klausimas, susijęs su įtarimu, kad atitinkamas trečiosios šalies pilietis padarė tariamą nusikaltimą, pagrįstumu, taip pat yra svarbūs atliekant visada privalomą vertinimą kiekvienu konkrečiu atveju atskirai.

6.4. Praktinė atitiktis. Tranzitas sausuma

Šengeno vadovo 39 priedas „Sprendimo grąžinti pripažinimo standartinė forma tranzito sausuma tikslais“

Dalyvaujančiųjų valstybių narių žemėlapis (pateiktas EMT specialioje užklausoje dėl grąžinimo (2015 m.) EMT Europa interneto svetainėje)

Priminimas (paaiškinimas). Kadangi grąžinamasis asmuo, kuris savanoriško išvykimo laikotarpiu iš ES teritorijos ketina išvykti sausuma, neturi galiojančios vizos ar kitokio leidimo keliauti į savo kilmės šalį tranzitu per kitas valstybes nares, esama pavojaus, kad pakeliui jį sulaikys (sustabdys) policija ir tranzito valstybė jo atžvilgiu priims antrą sprendimą grąžinti. Tai prieštarauja Grąžinimo direktyvos politikos tikslui užtikrinti veiksmingą grąžinimą, be kita ko, taikant savanoriško išvykimo tvarką.

Tranzitinės vizos išdavimas grąžinamajam būtų netinkamas ir reikalavimų neatitinkantis sprendimas, nes vizos išdavimas neteisėtai esantiems trečiųjų šalių piliečiams, kurie privalo išvykti, prieštarautų ES vizų taisyklėms. Be to, tranzito valstybės narės, regis, nesuinteresuotos išduoti tokios rūšies vizos (esama pavojaus, kad asmenys gali pasislėpti ir (arba) dėl jų galima patirti išsiuntimo išlaidų) ir todėl praktiškai dažnai atsisako ją išduoti. Europos *laissez-passer* išdavimas grąžinamajam asmeniui problemos taip pat neišsprendžia. Griežtai teisiniu požiūriu, nesant aiškiai apibrėžto *laissez-passer* teisinio pobūdžio ir teisiųjų pasekmių, grąžinamasis asmuo tebebūtų laikomas neteisėtai esančiu tranzito valstybėje narėje, todėl jo atžvilgiu gali būti priimtas naujas sprendimas grąžinti pagal 6 straipsnio 1 dalį.

(¹) 2015 m. birželio 11 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Zh. ir O.*, C-554/13, ECLI:EU:C:2015:377.

Vienas šios problemos sprendimo būdų yra skatinti tiesiogiai grąžinti į trečiąsias šalis oro transportu. Tačiau grąžinamajam asmeniui tai gali būti brangu ir sunkiai įgyvendinama.

Komisija tranzito valstybėms narėms aiškiai rekomenduoja pagal Šengeno vadovo 39 priedą „Sprendimo grąžinti pripažinimo standartinė forma tranzito sausuma tikslais“ (kurį po techninių konsultacijų su suinteresuotosiomis valstybėmis narėmis ir aptarimo Europos Sąjungos Tarybos migracijos ir išsiuntimo darbo grupėje Komisija priėmė 2011 m. rugsėjo mėn.) pripažinti pirmosios valstybės narės priimtus sprendimus grąžinti.

Pagal šį metodą tranzito valstybė narė gali pripažinti pirmosios valstybės narės priimtą sprendimą grąžinti, įskaitant suteiktą savanoriško išvykimo laikotarpį, ir grąžinamajam asmeniui leis keliauti tranzitu, remiantis pripažintu sprendimu ir pripažintu suteiktu savanoriško išvykimo laikotarpiu. Šio metodo pranašumas yra tas, kad tranzito valstybė narė neprivalo priimti naujo sprendimo grąžinti ir iš pirmosios valstybės narės gali pareikalauti atlyginti visas išlaidas, susijusias su išsiuntimu, jei kyla problemų ir grąžinamąjį asmenį reikia išsiųsti tranzito valstybės sąskaita (taikant Tarybos sprendimą 2004/191/EB ⁽¹⁾).

Tos valstybės narės, kurios vis dar nenori pasinaudoti šia savanoriško pasirinkimo galimybe (kaip siunčiančioji arba priimančioji valstybė narė), raginamos prisijungti ir apie savo dalyvavimą informuoti Komisiją ir kitas valstybes nares.

Papildomas paaiškinimas:

- Pripažinimo forma. Labai plačiose ir bendro pobūdžio Direktyvos 2001/40/EB formuluotėse numatyta veiksmų laisvė dėl abipusio pripažinimo praktinių procedūrų (procedūrinių detalių) atsižvelgiant į praktinius poreikius ir nacionalinės teisės aktus. Galima naudotis Šengeno vadovo 39 priede pateikta forma, tačiau tai nėra vienintelis būdas.
- Teisiniu požiūriu valstybė narė B pripažįsta visus susijusius valstybės narės A priimto sprendimo grąžinti elementus, taip pat pripažįsta tvirtinimą, kad trečiosios šalies piliečio buvimas yra neteisėtas ir jam suteiktas savanoriško išvykimo laikotarpis, kurie galioja pripažįstančiosios valstybės narės B teritorijoje.
- Pripažįstančioji valstybė narė gali pasinaudoti trimis skirtingomis „apsaugos priemonėmis“, t. y.:
  - 1) 39 priede pateikta standartine forma, kurią naudoti nėra privaloma; tokiu atveju valstybė narė visada turi galimybę konkrečiu atskiru atveju nepripažinti kitos valstybės narės priimto sprendimo grąžinti;
  - 2) pirmoji valstybė narė gali suteikti savanoriško išvykimo laikotarpį pagal Grąžinimo direktyvos 7 straipsnį tik nesant „kontrargumentų“, kaip antai pasislėpimo pavojaus. Grąžinamų asmenų asmeninių aplinkybių vertinimas pagal 7 straipsnį, kurį turi atlikti pirmoji valstybė narė, gali padėti sustiprinti pripažįstančiosios tranzito valstybės narės pasitikėjimą;
  - 3) jei iškyla problemų ir grąžinamąjį asmenį reikia išsiųsti tranzito valstybės sąskaita, taikant Sprendimą 2004/191/EB, visos išlaidos, susijusios su išsiuntimu, gali būti pateikiamos apmokėti pirmajai valstybei narei.

6.5. Praktinė atitiktis. Tranzitas oro transportu

Tarybos direktyvoje 2003/110/EB ⁽²⁾ dėl pagalbos tranzito, susijusio su išsiuntimu oro transportu, atvejais numatyta kompetentingų institucijų valstybių narių tranzito oro uostuose bendradarbiavimo dėl išsiuntimo oro transportu su palyda ir be jos, reglamentavimo sistema. Šioje direktyvoje (kuri buvo priimta prieš penkerius metus iki Grąžinimo direktyvos priėmimo) sąvoka „išsiuntimas be palydos“ gali būti aiškinama ir kaip „savanoriškas išvykimas“ pagal Grąžinimo direktyvą ⁽³⁾. Organizuojant tranzitą oro transportu savanoriško išvykimo atveju, Komisija rekomenduoja sistemingai taikyti Direktyvą 2003/110/EB (taip pat žr. 7.2 skirsnį).

⁽¹⁾ 2004 m. vasario 23 d. Tarybos sprendimas 2004/191/EB, nustatantis finansinių skirtumų, atsirandančių dėl Direktyvos 2001/40/EB dėl abipusio sprendimų dėl trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo pripažinimo taikymo, kompensavimo kriterijus ir praktines priemones (OL L 60, 2004 2 27, p. 55).

⁽²⁾ 2003 m. lapkričio 25 d. Tarybos direktyva 2003/110/EB dėl pagalbos tranzito, susijusio su išsiuntimu oro transportu, atvejais (OL L 321, 2003 12 6, p. 26).

⁽³⁾ Pastaba. Pagal šį aiškinimą išsiuntimas be palydos netaikomas savanoriško išvykimo sinonimu. Sąvoka išsiuntimas be palydos gali apimti ir privertinio grąžinimo (išsiuntimo) be policijos palydos atvejus.

6.6. Savanoriško išvykimo registravimas

Šiuo metu nėra centrinės ES savanoriško išvykimo eigos sekimo sistemos. Kai grąžinamieji asmenys keliauja tranzitu sausuma pagal Šengeno vadovo 39 priede pateiktą rekomendaciją, sienos apsaugos pareigūnas sprendimą grąžinti priėmusiai valstybei narei faksu atsiunčia patvirtinimą. Kitais atvejais grąžinamieji asmenys kartais informuoja per valstybių narių konsulatų trečiosiose šalyse. Kartais išvykimo atvejį užregistruoja ir sienos apsaugos pareigūnai, atlikdami patikrinimus išvykstant. Nesant centrinės Sąjungos savanoriško išvykimo eigos sekimo sistemos atsiranda trūkumų, susijusių ir su vykdymo užtikrinimo vertinimu, ir su statistiniais duomenimis. Šiam klausimui spręsti skirtas Komisijos pasiūlymas dėl Reglamento dėl Šengeno informacinės sistemos naudojimo neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo tikslams ⁽¹⁾.

Trumpuoju laikotarpiu valstybės narės turėtų sukurti priemones, skirtas patikrinti, ar trečiosios šalies pilietis išvyko iš Sąjungos, įskaitant per savanoriško išvykimo laikotarpį ir be pagalbos, kad būtų galima veiksmingai imtis tolesnių veiksmų, kai prievolė išvykti nevykdoma. Valstybės narės skatinamos kuo veiksmingiau pasinaudoti esamais informacijos kanalais ir tuo tikslu:

- 1) sistemingai skatinti grąžinamuosius asmenis, kuriems suteiktas savanoriško išvykimo laikotarpis, informuoti sprendimą grąžinti (ir draudimą atvykti) priėmusias institucijas apie savo sėkmingą išvykimą. Apie išvykimą grąžinamasis asmuo gali informuoti sienos apsaugos pareigūną (išvykdamas), valstybės narės konsulinę atstovybę savo kilmės šalyje (sugrįžęs) ar netgi raštu (priedėdamas pakankamą įrodymą). Siekiant tobulinti šią praktiką, prie sprendimo grąžinti arba kelionės dokumento galima sistemingai pridėti informacinį lapą, kuriame būtų nurodyti trečiosios šalies piliečio vardas, pavardė ir kiti duomenys, sprendimą priėmusios institucijos nurodymai ir kontaktiniai duomenys, kad sienos apsaugos pareigūnas išvykstant galėtų uždėti antspaudą ir šį lapą grąžinti sprendimą priėmusiai institucijai kaip išvykimo įrodymą. Šiame informaciniame lape būtų galima nurodyti ir naudą, kurią grąžinamasis asmuo gauna pranešęs institucijoms apie sėkmingą išvykimą;
- 2) prašyti, kad patikrinimus išvykstant atliekantys sienos apsaugos pareigūnai, sužinoję apie neteisėto migranto išvykimą, pasiteirautų, ar grąžinamojo asmens atžvilgiu yra priimtas sprendimas grąžinti ir suteiktas savanoriško išvykimo laikotarpis, ir, gavę teigiamą atsakymą, apie grąžinamojo asmens išvykimą sistemingai informuotų sprendimą grąžinti priėmusias institucijas;
- 3) naudotis 39 priedu (žr. 6.4 skirsnį) patvirtinant, kad neteisėtai valstybės narės teritorijoje buvę trečiosios šalies piliečiai, tranzitu sausuma vykstantys ne per sprendimą grąžinti priėmusios valstybės narės teritoriją, išvyko.

Be to, valstybės narės taip pat turėtų išnagrinėti galimybę užmegzti ryšius su oro linijomis, iš kurių galėtų gauti informacijos, ar be palydos grąžinami trečiųjų šalių piliečiai numatomo išvykimo metu buvo orlaivyje.

7. IŠSIUNTIMAS

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 1–4 dalys

1. Valstybės narės imasi visų būtinų priemonių, kad įvykdytų sprendimą grąžinti, jei nebuvo suteiktas laikotarpis savanoriškai išvykti pagal 7 straipsnio 4 dalį arba jei nebuvo laikomasi įpareigojimo grįžti per savanoriško išvykimo laikotarpį, numatytą pagal 7 straipsnį.
2. Jei valstybė narė pagal 7 straipsnį yra suteikusi laikotarpį savanoriškai išvykti, sprendimas grąžinti gali būti įvykdytas tik pasibaigus tam laikotarpiui, išskyrus tuos atvejus, kai tuo laikotarpiu atsiranda pavojus, kaip nurodyta 7 straipsnio 4 dalyje.
3. Valstybės narės gali priimti atskirą administracinį ar teismo sprendimą arba aktą, nurodantį išsiųsti.
4. Jei valstybės narės (kraštutiniu atveju) taiko priverstines priemones siekiamos išsiųsti trečiosios šalies pilietį, kuris priešinasi išsiuntimui, tokios priemonės turi būti proporcingos ir be nepagrįstos prievartos. Šios priemonės įgyvendinamos, kaip numatyta nacionalinės teisės aktuose, nepažeidžiant atitinkamo trečiosios šalies piliečio pagrindinių teisių, gerbiant jo orumą ir fizinį neliečiamumą.

Grąžinimo direktyvoje yra nustatytas tikslas („įvykdyti sprendimą grąžinti“), kurio reikėtų siekti veiksmingai ir laikantis proporcingumo principo, imantis „visų būtinų priemonių“, o konkrečias procedūras („kaip“) valstybės narės gali nustatyti pagal savo teisės aktus ir administracinę praktiką. Žr. ESTT sprendimo *Achughbaban*, C-329/11, 36 punktą: „<...> jose vartojamos sąvokos „priemonės“ ir „priverstinės priemonės“ reiškia bet kokius veiksmus, kuriais atitinkamas asmuo veiksmingai ir laikantis proporcingumo grąžinamas“.

⁽¹⁾ COM(2016) 881 final.

Neatsižvelgiant į trečiųjų šalių piliečių pareigas bendradarbiauti nustatant jų tapatybę ir prašyti, kad jų nacionalinės institucijos išduotų reikalingus dokumentus, valstybių narių prievolė imtis „visų būtinų priemonių“ taip pat apima laikui pateiktą prašymą readmisijos trečiajai šaliai pateikti galiojantį asmens tapatybės arba kelionės dokumentą arba prašymą pripažinti grąžinimui naudojamą Europos kelionės dokumentą ⁽¹⁾, jei tai numatyta pagal galiojančias sutartis arba susitarimus su trečiaja šalimi, kad trečiosios šalies pilietį būtų galima fiziškai išvežti iš valstybės narės. Derybose ir taikant dvišalius ir ES readmisijos susitarimus bei kitas sutartis su trečiosiomis šalimis turėtų būti toliau skatinama grąžinant asmenis naudoti Europos kelionės dokumentą. Savanoriško išvykimo laikotarpiu galima pradėti administracines procedūras su trečiosiomis šalimis, skirtas pasirengti išsiuntimui (pavyzdžiui, gauti reikalingus kelionės dokumentus ir leidimus), nekeltant pavojaus atitinkamam trečiosios šalies piliečiui (taip pat žr. 6 skirsnį).

Siekiant sumažinti galimo piktnaudžiavimo poveikį, ypač susijusį su nepagrįstais, daugkartiniais ir „paskutinės minutės“ prieglobsčio prašymais, taip pat nepagrįstais skundais dėl prieglobsčio arba su grąžinimu susijusių sprendimų, kurių vienintelis tikslas – vėlinti arba trukdyti vykdyti sprendimus grąžinti, Komisija rekomenduoja valstybėms narėms imtis priemonių, kad pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2013/32/ES ⁽²⁾ (Prieglobsčio procedūrų direktyva) tarptautinės apsaugos prašymų nagrinėjimo procedūroms būtų taikomos paspartintos arba, prireikus, pasienio procedūros.

Riba tarp savanoriško išvykimo ir išsiuntimo. Grąžinimas yra labai plati sąvoka ir apima grįžimo (savanoriško arba priverstinio) į trečiąją šalį procesą vykdant prievolę grįžti. Išsiuntimas yra daug siauresnė sąvoka. Ji suprantama kaip priverstinis prievolės grįžti įvykdymas, tai yra fizinis išvežimas iš valstybės narės. Savo sprendimuose *El Dridi*, C-61/11 (41 punktą), ir *Achughbaban*, C-329/11, ESTT pabrėžė, kad Grąžinimo direktyvoje numatytas „priemonių laipsniškumas“ – nuo savanoriškų iki priverstinių. Praktikoje dažni atvejai, kai yra abu elementai – ir priverstinis grąžinimas (sulaikymas), ir savanoriškumas (vėlesnis savanoriškas keliavimas be poreikio panaudoti fizinę jėgą). Valstybės narės skatinamos (visais proceso etapais) taikyti mažiausiai intervencines priemones. Jei grąžinamieji asmenys, kurie turi būti išsiųsti (sulaikyti), pakeičia savo poziciją ir įrodo pasiryžimą bendradarbiauti bei savanoriškai išvykti, valstybės narės skatinamos ir turi teisę reaguoti lanksčiai.

Sprendimo grąžinti vykdymas nepatenkinus tarptautinės apsaugos prašymo. Sprendime *J. N.*, C-601/15, (75, 76 ir 80 punktai) ESTT nustatė, kad, pirmosios instancijos institucijai nepatenkinus prieglobsčio prašymo, anksčiau priimto sprendimo grąžinti vykdymas turi būti atnaujintas tame etape, kuriame jis buvo sustabdytas, o grąžinimo procedūros neturi būti pradėdamos iš naujo: „<...> siekiant Direktyvos 2008/115/EB veiksmingumo, reikalaujama, kad pagal šią direktyvą pradėta procedūra, per kurią buvo priimtas sprendimas grąžinti ir <...> draudimas atvykti, būtų tęsiama nuo jos sustabdymo dėl pateikto prašymo suteikti tarptautinę apsaugą momentu, kai šis prašymas buvo atmestas pirmojoje instancijoje <...>. Šiuo klausimu atsižvelgiant tiek į valstybių narių lojalumo pareigą, kuri išplaukia iš ESS 4 straipsnio 3 dalies ir apie kurią buvo priminta Sprendimo *El Dridi* 56 punkte, <...> tiek į veiksmingumo reikalavimus, <...> darytina išvada, kad šios direktyvos 8 straipsnyje nustatyta valstybių narių pareiga, esant šio straipsnio 1 dalyje nustatytoms sąlygoms, taikyti išsiuntimą iš šalies turi būti vykdoma kuo skubiau <...>. Tačiau tokios pareigos nebūtų laikomasi, jei išsiuntimas užsitęstų dėl to, kad atmetus prašymą suteikti tarptautinę apsaugą tokia procedūra <...> būtų tęsiama ne nuo jos sustabdymo momento, bet nuo jos pradžios“.

Laisvės atėmimas, taikomas kaip baudžiamosios teisės priemonė už neteisėtą buvimą, niekada negali būti „būtiną priemonė“ pagal Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 1 dalį (žr. 4 skirsnį). Vadovaujantis ESPTC 6 straipsniu dėl teisės į laisvę, aiškinamu atsižvelgiant į EŽTK 5 straipsnį, grąžinimo atveju vienintelis leistinas laivės atėmimo būdas yra sulaikymas išsiuntimo pagal Grąžinimo direktyvos 15 straipsnį tikslu. Žr. ESTT sprendimo *Achughbaban*, C-329/11, 37 punktą: „<...> laisvės atėmimo baudmės skyrimas ir vykdymas vykdant Direktyvoje 2008/115/EB nustatytą grąžinimo procedūrą nepadedą įgyvendinti išsiuntimo, kurio siekiama šia procedūra, būtent fiziškai išvežti atitinkamo asmens iš atitinkamos valstybės narės. Taigi tokia baudmė nėra „priemonė“ arba „priverstinė priemonė“, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2008/115/EB 8 straipsnį“.

Įgyvendindamos Grąžinimo direktyvą, valstybės narės turi tinkamai atsižvelgti į trečiųjų šalių piliečių sveikatos būklę pagal 5 straipsnio c punktą; be to, vykdydamos sprendimus grąžinti taikant direktyvos 8 straipsnio 1 dalį, jos turi gerbti

⁽¹⁾ 2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/1953 dėl Europos kelionės dokumento neteisėtai esantiems trečiųjų šalių piliečiams grąžinti nustatymo, kuriuo panaikinama 1994 m. lapkričio 30 d. Tarybos rekomendacija (OL L 311, 2016 11 17, p. 13).

⁽²⁾ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos (OL L 180, 2013 6 29, p. 60).

trečiųjų šalių piliečių orumą ir fizinį neliečiamumą. Visapusiškai užtikrinant teisę į sveikatą ir atsižvelgiant į tai, kad direktyvoje nenustatytas įpareigojimas atlikti sistemingą visų išsiunčiamų trečiųjų šalių piliečių sveikatos tikrinimą ar rengti tinkamumo skristi pažymą, Komisija rekomenduoja valstybėms narėms imtis priemonių, kad būtų užkirstas kelias galimam piktnaudžiavimui, susijusiam su trečiųjų šalių piliečių pateiktais melagingais teiginiais dėl jų sveikatos, dėl kurių išsiuntimas nebūtų vykdomas arba būtų sustabdomas sveikatos sumetimais (taip pat žr. 12.4 skirsnį), pavyzdžiui, užtikrinant, kad konkrečiu atveju nepriklausomą ir objektyvią medicininę išvadą galėtų pateikti atitinkamos nacionalinės institucijos paskirtas kvalifikuotas medicinos personalas.

7.1. Išsiuntimas oro transportu

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 8 straipsnio 5 dalis; Bendrosios gairės dėl jungtinio išsiuntimo oro transportu saugos nuostatų, pridėtos prie Tarybos sprendimo 2004/573/EB⁽¹⁾; Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2016/1624⁽²⁾ 28 straipsnio 3 dalis

Valstybės narės, išsiųsdamos asmenis oro transportu, atsižvelgia į Bendrąsias gaires dėl jungtinio išsiuntimo oro transportu saugos nuostatų, pridėtas prie Sprendimo 2004/573/EB.

Pagal Gražinimo direktyvą valstybės narės, išsiųsdamos asmenis oro transportu, atsižvelgia į Bendrąsias gaires dėl jungtinio išsiuntimo oro transportu saugos nuostatų, pridėtas prie Sprendimo 2004/573/EB, visais išsiuntimo oro transportu atvejais, o ne tik jungtinio išsiuntimo atvejais, kaip numatyta šiame sprendime.

Pagal savo esmę kai kurios šių gairių dalys, pavyzdžiui, organizuojančiųjų ir dalyvaujančiųjų valstybių narių vaidmens ir uždavinių pasiskirstymo taisyklės, skirtos tik jungtiniams skrydžiams, todėl į jas reikia atsižvelgti ne tik nacionaliniu lygmeniu. Tačiau vykdant tikrai nacionalinio lygmens išsiuntimo operacijas reikėtų atsižvelgti ir į kitas gairių dalis (žr. svarbiausias ištraukas toliau pateiktame lange).

BENDROSIOS GAIRĖS DĖL JUNG TINIO IŠSIUNTIMO ORO TRANSPORTU SAUGOS NUOSTATŲ

(ištraukos)

1. ETAPAS PRIEŠ SUGRAŽINIMĄ

1.1.2. Medicininė būklė ir medicininiai dokumentai

Organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujančioji valstybė narė užtikrina, kad grąžinamieji, už kuriuos jos atsakingos, būtų tinkamos sveikatos būklės, kuri leidžia valstybei teisiškai ir faktiškai jį saugiai išsiųsti oro transportu. Grąžinamiesiems su žinomais sveikatos sutrikimais arba su medicininio gydymo poreikiu parūpinami medicininiai dokumentai. Šiuose medicininuose dokumentuose nurodomi medicininų patikrinimų rezultatai, diagnozė ir galimai reikalingi vaistai, kad būtų galima imtis būtinų medicininų priemonių. <...>

1.1.3. Dokumentai

Organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujančioji valstybė narė užtikrina, kad kiekvienas grąžinamasis turėtų galiojančius kelionės dokumentus ir kitus būtinus papildomus dokumentus, pažymėjimus ir pažymą. Iki atvykimo į paskirties vietą dokumentus saugo įgaliotas asmuo.

1.2.3. Privataus sektoriaus lydinčiųjų asmenų panaudojimas

Kai dalyvaujančioji valstybė narė pasinaudoja privataus sektoriaus lydinčiaisiais asmenimis, tos valstybės narės valdžios institucijos į orlaivį paskiria bent vieną oficialų atstovą.

⁽¹⁾ 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos sprendimas 2004/573/EB dėl jungtinių skrydžių organizavimo, iš dviejų ar daugiau valstybių narių teritorijos išsiunčiant trečiųjų šalių piliečius, kurių atžvilgiu priimti atskiri įsakymai dėl išsiuntimo (OL L 261, 2004 8 6, p. 28).

⁽²⁾ 2016 m. rugsėjo 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/1624 dėl Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų, kuriuo iš dalies keičiamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/399 ir panaikinami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 863/2007, Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2007/2004 ir Tarybos sprendimas 2005/267/EB (OL L 251, 2016 9 16, p. 1).

1.2.4. Lydinčiųjų asmenų igūdžiai ir apmokymas

Į jungtinius skrydžius paskiriami lydintieji asmenys turi būti iš anksto specialiai apmokyti, kad galėtų atlikti šias užduotis; priklausomai nuo užduoties, jiems turi būti parūpinta būtina medicinos specialistų pagalba.

<...>

1.2.5. Lydinčiųjų asmenų elgesio kodeksas

Lydintieji asmenys neginkluoti. Jie gali dėvėti civilių drabužius, ant kurių identifikavimo tikslu yra skiriamoji emblema. Kitas deramai akredituotas lydintis personalas taip pat dėvi skiriamąsias emblemas.

Siekiant užtikrinti optimalią saugą, lydintieji asmenys orlaivyje užima strategines vietas. Be to, jie atsisėda su grąžinamaisiais, už kuriuos yra atsakingi.

1.2.6. Susitarimai dėl lydinčiųjų asmenų skaičiaus

Lydinčiųjų asmenų skaičius nustatomas kiekvienu atveju atlikus galimą rizikos analizę ir bendrai pasikonsultavus. Daugeliu atvejų rekomenduojama, kad jis būtų bent lygus orlaivyje esančių grąžinamųjų skaičiui. Kai būtina, paramai paskiriama pastiprinimo grupė (pavyzdžiui, tolimųjų skrydžių atveju).

2. ETAPAS PRIEŠ IŠVYKIMĄ IŠVYKIMO AR SUSTOJIMO ORO UOSTUOSE

2.1. Transportavimas į oro uostą ir buvimas jame

Transportavimui į oro uostą ir buvimui jame taikomi šie reikalavimai:

- a) iš esmės lydintieji asmenys ir grąžinamieji turi būti oro uoste tris valandas prieš išvykimą;
- b) grąžinamiesiems turi būti trumpai pranešta apie jų grąžinimo vykdymą ir patarta, kad jie būtų suinteresuoti visiškai bendradarbiauti su lydinčiais asmenimis. Turi būti aiškiai pasakyta, kad nebus taikstomasi su jokiai trukdančiu elgesiu, ir dėl to išsiuntimo operacija nutraukta nebus;

<...>

2.2. Užregistravimas, įsodinimas ir saugos patikrinimas prieš pakilimą

Užregistravimo, įsodinimo ir saugos patikrinimo prieš pakilimą tvarka:

- a) buvimo vietos valstybės narės lydintieji asmenys yra atsakingi už užregistravimą ir pagalbą praeinant kontrolės postus;
- b) prieš įsodinimą į jungtinio skrydžio orlaivį visi grąžinamieji kruopščiai patikrinami saugos sumetimais. Visi daiktai, kurie gali kelti grėsmę asmenų ir jungtinio skrydžio saugai, turi būti paimti ir padėti bagažo patalpoje;
- c) grąžinamųjų lagaminai keleivių salone nelaikomi. Visi bagažo patalpoje padėti lagaminai saugos sumetimais patikrinami ir ant jų uždedama etiketė su savininko pavarde. Iš lagaminų pašalinama viskas, kas laikoma pavojinga pagal Tarptautinės civilinės aviacijos organizacijos (ICAO) taisykles;
- d) pinigai ir vertingi daiktai sudedami į permatomą maišelį, ant kurio užklijuojama etiketė su savininko pavarde. Grąžinamiesiems pranešama apie tvarką, taikomą atskirai padėtiems daiktams ir pinigams;

<...>

3. TVARKA SKRYDŽIO METU

<...>

3.2. Prievaratos priemonių panaudojimas

Prievaratos priemonės naudojamos taip:

- a) prievaratos priemonės naudojamos su reikiama pagarba grąžinamųjų asmens teisėms;
- b) prievarata gali būti naudojama tų asmenų atžvilgiu, kurie atsisako ar priešinasi išsiuntimui. Visos prievaratos priemonės yra adekvačios ir neviršija pagrįsto jėgos panaudojimo. Išsaugomas grąžinamojo orumas ir fizinė neliečiamybė. Todėl esant abejonėms, išsiuntimo operacija, tame tarpe teisėtos prievaratos taikymas dėl grąžinamojo priešinimosi ir pavojingumo, sustabdomas remiantis principu „išsiuntimas nevykdomas bet kokia kaina“;

- c) bet kokios prievartos priemonės neturi sumažinti ar kelti pavojaus grąžinamojo gebėjimui normaliai kvėpuoti. Tuo atveju, kai naudojama prievartos jėga, siekiant išlaikyti normalią kvėpavimo funkciją reikia užtikrinti, kad grąžinamojo krūtinė būtų vertikaliaje padėtyje ir kad niekas nepaveiktų jo krūtinės;
- d) besipriešinančius grąžinamuosius galima suvaržyti suvaržymo priemonėmis, kurios nekelti pavojaus jų orumui ir fiziniam neliečiamumui;
- e) iš anksto prieš išsiuntimo operaciją organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujanti valstybė narė susitaria dėl leistinų suvaržymo priemonių sąrašo. Išsiuntimo palengvinimui draudžiama naudoti raminamuosius, neapribojant kritiniais atvejais taikomų priemonių, siekiant užtikrinti skrydžio saugą;
- f) visi lydinieji asmenys informuojami ir perspėjami apie leistinas ir draudžiamas suvaržymo priemones;
- g) suvaržyti grąžinamieji viso skrydžio metu yra nuolat stebimi;
- h) sprendimą laikinai nuimti suvaržymo priemones priima išsiuntimo operacijos vadovas arba vadovo pavaduotojas.

3.3. Medicinos personalas ir vertėjai

Medicinos personalo ir vertėjų dalyvavimo tvarka:

- a) jungtinio skrydžio metu turi būti bent vienas gydytojas;
- b) gydytojui prieinami bet kokie svarbūs medicininiai grąžinamųjų dokumentai ir prieš išvykimą jam pranešama apie grąžinamuosius su tam tikrais sveikatos sutrikimais. Atsakingos institucijos turi įvertinti sveikatos sutrikimus, apie kuriuos nebuvo iš anksto žinoma ir apie kuriuos sužinoma prieš pat išvykimą, jei jie gali daryti poveikį išsiuntimo įvykdimui;
- c) vaistus grąžinamiesiems gali skirti tik gydytojas po nustatytos tikslios medicininės diagnozės. Skrydžio metu orlaivyje turi būti laikomi grąžinamajam reikalingi vaistai;
- d) kiekvienam grąžinamajam turi būti sudarytos sąlygos tiesiogiai arba per vertėją kreiptis į gydytoją ar lydinčiuosius asmenis ta kalba, kuria jis ar ji gali reikšti savo mintis;
- e) organizuojančioji valstybė narė užtikrina, kad išsiuntimo operacijoje dalyvautų tinkamas medicinos ir kalbų personalas.

3.4. Išsiuntimo operacijos dokumentai ir stebėjimas

3.4.1. Įrašai ir trečiųjų šalių stebėtojai

Trečių šalių stebėtojai gali daryti vaizdo ir (arba) garso įrašus tik iš anksto susitarę su organizuojančiąja valstybe narė ir dalyvaujančiomis valstybėmis narėmis;

<...>

5. ATVYKIMO ETAPAS

Atvykus:

<...>

- c) organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujanti valstybė narė paskirties valstybės valdžios institucijoms perduoda grąžinamuosius, už kuriuos jos yra atsakingos, su jų bagažu ir kitais daiktais, kurie buvo paimti prieš įlipant į orlaivį. Atvykus, dalyvaujantieji organizuojančiosios ir dalyvujančiųjų valstybių narių atstovai yra atsakingi už grąžinamųjų perdavimą vietinės valdžios institucijoms. Lydinieji asmenys paprastai iš orlaivio neišlipa;
- d) kai tinkama ir įmanoma, organizuojančioji ir dalyvujančiosios valstybės narės turi pakviesti susijusių valstybių narių konsulinius darbuotojus, imigracijos ryšių palaikymo pareigūnus ar pasirengimo grupes, kad palengvintų grąžinamųjų perdavimą vietos valdžios institucijoms, jei tai atitinka nacionalinę nusistovėjusią tvarką ir procedūras;
- e) grąžinamuosius perdavus vietos valdžios institucijoms, nuimami antrankiai ar kitos suvaržymo priemonės;
- f) grąžinamųjų perdavimas atliekamas išlipus iš orlaivio (atsižvelgiant į situaciją, trapo apačioje arba tam pritaikytoje oro uosto patalpoje). Jei įmanoma, vietos valdžios institucijų atstovams neturėtų būti leidžiama lipti į orlaivį;
- g) paskirties valstybės oro uoste turi būti praleidžiama kuo mažiau laiko;
- h) organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujanti valstybė narė turi būti parengusi nenumatytų atvejų planą lydinčiesiems asmenims ir atstovams (taip pat grąžinamiesiems, kurių readmisijai nebuvo duotas leidimas), jei po grąžinamųjų išlaipinimo orlaivio išvykimas būtų uždelstas. Esant reikalui, į šį planą įtraukiamas vienos nakties apgyvendinimas.

6. IŠSIUNTIMO OPERACIJOS NEĮVYKDYMAS

Tuo atveju, kai paskirties valstybės valdžios institucijos neleidžia į jos teritoriją arba išsiuntimo operacija turi būti nutraukta dėl kitų priežasčių, organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujanti valstybė narė prisiima atsakomybę savo sąskaita sugrąžinti grąžinamuosius, už kuriuos jos yra atsakingos, į atitinkamas savo teritorijas.

Papildomas paaiškinimas:

- Tai, kad grąžinamuosius asmenis lydi oro transporto bendrovės apsaugos personalas arba samdytas išorės personalas, iš esmės neprieštarauja Grąžinimo direktyvos 8 straipsniui. Tačiau valstybės narės prisiima visišką atsakomybę už išsiuntimo operacijos vykdymą (įsakymo išsiųsti priėmimą ir adekvatų prievartos priemonių (lydinčiųjų asmenų) panaudojimą). Gairių 1.2.3 punkte nustatyta: „Kai dalyvaujanti valstybė narė pasinaudoja privataus sektoriaus lydinčiais asmenimis, tos valstybės narės valdžios institucijos į orlaivį paskiria bent vieną oficialų atstovą“. Tai reiškia, kad valstybės narės turi bendrą pareigą vykdyti priežiūros funkciją visais atvejais, kai išsiuntimą vykdo išorės subjektas, ir kad lydėjimo tikslu galima pasinaudoti oro transporto bendrovės personalu, tačiau tam leidimą duoti bei kartu būti turi bent vienas valstybės narės pareigūnas.
- Surenkamąsias grąžinimo operacijas (trečiosios šalies institucijos į ES atsiunčia orlaivį, kad jų piliečiai būtų repatriuoti joms prižiūrint). Valstybės narės yra visapusiškai atsakingos už išsiuntimo operacijos vykdymą tol, kol įvykdomas perdavimas paskirties valstybės institucijoms ir orlaivis išskrenda iš ES teritorijos. Tačiau per visą išsiuntimo operaciją privaloma užtikrinti, kad būtų gerbiamos pagrindinės teisės ir proporcingai naudojamos prievartos priemonės pagal pirmiau išdėstytus bendrus ES standartus. Valstybės narės atstovas priežiūros tikslais stebi, kaip paskirties valstybė vykdo išsiuntimą. Remiantis Reglamento (ES) 2016/1624 dėl Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų (Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų reglamentas) 28 straipsnio 3 dalimi, Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūra gali teikti pagalbą organizuojant surenkamąsias grąžinimo operacijas. Vykdamas šias operacijas valstybės narės ir agentūra turi užtikrinti pagrindines teises, *negrąžinimo* principo laikymąsi ir proporcingą priverstinių priemonių taikymą. Šiuo tikslu visos grąžinimo operacijos metu iki atvykimo į paskirties valstybę transporto priemonėje turi būti bent vienas operacijoje dalyvaujanti valstybės narės atstovas ir vienas priverstinio grąžinimo stebėtojas (iš dalyvaujanti valstybės narės arba pagal reglamento 29 straipsnį įsteigtos grupės).

7.2. Tranzitas oro transportu

Teisinis pagrindas: Direktyva 2003/110/EB

- *Prašymas leisti tranzitą, susijusį su išsiuntimu oro transportu: Direktyvos 2003/110/EB priedas*
- *Centrinių institucijų, kurioms siunčiami prašymai leisti tranzitą pagal Direktyvos 2003/110/EB 4 straipsnio 5 dalį, sąrašas (pateiktas EMT specialioje užklausoje dėl grąžinimo (2015 m.) EMT interneto svetainėje)*

Direktyvoje 2003/110/EB apibrėžiamos išsamios kompetentingų institucijų savitarpio pagalbos priemonės valstybių narių tranzito oro uostuose dėl išsiuntimo oro transportu su palyda arba be jos. Joje nustatytos taisyklės, kuriomis siekiama palengvinti išsiųstinių asmenų tranzitą valstybės narės, išskyrus sprendimą išsiųsti priėmusius ir įgyvendinusius valstybės narės, oro uoste. Tuo tikslu joje apibrėžtos sąlygos, kurioms esant gali vykti tranzito operacijos, ir nustatyta, kokias pagalbos priemones valstybė narė, į kurią kreipiamasi, turėtų suteikti. Prašymai suteikti pagalbą teikiami naudojantis standartine forma, pateikta Direktyvos 2003/110/EB priede. Šie prašymai siunčiami šiam tikslui paskirtoms valstybių narių centriniams institucijoms.

7.3. Jungtinės išsiuntimo oro transportu operacijos

Teisinis pagrindas: Sprendimas 2004/573/EB

- *Nacionalinių institucijų, atsakingų už jungtinių skrydžių organizavimą ir (arba) dalyvavimą juose pagal Sprendimo 2004/573/EB 3 straipsnį, sąrašas (pateiktas EMT specialioje užklausoje dėl grąžinimo (2015 m.) EMT interneto svetainėje)*

Sprendime 2004/573/EB visų pirma nustatytos bendrosios ir specialiosios institucijų, atsakingų už šių operacijų organizavimą ar dalyvavimą jose, užduotys. Bendrosios gairės dėl jungtinio išsiuntimo oro transportu saugos nuostatų yra pateiktos šio Tarybos sprendimo priede. Pagal Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 5 dalį į šias gaires reikia atsižvelgti išsiunčiant asmenis oro transportu, taip pat vykdamas tikrai nacionalinio lygmens operacijas (žr. 7.1 skirsnį).

7.4. Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūros koordinuojamos grąžinimo operacijos

Teisinis pagrindas: Reglamento (ES) 2016/1624 28 straipsnis

Vienas pagrindinių Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūros tikslų – laikantis ES grąžinimo politikos, visų pirma Grąžinimo direktyvos, kaip pagrindinio Sąjungos teisės akto grąžinimo srityje, teikti pagalbą valstybėms narėms organizuojant ir vykdančias grąžinimo operacijas. Agentūros vaidmenį sprendžiant grąžinimo klausimus ir pagrindinių teisių užtikrinimą sustiprino 2016 m. priimtas Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų reglamentas.

Vykdyti agentūros koordinuojamas grąžinimo operacijas akivaizdžiai yra naudinga ir valstybės narės skatinamos aktyviai naudotis šia galimybe.

Agentūros koordinuojamoms grąžinimo operacijoms taikoma priverstinio grąžinimo stebėseną (žr. 8 skirsnį).

8. PRIVERSTINIO GRĄŽINIMO STEBĖSENA

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 6 dalis

— Nacionalinių priverstinio grąžinimo stebėsenos įstaigų sąrašas (pateiktas EMT specialioje užklausoje dėl grąžinimo (2015 m.) EMT interneto svetainėje); Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) nacionalinių priverstinio grąžinimo stebėsenos įstaigų apžvalga paskelbta adresu <http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/forced-return>

Valstybės narės nustato veiksmingą priverstinio grąžinimo stebėsenos sistemą.

Priverstinio grąžinimo stebėseną yra svarbi priemonė, kurią taikant galima atsižvelgti ir į grąžinamojo asmens, ir į grąžinimą vykdančių institucijų interesus, ir užtikrinti kasdienės grąžinimo veiklos vidaus kontrolę. Veiksminga stebėseną gali sumažinti įtampą. Ją vykdančios valstybės gali greitai nustatyti galimus trūkumus ir juos pašalinti. Ji taip pat apsaugo vykdančias institucijas (kurias kartais gali nepagrįstai kritikuoti žiniasklaida ar NVO), nes teikiamos nešališkos ir objektyvios ataskaitos.

Grąžinimo direktyvoje nėra išsamiai nustatyta, kaip turėtų atrodyti nacionalinės priverstinio grąžinimo stebėsenos sistemos. Valstybėms narėms joms palikta didelė veiksmų laisvė. Tačiau, remiantis Direktyvos formuluote ir jos kontekstu, galima pateikti šiek tiek gairių:

- 1) priverstinio grąžinimo stebėseną turėtų būti suprantama kaip visa valstybių narių vykdoma veikla, susijusi su išsiuntimu (nuo asmens paruošimo išvykti iki jo priėmimo valstybėje, į kurią jis turi būti grąžintas, arba, nepavykusio išsiuntimo atveju, iki grąžinimo į išvykimo vietą). Ji neapima stebėsenos po grąžinimo, t. y. laikotarpio po grąžinamojo asmens priėmimo trečiojoje šalyje;
- 2) stebėsenos sistemose turėtų dalyvauti nepriklausomos organizacijos (įstaigos), o ne grąžinimą vykdančios institucijos (*nemo monitor in res sua*);
- 3) stebėtojai gali būti valstybės įstaigos, kaip antai valstybės ombudsmeno tarnyba ar nepriklausoma bendro patikrinimo įstaiga. Tačiau atrodo, kad stebėsenos funkcijos priskyrimas tos pačios administracijos, kuri vykdo ir grąžinimą (išsiuntimą), padaliniui sukeltų problemų;
- 4) vien teisminės gynybos priemonių buvimas atskirais atvejais arba nacionalinėse grąžinimo politikos efektyvumo priežiūros sistemose negali būti laikomas tinkamu Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 6 dalies taikymu;
- 5) valstybės narės neturi pareigos automatiškai finansuoti visų stebėtojo patirtų išlaidų (kaip antai personalo išlaidų), bet valstybės narės atsakingos už tai, kad priverstinio grąžinimo stebėsenos sistema būtų sukurta ir (apskritai) veikta (*effet utile*);
- 6) pagal Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 6 dalį nebūtina stebėti kiekvienos atskiros išsiuntimo operacijos. Stebėsenos sistema, pagrįsta patikromis vietoje bei atsitiktinai parinktų atvejų stebėseną, gali būti laikoma pakankama, jei ji yra pakankamai intensyvi bendram stebėsenos veiksmingumui užtikrinti;
- 7) Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 6 dalyje nenumatyta subjektyvi grąžinamojo asmens teisė į stebėseną.

Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūros koordinuojamų grąžinimo operacijų stebėseną.

- Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų reglamento 28 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad „[k]iekviena grąžinimo operacija stebima pagal Direktyvos 2008/115/EB 8 straipsnio 6 dalį <...> [vadovaujantis] objektyviais ir skaidriais kriterijais <...> ir ji apima visą grąžinimo operaciją – nuo etapo prieš išvykimą iki grąžinamų asmenų perdavimo trečiojoje valstybėje, į kurią grąžinama“. Tai reiškia, kad kiekviena priverstinio grąžinimo operacija, kurią koordinuoja agentūra ir kuri susijusi su vienos ar kelių valstybių narių teikiamu techniniu ir operatyviniu pastiprinimu, yra stebima pagal taisykles ir reikalavimus, kuriais į nacionalinę teisę perkeliama Gražinimo direktyvos 8 straipsnio 6 dalies nuostatos.
- Nepažeidžiant nacionalinės teisės aktuose nustatytų prievolių teikti ataskaitas, priverstinio grąžinimo stebėtojai po kiekvienos operacijos turi atsiskaityti agentūros vykdomajam direktoriui, pagrindinių teisių pareigūnui ir visų operacijoje dalyvaujančių valstybių narių kompetentingoms nacionalinėms institucijoms.

9. IŠSIUNTIMO ATIDĖJIMAS

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 9 straipsnis

1. Valstybės narės atideda išsiuntimą:
  - a) tuo atveju, jei jis pažeistų negrąžinimo principą, arba
  - b) tol, kol nesuteikiamas sustabdymas pagal 13 straipsnio 2 dalį.
2. Valstybės narės atitinkamam laikotarpiui gali atidėti išsiuntimą, kiekvienu atveju atsižvelgdamos į atskiro atvejo konkrečias aplinkybes. Valstybės narės atsižvelgia visų pirma į:
  - a) trečiosios šalies piliečio fizinę ar psichinę būklę;
  - b) technines priežastis, pavyzdžiui, transporto pajėgumų trūkumą ar išsiuntimo neįvykdymą dėl kliūčių, susijusių su asmens tapatybės nustatymu.
3. Atidėjus išsiuntimą, kaip numatyta 1 ir 2 dalyse, atitinkamam trečiosios šalies piliečiui gali būti nustatytos 7 straipsnio 3 dalyje numatytos prievolės.

Gražinimo direktyvoje nustatyti du besąlyginiai draudimai: valstybės narės negali asmens išsiųsti, jeigu išsiuntimas pažeistų negrąžinimo principą, valstybės narės taip pat negali vykdyti išsiuntimo tol, kol dėl nagrinėjamo skundo procesas sustabdomas.

Kitais atvejais valstybės narės atitinkamam laikotarpiui gali atidėti išsiuntimą, kiekvienu atveju atsižvelgdamos į atskiro atvejo konkrečias aplinkybes. Galimų priežasčių sąrašas nėra baigtinis ir valstybėms narėms suteikiama galimybė lanksčiai reaguoti į naujai iškilusias ar išaiškintas aplinkybes, dėl kurių pateisinamas išsiuntimo atidėjimas. Gražinimo direktyvoje pateikti konkretūs pavyzdžiai (atitinkamo asmens fizinė ar psichinė būklė, techninės priežastys, pavyzdžiui, tinkamų transporto pajėgumų trūkumas) yra orientaciniai pavyzdžiai. Valstybės narės nacionalinės teisės įgyvendinimo aktuose ir (arba) administracinėje praktikoje gali numatyti ir kitus atvejus.

Papildomas paaiškinimas:

- Savanoriško išvykimo laikotarpio ir išsiuntimo atidėjimo laikotarpio skirtumas. Gražinimo direktyvos 7 straipsnyje („Savanoriškas išvykimas“) numatytas „pratęsimo laikotarpis“ tam, kad būtų galima tinkamai ir gerai pasiruošti išvykimui. Jis gali būti suteiktas tik tiems grąžinamiesiems asmenims, kurie, tikimasi, savanoriškai įvykdys sprendimą grąžinti. Šios direktyvos 9 straipsnis („Išsiuntimo atidėjimas“) susijęs su tais atvejais, kai įpareigojimą grįžti privalo užtikrinti valstybė, nes savanoriškas išvykimas negalimas arba jam neduotas leidimas.
- Teisinė padėtis iki atidėto išsiuntimo. Iki atidėto išsiuntimo grąžinamasis asmuo naudojasi apsaugos priemonėmis iki grąžinimo, išvardytomis Gražinimo direktyvos 14 straipsnyje (rašytiniu patvirtinimu, kad jam suteiktas laikotarpis savanoriškai išvykti buvo pratęstas, ir kai kuriomis pagrindinėmis apsaugos priemonėmis, kaip antai neatidėliotina medicinos pagalba ir būtiniu ligų gydymu bei šeimos vienvone; žr. šio vadovo 13 skirsnį). Tačiau nelaikoma, kad grąžinamasis asmuo valstybėje narėje yra teisėtai, jeigu valstybė narė pagal Gražinimo direktyvos 6 straipsnio 4 dalį nepriima sprendimo trečiosios šalies piliečiui suteikti leidimą ar teisę teisėtai būti.
- Nurodymas gyventi konkrečioje vietoje iki atidėto išsiuntimo. 9 straipsnio 3 dalyje yra aiški nuoroda į 7 straipsnio 3 dalyje išvardytas galimybes apsaugoti nuo pasislėpimo (žr. 6.2 skirsnį), taip pat galimybę nustatyti prievolę neišvykti iš tam tikros vietos.

10. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ GRAŽINIMAS

Grąžinimo direktyva taikoma ir nepilnamečiams, įskaitant nelydimus nepilnamečius, ir šiuo atžvilgiu joje nustatytos konkrečios apsaugos priemonės, kurias valstybės narės turi taikyti. Todėl šios apsaugos priemonės taikomos bet kuriam jaunesniam nei aštuoniolikos metų asmeniui (t. y. nepilnamečiui), kuris atvyksta į valstybių narių teritoriją nelydimas už jį atsakingo suaugusio asmens ir tol, kol nepilnametis faktiškai nėra prižiūrimas tokio asmens (įskaitant nepilnametį, kuris buvo paliktas nelydimas po atvykimo į valstybių narių teritoriją). Kai kuriose valstybėse narėse jaunesniems nei 18 metų paaugliams yra leidžiama veikti savarankiškai vykdant grąžinimo (ir prieglobsčio) procedūras, tačiau Grąžinimo direktyvos apsaugos priemonės valstybėms narėms yra privalomos visų jaunesnių nei 18 metų nepilnamečių atžvilgiu.

Ilgalaikiai sprendimai yra labai svarbūs visiems nepilnamečiams užtikrinant normalias ir stabilias sąlygas ilgalaikiu laikotarpiu. Grąžinimas yra viena iš nelydimų nepilnamečių klausimo ilgalaikio sprendimo galimybių ir veikdamos valstybės narės visų pirma turi atsižvelgti į vaiko interesus. Prieš priimant sprendimą grąžinti nelydimą nepilnametį ir vadovaujantis Vaiko teisių konvencijos ⁽¹⁾ 12 straipsnio 2 dalimi, nepilnametis turi būti išklaustas tiesiogiai, per atstovą arba atitinkamą instituciją, o vaiko interesų vertinimas visada atliekamas individualiai, atsižvelgiant, be kita ko, į konkrečius jo poreikius, esamą padėtį šeimoje bei padėtį ir priėmimo sąlygas valstybėje, į kurią jis turi būti grąžintas. Atliekant šį įvertinimą reikėtų sistemingai nagrinėti, ar grąžinimas į kilmės šalį, įskaitant šeimos susijungimą, atitinka nepilnamečio interesus.

Vertinimą pagal tarpdalykinę metodiką turėtų atlikti kompetentingos institucijos, įtraukiant nepilnamečiui paskirtą globėją ir (arba) kompetentingą vaiko apsaugos instituciją. Be to, valstybės narės turėtų periodiškai atlikti pakartotinį vaiko interesų įvertinimą, kad būtų atsižvelgta į pasikeitusias aplinkybes konkrečiu atveju.

Valstybės narės skatinamos apsvaistinti aiškinamąsias ir taikymo rekomendacijas, pateiktas bendrose JTVPK ir UNICEF vaiko interesų nustatymo gairėse ⁽²⁾, JT vaiko teisių komiteto Bendrajame komentare Nr. 14 dėl vaiko teisės į tai, kad pirmiausia būtų atsižvelgiama į jo interesus ⁽³⁾, JTVPK vaiko interesų nustatymo gairėse ⁽⁴⁾ ir Praktiniame JTVPK interesų nustatymo gairių įgyvendinimo vadove ⁽⁵⁾.

Nepilnamečio teisė būti išklaustam vykdant grąžinimo procedūras, kurios yra susijusios su nepilnamečiu arba daro jam įtaką, yra neatskiriama bet kokio interesų vertinimo dalis (žr. Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnį) ir ji turi būti užtikrinta kaip pagrindinė teisė, pripažinta kaip bendrasis ES teisės principas ir įtvirtinta ESPTC. Turi būti tinkamai atsižvelgta į nepilnamečių nuomonę pagal jų amžių bei brandą ir atsižvelgiant į jų galimas bendravimo problemas, kad jų dalyvavimas būtų prasmingas, taip pat užtikrinta nepilnamečių teisė laisvai reikšti savo nuomonę (daugiau gairių pateikta 12.1 skirsnyje).

Nelydimas nepilnamečio apibrėžtis. Pačioje Grąžinimo direktyvoje nelydimas nepilnamečio sąvoka nėra apibrėžta. Atsižvelgiant į tai, kad nelydimi nepilnamečiai daugeliu atvejų yra arba buvo prieglobsčio prašytojai, rekomenduojama naudotis naujausiose prieglobsčio direktyvose, visų pirma naujos redakcijos Priėmimo sąlygų direktyvos 2 straipsnio e punkte, pateikta apibrėžtimi: „nepilnametis, į valstybių narių teritoriją atvykęs nelydimas pagal atitinkamos valstybės narės teisę ar praktiką už jį atsakingo suaugusio asmens ir ten esantis tol, kol toks asmuo ima jį faktiškai prižiūrėti; šiai kategorijai priklauso nepilnametis, kuris liko be palydos po to, kai atvyko į valstybių narių teritoriją“.

Susilaikymas nuo sprendimų grąžinti nelydimus nepilnamečius priėmimo. Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 4 dalyje nustatytas aiškus leidimas valstybėms narėms bet kuriuo metu neteisėtai esantiems trečiųjų šalių piliečiams pagal nacionalinę teisę suteikti leidimą arba teisę būti. Ši bendra taisyklė taikoma ir nepilnamečiams. Taigi valstybėms narėms, nepageidaujantioms grąžinti (išsiųsti) neteisėtai jų teritorijoje esančių trečiųjų šalių nepilnamečių arba negalinčioms išsiųsti nelydimų nepilnamečių remiantis vaiko interesų įvertinimu, leidžiama suteikti leidimą arba teisę būti (pavyzdžiui, laikiną leidimą būti šalyje, kol sukaks 18 metų).

⁽¹⁾ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija.

⁽²⁾ JTVPK ir UNICEF, *SAFE and Sound*, 2014 m., paskelbta adresu <http://www.refworld.org/docid/5423da264.html>.

⁽³⁾ Jungtinės Tautos, *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)**, 2013 m., paskelbta adresu http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf.

⁽⁴⁾ JTVPK, *Guidelines on Determining the Best Interests of the Child*, 2008 m., <http://www.unhcr.org/4566b16b2.pdf>.

⁽⁵⁾ JTVPK, *Field Handbook for the Implementation of UNHCR BID Guidelines*, 2011 m., paskelbtas adresu: <http://www.refworld.org/pdfid/4e4a57d02.pdf>.

Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 1 dalyje nustatytas reikalavimas, kad valstybė pasirinktą arba variantą „A“ (suteiktą leidimą arba įstatymu numatytą teisę būti), arba variantą „B“ (vykdytą grąžinimo procedūras) (žr. 5 skirsnį). Todėl valstybės narės turėtų nustatyti aiškias taisykles dėl nelydymų nepilnamečių teisinio statuso, pagal kurias būtų galima priimti sprendimus grąžinti ir vykdyti grąžinimą arba pagal nacionalinę teisę suteikti jiems teisę būti. Valstybės narės turėtų siekti užtikrinti, kad būtų parengtos nelydymų nepilnamečių, kurie nėra grąžinami, statuso nustatymo procedūros. Tai nedviprasmiškas požiūris, kuriuo siekiama sumažinti „pilkąsias zonas“ ir visiems susijusiems subjektams suteikti daugiau teisinio apibrėžtumo. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau ir siekiant užtikrinti suderinamumą su Grąžinimo direktyva, nelydymų nepilnamečių padėtis valstybėse narėse, kurios atlikus vaiko interesų nustatymą trečiųjų šalių nepilnamečių negrąžina arba neišsiunčia, turėtų būti teisiškai apibrėžta arba suteikiant (laikiną) leidimą ar teisę būti (pavyzdžiui, kol jiems sukaks 18 metų) taikant direktyvos 6 straipsnio 4 dalį, arba priimant sprendimą grąžinti ir atidedant išsiuntimą pagal Grąžinimo direktyvos 6 ir 9 straipsnius.

10.1. Atitinkamų įstaigų teikiama pagalba

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 10 straipsnio 1 dalis

Prieš priimant sprendimą grąžinti nelydimą nepilnamečių, atitinkamos įstaigos (ne tos įstaigos, kurios vykdo grąžinimą) turi suteikti pagalbą deramai atsižvelgdamos į vaiko interesus.

Istorinė perspektyva (paaiškinimas). Komisijos pasiūlyme 10 straipsnio 1 dalies nebuvo. Ji buvo įterpta į tekstą per derybas ir ją tiesiogiai įkvėpė Europos Tarybos „Dvidešimties gairių dėl priverstinio grąžinimo“⁽¹⁾ 2 gairės 5 dalis, kurioje numatyta, kad „prieš atskirto vaiko atžvilgiu priimant sprendimą išduoti įsakymą išsiųsti, turėtų būti suteikta pagalba, visų pirma teisinė pagalba, tinkamai atsižvelgiant į vaiko interesus“.

Atitinkamų įstaigų pobūdis. Atitinkama įstaiga turėtų būti atskirta nuo vykdančiųjų institucijų ir galėtų būti Vyriausybės įstaiga (gali būti atskira tarnyba toje pačioje ministerijoje) arba nevyriausybinė institucija, arba judviejų derinys, užtikrinant Vyriausybės remiamų ir nevyriausybinių globos sistemų ir (arba) vaiko apsaugos institucijų įvairių sričių specialistų bendradarbiavimą. Už vaikų priežiūrą ir apsaugą atsakingos įstaigos laikosi saugos, sveikatos, personalo tinkamumo ir kompetentingos priežiūros srityse nustatytų standartų. Skirtingos dalyvių pareigos ir atsakomybės sritys turi būti aiškios ir suprantamos, visų pirma, kad nelydimas nepilnamečių galėtų aktyviai įsitraukti į visus su juo susijusius reikalus ir veiksmingai dalyvauti juos sprendžiant.

Pagalbos pobūdis. Pagalba turėtų apimti teisinę pagalbą, bet ja neapsiriboti. Siekiant prisidėti prie Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintų vaiko teisių užtikrinimo, reikėtų atsižvelgti ir į kitus Grąžinimo direktyvoje aiškiai paminėtus aspektus, kaip antai būtinos medicinos pagalbos ir sveikatos priežiūros, ryšių su šeima, dalyvavimo pagrindinio švietimo sistemoje užtikrinimą. Ypač pabrėžtina būtinybė su nepilnamečiais aptarti visus procesus bei procedūras (iš anksto ir jiems vykstant), taip pat visus sprendimus, kurie jam daro poveikį. Informacija nepilnamečiams apie jų teises, procedūras ir už jų apsaugą atsakingas tarnybas turėtų būti teikiama taip, kad būtų suprantama vaikams, atitiktų jų amžių ir aplinkybes.

Pagalbos laikas. Atitinkamos įstaigos turėtų pradėti teikti pagalbą kuo anksčiau ir iki sprendimo grąžinti priėmimo. Tai reiškia amžiaus įvertinimą laiku, abejotinas aplinkybes aiškinant asmens naudai. Pagalbos teikimas turėtų būti nenutrūkstamas ir pastovus procesas, taip pat ir grąžinimo etapu. Siekiant užtikrinti tinkamą grąžinimo priežiūrą, ji gali būti teikiama ir etapu po sugrąžinimo. Prireikūs asmens globa valstybėje narėje turėtų būti perduota globai šalyje, į kurią grąžinama, pagal Grąžinimo direktyvos 10 straipsnio 2 dalį.

Amžiaus įvertinimas. Grąžinimo direktyvoje nėra nuostatų dėl amžiaus įvertinimo. Remdamasi sistemingu Sąjungos migracijos ir prieglobsčio *acquis* aiškinimu, Komisija rekomenduoja remtis Prieglobsčio procedūrų direktyvos 25 straipsnio 5 dalies nuostatomis, taip pat atsižvelgti į susijusius dokumentus, kuriuos, pavyzdžiui, parengė Europos prieglobsčio paramos biuras⁽²⁾.

⁽¹⁾ Europos Taryba, *Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo*, 2005 m.

⁽²⁾ Europos prieglobsčio paramos biuras, *Age assessment practice in Europe*, 2014 m., paskelbta adresu <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/EASO-Age-assessment-practice-in-Europe.pdf>. Rengiamas naujas rekomendacinis dokumentas.

Pagalbos vykdančios prieglobsčio ir grąžinimo procedūras, tęstinumas. Nors prieglobsčio prašytojams teikiamos globos ir nelydimiems nepilnamečiams (vaikams) grąžinimo procese reikalingos pagalbos teisinis pagrindas skiriasi, esama tarprių ryšių tarp prieglobsčio *acquis* ir Grąžinimo direktyvoje nustatytų reikalavimų ir reikėtų užtikrinti pagalbos vykdančios prieglobsčio ir grąžinimo procedūras tęstinumą.

- Teikti vien tik globą nėra pakankama, kad būtų įvykdyta pagalbos teikimo nepilnamečiams prievolė, nes sąvoka „atitinkamų įstaigų pagalba“ reiškia daugiau nei vien tik globą.

10.2. Grąžinimas šeimos nariui, paskirtam globėjui ar į tinkamą priėmimo centrą

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 10 straipsnio 2 dalis

Valstybės narės institucijos, prieš išsiųsdamos nelydimą nepilnamečių iš tos valstybės narės teritorijos, įsitikina, kad jis bus grąžintas:

- jo šeimos nariui,
- paskirtam globėjui arba
- bus tinkamai priimtas valstybėje, į kurią jis grąžinamas.

Rekomenduojama, kad iš Grąžinimo direktyvos 10 straipsnio 2 dalyje nurodytų galimybių pirmenybė būtų teikiama grąžinimui šeimos nariams, nebent tai akivaizdžiai prieštarautų vaiko interesams. Todėl valstybės narės turėtų stengtis nustatyti nelydymo nepilnamečio tapatybę bei pilietybę ir surasti šeimos narius. Tam tikromis aplinkybėmis priimtinas pasirinkimas gali būti ir grąžinimas globėjui arba į tinkamą priėmimo centrą.

Komisija rekomenduoja valstybėms narėms sukurti tinkamas reintegracijos priemones, skirtas nelydimiems nepilnamečiams, kurie grįžta į savo kilmės šalį, ir užtikrinti galimybę greitai pasinaudoti šiomis priemonėmis tiek iki išvykimo, tiek atvykus į trečiąją šalį, į kurią grąžinama.

Papildomas paaiškinimas:

- Šeimos narių paieška. Valstybės narės turėtų kuo greičiau pradėti nelydimų nepilnamečių tėvų ar šeimos narių paieškos procedūras, įtraukiant paskirtą globėją ir (arba) asmenį, atsakingą už vaiko apsaugą. Stiekiant palengvinti šeimos narių paiešką, taip pat nustatyti globėją ar tinkamą centrą atsižvelgiant į grąžinimą, kompetentingos nacionalinės institucijos turėtų pradėti bendradarbiauti su konsulinėmis tarnybomis, ryšių palaikymo pareigūnais, vaiko apsaugos įstaigomis, tarptautinėmis organizacijomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis šalyje, į kurią grąžinama, visapusiškai pasinaudodamos esamais tarpvalstybinio bendradarbiavimo kanalais.
- Savanoriškas nepilnamečių išvykimas. Iš esmės 10 straipsnio 2 dalis taikoma tik tais atvejais, kai nepilnamečis yra išsiunčiamas, ir netaikoma atvejais, kai nepilnamečis iš valstybės narės išvyksta savanoriškai. Turint omenyje valstybių narių prievolę, kylančią iš reikalavimo tinkamai atsižvelgti į vaiko interesus, savanoriško išvykimo atvejais rekomenduojama taip pat įvertinti padėtį šeimoje bei padėtį ir priėmimo sąlygas šalyje, į kurią grąžinama.
- Priėmimo centrų šalyje, į kurią grąžinama, tinkamumą reikia vertinti kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į konkrečias grąžinamo nepilnamečio aplinkybes ir amžių. Vien tik pasienio policijos pareigūno įvykdytas priėmimas šalyje, į kurią grąžinama, netaikant jokių tolesnių ar papildomų priemonių, negali būti laikomas „tinkamu priėmimu“. Valstybė narė ypač daug dėmesio turėtų skirti tinkamo būsto prieinamumui, galimybei gauti sveikatos priežiūros paslaugas ir įgyti išsilavinimą šalyje, į kurią grąžinama. Valstybės narės nepažeidžia JT Vaiko teisių konvencijos 20 straipsnio ir raginamos laikytis JT Alternatyviosios vaikų priežiūros gairių ⁽¹⁾.

11. DRAUDIMAI ATVYKTI

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 6 dalis ir 11 straipsnis

„Draudimas atvykti“ – administracinis ar teismo sprendimas ar aktas, uždraudžiantis nustatytą laiką atvykti į valstybių narių teritoriją ir būti joje, priimamas kartu su sprendimu grąžinti.

Sprendimai grąžinti priimami kartu su draudimu atvykti:

- a) jei savanoriško išvykimo laikotarpis nebuvo suteiktas arba
- b) jei prievolė grąžinti nebuvo įvykdyta.

⁽¹⁾ Jungtinės Tautos, *Guidelines for the alternative care of children*, 2010 m., paskelbtos adresu <http://www.refworld.org/docid/4c3acd162.html>.

Kitais atvejais sprendimai grąžinti gali būti priimami kartu su draudimu atvykti.

Draudimo atvykti trukmė nustatoma kiekvienu atveju tinkamai atsižvelgiant į visas su konkrečiu atveju susijusias aplinkybes ir iš esmės neviršija penkerių metų. Ji vis dėlto gali viršyti penkerius metus, jei trečiosios šalies pilietis kelia rimtą grėsmę viešajai tvarkai, valstybės saugumui ar nacionaliniam saugumui.

Grąžinimo direktyvoje numatyti su grąžinimu susiję draudimai atvykti skirti daryti prevencinį poveikį bei stiprinti Sąjungos grąžinimo srities politikos patikimumą, aiškiai nurodant, kad tiems, kurie nepaiso migracijos taisyklių ES valstybėse narėse, nustatytą laikotarpį nebus leista grįžti nė į vieną ES valstybę narę.

Direktyva valstybės narės įpareigojamos taikyti draudimą atvykti dviem „nustatytais“ atvejais: i) jei laikotarpis savanoriškai išvykti nebuvo suteiktas ir ii) jei prievolė grįžti nebuvo įvykdyta.

Visais kitais atvejais sprendimai grąžinti gali būti priimami kartu su draudimu atvykti.

Draudimo atvykti trukmė turi būti nustatoma kiekvienu atveju tinkamai atsižvelgiant į visas su konkrečiu atveju susijusias aplinkybes. Iš esmės ji neturėtų viršyti penkerių metų. Tik tais atvejais, kai kyla didelė grėsmė viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui, draudimas atvykti gali būti taikomas ilgesnį laikotarpį.

Pagal Grąžinimo direktyvą su grąžinimu susijusio draudimo atvykti taisyklės neturi poveikio draudimams atvykti, kurie buvo taikyti su migracija nesusijusiais tikslais, kaip antai draudimams atvykti trečiųjų šalių piliečiams, padariusiems sunkias nusikalstamas veikas, arba kai yra aiškių įrodymų, kad jie ketina tokias nusikalstamas veikas padaryti (žr. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1987/2006 ⁽¹⁾ (SIS II reglamentas) 24 straipsnio 2 dalį), arba draudimams atvykti, kurie yra pagal ES sutarties V antraštinės dalies 2 skyrių nustatytos ribojančios priemonės, įskaitant priemones, kuriomis įgyvendinami Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos priimti draudimai keliauti.

11.1. Poveikis ES mastu

Draudimu atvykti uždraudžiama atvykti į visų valstybių narių teritoriją. Iš Grąžinimo direktyvos 14 konstatuojamosios dalies formuluotės ir sistemingo visų Direktyvos kalbinių versijų (visų pirma tekstų anglų ir prancūzų kalbomis) palyginimo visiškai aišku, kad draudimu atvykti draudžiama atvykti į visų valstybių narių teritoriją ir būti joje. Versijoje danų kalba, kurioje vartojama vienaskaita (*ophold på en medlemsstats*), yra akivaizdi vertimo klaida. Draudimo atvykti poveikis ES mastu yra labai svarbi Direktyvos pridėtinė vertė Europai. Trečiosios šalies piliečio atžvilgiu priimtame draudimo atvykti sprendime privaloma aiškiai nurodyti, kad draudimas galioja ES mastu.

Draudimus atvykti privalo taikyti visos valstybės narės, kurios privalo laikytis Grąžinimo direktyvos, t. y. visos valstybės narės (išskyrus Jungtinę Karalystę ir Airiją) ir Šengeno asocijuotosios valstybės (Šveicarija, Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinas).

Kitų valstybių narių informavimas apie nustatytus draudimus atvykti. Apie visus nustatytus draudimus atvykti būtina informuoti kitas valstybes nares. Pagrindinis, bet ne vienintelis, būdas kitas valstybes nares informuoti apie nustatytą draudimą atvykti ir užtikrinti sėkmingą jo vykdymą – perspėjimo apie draudimą atvykti įvedimas į SIS taikant SIS II reglamento 24 straipsnio 3 dalį. Todėl valstybės narės turėtų užtikrinti, kad perspėjimai apie draudimus atvykti į SIS būtų įvedami sistemingai. Tos valstybės narės, kurios neturi galimybės naudotis SIS, informacija gali keistis kitais kanalais (pavyzdžiui, dvišaliu pagrindu).

Tiktai nacionalinio lygmens draudimai atvykti. Tiktai nacionalinio lygmens su migracija susijusių draudimų nustatymas nesuderinamas su Grąžinimo direktyva. Nacionalinės teisės aktuose reikia numatyti, kad draudimais atvykti, kurie priimami kartu su sprendimu grąžinti, būtų uždraudžiama atvykti į visas valstybes nares ir jose būti, pavyzdžiui, numatant prievolę informaciją apie visus šiuos draudimus atvykti sistemingai įvesti į SIS. Vis dėlto, jeigu trečiosios šalies pilietis, kuriam valstybė narė A nustatė draudimą atvykti, turi valstybės narės B išduotą leidimą gyventi, o valstybė narė B šio leidimo panaikinti nenori, valstybė narė A po Grąžinimo direktyvos 11 straipsnio 4 dalyje nurodytos konsultacijos pagal KŠSĮ 25 straipsnį panaikina draudimą atvykti į ES, tačiau trečiosios šalies pilietį gali įtraukti į savo nacionalinių neįleidžiamų asmenų sąrašą pagal KŠSĮ 25 straipsnio 2 dalies paskutinį sakinį (*lex specialis*) (taip pat žr. 11.8 skirsnį).

⁽¹⁾ 2006 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1987/2006 dėl antrosios kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) sukūrimo, veikimo ir naudojimo (OL L 381, 2006 12 28, p. 4).

11.2. SIS II naudojimas

Draudimų atvykti registravimas SIS. Pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus perspėjimus, susijusius su pagal Gražinimo direktyvą nustatytais draudimais atvykti, valstybės narės gali registruoti SIS, bet to daryti neprivalo. Vis dėlto, kad pagal Gražinimo direktyvą nustatyti draudimai atvykti turėtų visapusišką poveikį Europos mastu, valstybės narės turėtų tai daryti sistemingai.

Kas trejus metus (pagal KŠSĮ 112 straipsnį ir SIS II reglamento 29 straipsnį) atliekamos į SIS įvestų perspėjimų peržiūra ir pagal Gražinimo direktyvą nustatytos draudimo atvykti trukmės ryšys. Į SIS įvestų perspėjimų peržiūra yra procedūrinis reikalavimas, kuriuo siekiama užtikrinti, kad perspėjimai būtų laikomi ne ilgiau, nei jų reikia tiems tikslams, kuriais jie buvo įvesti, pasiekti. Peržiūra neturi poveikio valstybių narių esminiam sprendimui dėl draudimo atvykti trukmės nustatymo pagal Gražinimo direktyvos nuostatas. Jeigu, atliekant peržiūrą kas trejus metus, pagal Gražinimo direktyvą taikytas draudimas atvykti dar galioja (pavyzdžiui, draudimas buvo taikytas penkerių metų laikotarpiui ir kol kas nebuvo atšauktas), valstybės narės perspėjimą gali laikyti SIS likusius dvejus metus, jeigu perspėjimo vis dar reikia atsižvelgiant į taikytinus įvertinimo kriterijus, visų pirma Gražinimo direktyvos 11 straipsnį, skaitomą kartu su KŠSĮ 112 straipsnio 4 dalimi arba SIS II reglamento 29 straipsnio 4 dalimi.

11.3. Procedūriniai klausimai

Draudimo atvykti nustatymas pasienyje asmenims išvykus, kai procedūra vykdoma *in absentia* (pavyzdžiui, tais atvejais, kai asmenys, likę šalyje pasibaigus vizos galiojimo laikui, prisistato sienos apsaugos pareigūnams prieš pat išvykimą). Valstybėms narėms nedraudžiama pradėti vykdyti gražinimo procedūros sužinojus apie užsibuvimą pasibaigus vizos galiojimo laikui ir toliau vykdyti sprendimo gražinti kartu su draudimu atvykti priėmimo procedūrą *in absentia*, jeigu:

- 1) pagal nacionalinę administracinę teisę numatyta procedūrų vykdymo *in absentia* galimybė ir
- 2) šios nacionalinės procedūros neprieštarauja bendriesiems Sąjungos teisės principams ir ESPTC įtvirtintoms pagrindinėms teisėms, visų pirma teisei būti išklaustam ir teisei į veiksmingą gynybą bei teisingą bylos nagrinėjimą.

Draudimo atvykti nustatymas išvykus gražinamiesiems asmenims, kurie neįvykdė prievolės grįžti per savanoriško išvykimo laikotarpį. Draudimas atvykti taikomas vėlesniu etapu (pavyzdžiui, išvykus) kaip jau priimto sprendimo gražinti papildomas ir vėlesnis elementas, jeigu gražinamasis asmuo neįvykdė prievolės grįžti per savanoriško išvykimo laikotarpį.

Buvimas valstybės narės teritorijoje. Neteisėtas buvimas yra būtina sąlyga norint priimti sprendimą gražinti kartu su draudimu atvykti. Valstybė narė negali priimti sprendimo gražinti kartu su draudimu atvykti jos teritorijoje nesantiems asmenims. Tuo atveju, kai asmuo slapstosi (pavyzdžiui, gavęs neigiamą sprendimą dėl prieglobsčio prašymo), bet galima manyti, kad jis vis dar yra atitinkamos valstybės narės teritorijoje, sprendimą gražinti (įskaitant draudimą atvykti) galima priimti pagal nacionalinę teisę vykdant procedūrą *in absentia*.

Neteisėtas buvimas praeityje. Valstybės narės pagal Gražinimo direktyvą negali priimti sprendimo gražinti kartu su draudimu atvykti jų teritorijoje nesantiems asmenims, įskaitant trečiųjų šalių piliečius, kurie anksčiau (praeityje) buvo neteisėtai ir kurie grįžo į trečiąją šalį prieš tai, kai jų neteisėtas buvimas buvo nustatytas. Jei tokie asmenys sugrįžta į valstybę narę ir taikomos priemonės pagal Gražinimo direktyvą (sprendimas gražinti, draudimas atvykti), nustatant draudimo atvykti trukmę, ankstesnį (-ius) neteisėto buvimo atvejį (-us) galima laikyti sunkinančia aplinkybe. Nustatant draudimo atvykti trukmę, ankstesnius neteisėto buvimo kitų valstybių narių teritorijoje atvejus taip pat galima laikyti sunkinančia aplinkybe.

11.4. Draudimų atvykti taikymo priežastys

Gražinimo direktyva valstybės narės įpareigojamos taikyti draudimą atvykti dviem nustatytais atvejais:

- 1) jei savanoriško išvykimo laikotarpis nebuvo suteiktas arba
- 2) jei prievolė grįžti nebuvo įvykdyta.

Visais kitais atvejais (visų sprendimų gražinti, priimtų pagal Gražinimo direktyvą, kurių neapima nustatyti atvejai) kartu su sprendimu gražinti galima taikyti draudimą atvykti. Tai reiškia, kad draudimas atvykti gali būti numatytas net ir tuo atveju, kai asmuo išvyko savanoriškai. Tačiau šiuo klausimu valstybės narės turi veiksmų laisvę ir skatinamos ja naudotis taip, kad būtų skatinamas savanoriškas išvykimas.

11.5. Draudimų atvykti trukmė

Draudimo atvykti trukmė nustatoma pagal nacionalinės teisės aktus, kuriais perkelta Grąžinimo direktyva, tinkamai atsižvelgiant į visas susijusias konkretaus atvejo aplinkybes. Nustatant draudimo atvykti trukmę, reikėtų ypač atsižvelgti į nustatančiąjai institucijai žinomas sunkinančias arba lengvinančias aplinkybes, pavyzdžiui, ar:

- trečiosios šalies piliečio atžvilgiu praityje jau buvo priimtas sprendimas grąžinti ar įsakymas išsiųsti,
- trečiosios šalies piliečiui praityje jau buvo suteikta pagalba dėl savanoriško išvykimo ir (arba) reintegracijos,
- trečiosios šalies pilietis neturėdamas leidimo atvyko į valstybės narės teritoriją, kol dar galiojo draudimas atvykti,
- trečiosios šalies pilietis bendradarbiavo vykdant grąžinimo procedūrą ar nerodė noro bendradarbiauti,
- trečiosios šalies pilietis rodė norą išvykti savanoriškai.

Paprastai draudimo atvykti trukmė negali viršyti penkerių metų. Nustatydamos konkrečią draudimo atvykti trukmę, valstybės narės privalo atskirai patikrinti visas aplinkybes ir laikytis proporcingumo principo. Bendrose savo administravimo gairėse valstybė narė galėtų numatyti skirtingą trukmę įprastų atvejų kategorijoms, pavyzdžiui trejus metus kaip bendrą standartinę taisyklę, penkerius metus, jei yra sunkinančių aplinkybių (pavyzdžiui, kartotinių migracijos teisės pažeidimų) ir vienus metus, jei yra lengvinančių aplinkybių (pavyzdžiui, pažeidimai padaryti tik per neatsargumą), tačiau reikia užtikrinti, kad kiekvienas atvejis būtų vertinamas individualiai, laikantis proporcingumo principo. Savo nacionaliniuose įstatymuose ar administracinės teisės normose valstybės narės gali nustatyti bendrus kriterijus, į kuriuos bus atsižvelgiama individualiai nustatant draudimo atvykti trukmę pagal Grąžinimo direktyvos 11 straipsnio 2 dalį.

Didelė grėsmė viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui. Kai kyla didelė grėsmė viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui, draudimas grįžti gali būti taikomas ilgesnį nei penkerių metų laikotarpį. Nustatydamos, ar yra tokia grėsmė, valstybės narės gali atsižvelgti į tokias aplinkybes, kaip nusikalstamos veikos ir sunkūs administracinės teisės pažeidimai (pavyzdžiui, pasikartojantis suklastotų asmens dokumentų naudojimas, pasikartojantis ir tyčiniai migracijos teisės pažeidimai). Tačiau nė viena iš šių aplinkybių negali būti automatiškai ir savaime laikoma keliančia grėsmę viešajai tvarkai. Valstybės narės visada privalo atskirai patikrinti visas susijusias aplinkybes ir laikytis proporcingumo principo.

Grąžinimo direktyvoje nėra pateiktos tikslios šios sąvokos apibrėžties, o ESTT praktika, susijusi su šios sąvokos vartojimu kitose migracijos srities direktyvose ir laisvo judėjimo aplinkybėmis, tiesiogiai netaikoma Grąžinimo direktyvos aplinkybėmis, nes ir analizuojami klausimai, ir aplinkybės skiriasi. Vis dėlto kai kurie ESTT praktikoje pasitaikantys samprotavimai (visų pirma dėl horizontaliųjų sąvokų, pavyzdžiui, direktyvų proporcingumo ir *effet utile*) gali būti naudingi. Komunikato dėl geresnio Direktyvos 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimų narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje nuostatų perkėlimo ir taikymo gairių⁽¹⁾ 3 skirsnyje Komisija pateikė išsamias gaires, susijusias su viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo sąvokų aiškinimu laisvo judėjimo aplinkybėmis. Be to, lyginamosios informacijos apie tai, kaip šią sąvoką aiškina valstybės narės migracijos srityje, galima gauti iš EMT specialios užklauskos (140) dėl sąvokų „viešojo tvarka“ ir „visuomenės saugumas“ supratimo rezultatų. Sprendimo *Zh. ir O.*, C-554/13, kuriame buvo nagrinėjama „viešosios tvarkos“ sąvoka Grąžinimo direktyvoje (žr. 6.3 skirsnį), 48 punkte ESTT aiškiai patvirtino, kad pagal analogiją galima remtis jo praktika dėl Direktyvos 2004/38/EB (ESTT sprendimo *Gaydarov*⁽²⁾, C-430/10, 32 punktas).

Su viešąja tvarka susijusių draudimų atvykti trukmė. Su viešąja tvarka susijusių draudimų atvykti trukmę reikia nustatyti individualiai, atsižvelgiant į trečiųjų šalių piliečių padarytų teisės pažeidimų sunkumo laipsnį, susijusią grėsmę viešajai tvarkai, valstybės saugumui ar nacionaliniam saugumui ir atitinkamų asmenų individualią padėtį. Bet kokiu atveju reikia laikytis proporcingumo principo. Sistemingas draudimų atvykti visą gyvenimą taikymas visais su viešąja tvarka susijusiais atvejais neatsižvelgiant į konkretaus atvejo aplinkybes (pavyzdžiui, nusikalstamos veikos sunkumą ir grėsmes) nesuderinamas su direktyva. Valstybė narė gali numatyti skirtingą trukmę įprastų atvejų kategorijoms, pavyzdžiui,

⁽¹⁾ KOM(2009) 313 galutinis.

⁽²⁾ 2011 m. lapkričio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Gaydarov*, C-430/10, ECLI:EU:C:2011:749.

10 metų kaip bendrą standartinę taisyklę su viešąja tvarka susijusiais atvejais ir 20 metų esant ypač sunkioms aplinkybėms. Valstybės narės turėtų numatyti galimybę *ex officio* arba suinteresuotojo asmens prašymu peržiūrėti draudimo atvykti sprendimą, ypač esant pateisinančioms sąlygoms.

Papildomas paaiškinimas:

Neribotos trukmės draudimai atvykti nenustatomi. Draudimo atvykti trukmė yra vienas pagrindinių draudimo atvykti sprendimo elementų. Ją reikia iš anksto nustatyti *ex officio* kiekvienu atskiru atveju. ESTT tai aiškiai patvirtino sprendimo *Filev ir Osmani*, C-297/12, 27 ir 34 punktuose: „Reikia konstatuoti, kaip aiškiai matyti iš formuluotės „draudimo atvykti trukmė nustatoma“, kad egzistuoja valstybių narių pareiga riboti draudimo atvykti pasekmes laiko atžvilgiu, iš esmės neviršijant penkerių metų, neatsižvelgiant į tai, ar atitinkamas trečiosios šalies pilietis pateikė prašymą šiuo tikslu. <...> Direktyvos 2008/115/EB 11 straipsnio 2 dalį reikia aiškinti taip, kad pagal ją draudžiama nacionalinė nuostata <...>, kurioje numatyta, kad draudimo atvykti trukmė priklauso nuo to, ar atitinkamas trečiosios šalies pilietis pateikė prašymą dėl jos apribojimo“.

Momentas, nuo kurio pradedamas skaičiuoti laikas. Grąžinimo direktyvoje nėra aiškiai nustatyta, nuo kada pradedamas skaičiuoti draudimo atvykti galiojimo laikas. Tačiau ESTT sprendime *Ouhrami* (¹⁾, C-225/16, paaiškino šį klausimą.

ESTT paaiškino, kad draudimo atvykti galiojimo pradžios nustatymo negalima palikti valstybių narių nuožiūrai, nes tai trukdytų siekti Grąžinimo direktyvos ir draudimų atvykti tikslų. ESTT nusprendė, kad „[i]š Direktyvos 2008/115/EB teksto, sistemos ir tikslo matyti, kad draudimo atvykti laikotarpis prasideda tik nuo datos, kurią suinteresuotasis asmuo faktiškai išvyksta iš valstybių narių teritorijos“ (53 punktas). Jeigu draudimas atvykti įsigaliojė iki faktinio trečiosios šalies piliečio išvykimo, jo trukmė būtų nepagrįstai sumažinta.

Todėl ESTT nusprendė, kad „draudimo atvykti laikotarpį <...> reikia skaičiuoti nuo datos, kai suinteresuotasis asmuo faktiškai išvyko iš valstybių narių teritorijos“ (58 punktas).

Valstybės narės turėtų nustatyti priemones, skirtas patvirtinti ir patikrinti faktinę trečiųjų šalių piliečių išvykimo datą (žr. 6.4 ir 6.6 skirsnius), siekiant užtikrinti, kad draudimai atvykti būtų pradėti taikyti tuo metu, kai jie iš tikrųjų išvyksta iš valstybių narių teritorijos.

11.6. Draudimų atvykti panaikinimas, laikotarpio sutrumpinimas ir sustabdymas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 11 straipsnio 3 dalis

Pirma pastraipa. Valstybės narės apsvaisto, ar panaikinti arba sustabdyti draudimą atvykti tuo atveju, kai trečiosios šalies pilietis, kuriam taikomas draudimas atvykti, dėl kurio sprendimas priimtas pagal 1 dalies antrą pastraipą, gali įrodyti, kad jis išvyko iš valstybės narės teritorijos visiškai laikydamasis sprendimo grąžinti.

Galimybė sustabdyti arba panaikinti draudimą atvykti tais atvejais, kai grąžinamasis asmuo išvyko iš valstybės narės teritorijos visiškai laikydamasis sprendimo grąžinti (visų pirma per nustatytą savanoriško išvykimo laikotarpį), turėtų būti naudojama savanoriškam išvykimui skatinti. Savo nacionalinės teisės aktuose ir administracinėje praktikoje valstybės narės numato galimybę tokiomis aplinkybėmis kreiptis dėl draudimo atvykti panaikinimo ar sustabdymo. Reikėtų stengtis užtikrinti, kad grąžinamieji asmenys galėtų lengvai pasinaudoti tokiomis procedūromis ir jos praktiškai veiktų. Yra įvairių galimybių grąžinamajam asmeniui pateikti įrodymą apie savo išvykimą iš ES teritorijos, pavyzdžiui, pateikti žymą apie išvykimą pase, nacionalinės sienos duomenų sistemos duomenis arba prisistatyti į valstybės narės konsulinę atstovybę trečiojoje šalyje.

Draudimo atvykti laikotarpio sutrumpinimas. Valstybės narės savo nuožiūra taip pat gali sutrumpinti esamo draudimo atvykti laikotarpį Grąžinimo direktyvos 11 straipsnio 3 dalyje nurodytomis aplinkybėmis. Valstybių narių galimybė panaikinti draudimą atvykti pagal 11 straipsnio 3 dalį gali būti suprantama kaip apimanti ir dalinį draudimo atvykti atšaukimą (t. y. laikotarpio sutrumpinimą).

Antra pastraipa. Nepažeidžiant 1 dalies pirmos pastraipos b punkto, draudimas atvykti netaikomas trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra prekybos žmonėmis aukos ir kuriems pagal Direktyvą 2004/81/EB suteiktas leidimas gyventi, ir tuo atveju, jei atitinkamas trečiosios šalies pilietis nekelia grėsmės viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui.

Prekybos žmonėmis aukoms, kurioms anksčiau buvo suteiktas leidimas gyventi pagal Direktyvą 2004/81/EB, neturėtų būti taikomas draudimas atvykti, išskyrus atvejus, kai atitinkamas asmuo neįvykdė prievolės grįžti per savanoriško išvykimo laikotarpį arba jeigu atitinkamas asmuo kelia grėsmę viešajai tvarkai. Ši taisyklė taikoma tik neteisėto buvimo laikotarpiams, einantiems iš karto po teisėto buvimo, kuriam taikoma Direktyva 2004/81/EB, ir ja ankstesniems tokių leidimų turėtojams nenustatoma išimtis visam gyvenimui.

(¹) 2017 m. liepos 26 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Ouhrami*, C-225/16, ECLI:EU:C:2017:590.

Trečia pastraipa. Valstybės narės atskirais atvejais dėl humanitarinių priežasčių gali nepriimti draudimo atvykti, jį panaikinti arba sustabdyti.

Valstybės narės gali savo nuožiūra atskirais atvejais nenustatyti draudimo atvykti, visų pirma Grąžinimo direktyvos 11 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose numatytais privalomais atvejais, tik dėl humanitarinių priežasčių, kurios turi būti nustatytos nacionaliniu lygmeniu. Be to, valstybės narės gali esamus draudimus atvykti atšaukti ar sustabdyti dėl humanitarinių priežasčių.

Ši neprivaloma pastraipa valstybėms narėms suteikia galimybę ja pasinaudoti pagal savo nacionalinės teisės aktus ir administracinę praktiką.

Ketvirta pastraipa. Valstybės narės gali panaikinti ar sustabdyti draudimą atvykti atskirais atvejais ar tam tikrų jų kategorijų atvejais dėl kitų priežasčių.

Valstybės narės turi teisę esamus draudimus atvykti panaikinti ar sustabdyti ne dėl humanitarinių priežasčių, kurios turi būti nustatytos nacionaliniu lygmeniu.

Tuo atveju, kai trečiojoje šalyje įvyksta humanitarinės katastrofos (pavyzdžiui, žemės drebėjimas, kitos gaivalinės nelaimės ar ginkluoti konfliktai), kurios gali nulemti masinį perkeltųjų asmenų antplūdį, oficialios draudimų atvykti panaikinimo atskirais atvejais procedūros gali pernelyg užsitęsti ir nėra tinkamos. Todėl yra galimybė numatyti horizontalųjį esamų draudimų atvykti sustabdymą ar panaikinimą atitinkamų asmenų grupių atžvilgiu.

Poreikis atšaukti teisėtai pagal Grąžinimo direktyvą nustatytą draudimą atvykti gali iškilti ir trečiosios šalies piliečių atžvilgiu, jei jie vėliau įrodytų, kad įgijo teisę laisvai judėti pagal Sąjungos teisę, pavyzdžiui, tapę ES, EEE ar Šveicarijos piliečių, patenkančių į SESV 21 straipsnio ar Direktyvos 2004/38/EB taikymo sritį, šeimos nariais.

11.7. Sankcijos, taikomos, kai nesilaikoma draudimo atvykti

Nustatydamas papildomo draudimo atvykti trukmę, valstybės narės turėtų atsižvelgti į draudimo atvykti nesilaikymo atvejus. Šiuo klausimu Grąžinimo direktyvos 14 konstatuojamoje dalyje aiškiai numatyta, kad „[d]raudimo atvykti laikotarpis turėtų būti nustatomas kiekvienu atveju tinkamai atsižvelgiant į visas susijusias aplinkybes ir paprastai neturėtų būti ilgesnis nei penkeri metai. Ypatingai turėtų būti atsižvelgiama į tuos atvejus, kai dėl atitinkamo trečiosios šalies piliečio jau priimtas daugiau kaip vienas sprendimas grąžinti ar duotas įsakymas išsiųsti, ar kad atitinkamas trečiosios šalies pilietis atvyko į valstybės narės teritoriją draudimo atvykti laikotarpiu.“

Grąžinimo direktyva valstybėms narėms leidžiama pagal nacionalinę administracinę teisę numatyti papildomas sankcijas (pavyzdžiui, baudą), atsižvelgiant į Direktyvos *effet utile* ir atitinkamą ESTT praktiką šiuo klausimu. Taip elgdamosi, valstybės narės neturėtų daryti skirtumo tarp savo nacionalinių institucijų ir kitų valstybių narių institucijų nustatytų draudimų atvykti, nes tai iškreiptų Grąžinimo direktyvoje pateiktą suderintą draudimo atvykti į ES sąvoką.

Valstybės narės gali numatyti baudžiamąsias sankcijas neteisėtai esantiems trečiųjų šalių piliečiams, kurie po grąžinimo nesilaiko galiojančio draudimo atvykti (ESTT sprendimas *Celaj*, C-290/14, žr. 4 skirsnį).

Grąžinimo direktyvos 11 straipsnio 5 dalyje paaiškinta, kad su grąžinimu susijusių draudimų atvykti nuostatos taikomos nepažeidžiant teisės į tarptautinę apsaugą pagal ES prieglobsčio *acquis*: tai reiškia, kad remiantis anksčiau pagal Grąžinimo direktyvą nustatytu draudimu atvykti, negalima išsiųsti ar bausti trečiųjų šalių piliečių, kurie turi teisę atvykti į ES ir joje būti kaip prieglobsčio prašytojai ar tarptautinės apsaugos gavėjai (žr. ESTT sprendimo *Celaj*, C-290/14, 32 punktą). Tokie draudimai atvykti turėtų būti sustabdyti (kol bus baigtos prieglobsčio procedūros) arba panaikinti (kai tik suteikiama tarptautinė apsauga).

11.8. Valstybių narių konsultacijos

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 11 straipsnio 4 dalis; Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 25 straipsnis

Valstybei narei svarstant galimybę išduoti leidimą gyventi ar kitą joje būti teisę suteikiantį leidimą trečiosios šalies piliečiui, dėl kurio kita valstybė narė yra priėmusi draudimą atvykti, ji pirmiausia pasikonsultuoja su valstybe nare, kuri priėmė draudimą atvykti, ir atsižvelgia į jos interesus laikydamosi Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 25 straipsnio.

Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 25 straipsnyje nustatyta, kad:

1. Kai valstybė narė ketina išduoti leidimą gyventi, ji sistemingai vykdo paiešką Šengeno informacinėje sistemoje. Kai valstybė narė nagrinėja, ar išduoti leidimą gyventi užsieniečiui, kuriam pagal duotą perspėjimą draudžiama atvykti, ji pirmiausia konsultuojasi su perspėjimą davusia valstybe narė ir atsižvelgia į jos interesus; leidimas gyventi išduodamas tik dėl labai svarbių priežasčių, ypač dėl humanitarinių priežasčių ar tarptautinių įsipareigojimų.

Kai leidimas gyventi išduodamas, perspėjimą davusi valstybė narė perspėjimą atšaukia, bet atitinkamą užsieniečių gali įtraukti į savo nacionalinį neleidžiamų asmenų sąrašą.

- 1a. Prieš duodamos perspėjimą dėl draudimo atvykti, kaip apibrėžta 96 straipsnyje, valstybės narės patikrina nacionalinius išduotų ilgalaikių vizų arba leidimų gyventi įrašus.
2. Tais atvejais, kai paaiškėja, kad užsienietis, kuris pagal duotą perspėjimą yra neįsileistinas, turi vienos iš Susitariančiųjų Šalių išduotą galiojantį leidimą gyventi, perspėjimą davusi Susitariančioji Šalis konsultuojasi su leidimą gyventi išdavusia Susitariančioja Šalimi, kad nustatytų, ar yra pakankamai priežasčių minėtą leidimą panaikinti.

Jei leidimas gyventi nepanaikinamas, perspėjimą davusi Susitariančioji Šalis tą perspėjimą atšaukia, bet tą užsieniečių gali įtraukti į savo nacionalinį neleidžiamų asmenų sąrašą.

3. 1 ir 2 dalys taikomos ir ilgalaikėms vizoms.

KŠSĮ 25 straipsnio nuostatos yra taikomos tiesiogiai ir valstybės narės gali jas taikyti neperkėlusios jų į nacionalinę teisę.

Draudimą atvykti gali panaikinti tik ji nustačiusi valstybė narė (valstybė narė A). Jeigu kita valstybė narė (valstybė narė B) nusprendžia tam pačiam asmeniui išduoti leidimą gyventi arba nepanaikinti esamo leidimo (pasikonsultavusi su valstybe narė, kuri nustatė draudimą atvykti), valstybė narė A privalo perspėjimą atšaukti (KŠSĮ 25 straipsnio 2 dalis), tačiau gali trečiosios šalies pilietį įtraukti į savo nacionalinį neleidžiamų asmenų sąrašą. Prieš išduodama leidimą gyventi arba nusprendžiant jo nepanaikinti (pavyzdžiui, šeimos susijungimo tikslais), valstybė narė B privalo apsvarstyti esamo valstybės narės A nustatyto draudimo atvykti priežastis, taip pat šios valstybės narės interesus, ir į juos atsižvelgti. Kad valstybė narė B galėtų tinkamai atsižvelgti į draudimo atvykti nustatymo priežastis, labai svarbu, kad valstybė narė A valstybei narėi B laiku pateiktų susijusią informaciją.

Tos valstybės narės, kurios dar visapusiškai netaiko Šengeno taisyklių ir todėl (dar) negali tiesiogiai taikyti KŠSĮ 25 straipsnio, vis tiek turėtų vadovautis Gražinimo direktyvos 11 straipsnio 4 dalies esme ir, sužinojusios (iš bet kokio informacijos šaltinio, taip pat gavusios informacijos iš pareiškėjo), kad kita valstybė narė asmeniui yra nustačiusi draudimą atvykti, susisiekti su draudimą atvykti nustačiusia institucija. Prieš asmeniui išduodama leidimą gyventi, valstybė narė turėtų siekti atsižvelgti į šį draudimą atvykti nustačiusios valstybės narės interesus.

11.9. Ankstesni draudimai atvykti

Ankstesni draudimai atvykti, nustatyti iki 2010 m. gruodžio 24 d., turi būti pritaikyti pagal Gražinimo direktyvos 11 straipsnyje nustatytus standartus (t. y. ne ilgesnis kaip 5 metų laikotarpis, individualus įvertinimas, prievolė panaikinti (svarstyti galimybę panaikinti) esant ypatingoms aplinkybėms), jeigu jie įgauna poveikį laikotarpiu po 2010 m. gruodžio 24 d. ir jeigu jie dar nesuderinti su 11 straipsnyje nustatytomis pagrindinėmis apsaugos priemonėmis.

Pritaikoma turėtų būti arba atitinkamo asmens prašymu bet kuriuo metu, arba *ex officio* kuo anksčiau, bet jokia atveju ne vėliau, nei vykdant numatytą įprastinę (vykdomą kas trejus metus) draudimų atvykti peržiūrą SIS perspėjimų atžvilgiu.

Sprendime *Filev ir Osmani*, C-297/12, (39–41 punktai ir 44 punktas) ESTT aiškiai nurodė: „Šiuo klausimu pirmiausia svarbu priminti, kad šioje direktyvoje nėra jokios nuostatos, kurioje numatoma pereinamojo laikotarpio tvarka draudimo atvykti sprendimams, priimtiems prieš tai, kai ji buvo taikoma. Tačiau iš nusistovėjusios Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad, išskyrus išimtį, nauja taisyklė iš karto taikoma situacijos, atsiradusios galiojant senoms taisyklėms, būsimoms pasekmėms <...>. Iš to darytina išvada, kad Direktyva 2008/115/EB taikoma draudimo atvykti sprendimų, priimtų pagal nacionalines nuostatas, galiojusias iki šios direktyvos taikymo atitinkamoje valstybėje narėje pradžios, pasekmėms, kurių atsiranda po šios datos. <...> Iš to matyti, kad pagal Direktyvos 2008/115/EB 11 straipsnio 2 dalį draudžiama neribotos trukmės draudimų atvykti, nustatytų iki Direktyvos 2008/115/EB taikymo pradžios, <...> praėjus šioje nuostatoje numatytai maksimaliai penkerių metų draudimo trukmei, nebent šie draudimai nustatyti trečiųjų šalių piliečiams, keliantiems didelę grėsmę viešajai tvarkai, valstybės saugumui ar nacionaliniam saugumui.“

12. PROCEDŪRINĖS APSAUGOS PRIEMONĖS

12.1. Teisė į gerą administravimą ir teisė būti išklaustam

Teisė į gerą administravimą yra pagrindinė teisė, pripažinta kaip bendrasis ES teisės principas ir įtvirtinta ESPTC, sudaranti neatskiriama ES teisės sistemos dalį. Ši teisė reiškia, kad kiekvienas asmuo turi teisę būti išklaustas prieš taikant bet kokią individualią jam nepalankią ar jo interesams didelį poveikį turinčią priemonę, ir yra neatskiriama nuo kito ES teisės principo – pagarbos teisei į gynybą.

Sprendimuose *G ir R* ⁽¹⁾, C-383/13, ir *Boudjlida* ⁽²⁾, C-249/13, ESTT pateikė svarbų išaiškinimą dėl teisės būti išklaustam, kai priimami sprendimai grąžinti ir sulaikyti. Šie sprendimai reiškia, kad valstybės narės visada privalo atsižvelgti į toliau nurodytas apsaugos priemones, kai priima su grąžinimu susijusius sprendimus (t. y. sprendimą grąžinti, draudimo atvykti sprendimą, sprendimą išsiųsti, įsakymą sulaikyti ir pan.), nors tai gali ir nebūti tiesiogiai nurodyta atitinkamuose Grąžinimo direktyvos straipsniuose:

- 1) kiekvieno asmens teisę būti išklaustam prieš taikant bet kokią individualią jam nepalankią priemonę;
- 2) kiekvieno asmens teisę susipažinti su savo bylos dokumentais, išanalizuoti visus prieš jį nukreiptus įrodymus, kuriais pagrįstas kompetentingos nacionalinės institucijos sprendimas, atsižvelgiant į teisėtus konfidencialumo, taip pat profesinio ir verslo slaptumo interesus;
- 3) kiekvieno asmens teisę prieš sprendimo grąžinti priėmimą kreiptis į teisės konsultantą, jei šios teisės įgyvendinimas nepakenks tinkamai grąžinimo procedūros eigai ir nesutrukdydys veiksmingai įgyvendinti Direktyvos. Ši prievolė valstybių narių neįpareigoja padengti šių konsultacijų išlaidų;
- 4) institucijos prievolė deramai atsižvelgti į suinteresuotojo asmens pastabas ir atidžiai ir objektyviai išnagrinėti visus konkrečios bylos aspektus;
- 5) administracijos pareigą pagrįsti savo sprendimus.

Valstybėms narėms suteikta nemažai laisvės sprendžiant, koku būdu praktiškai užtikrinti teisę būti išklaustam. Šios teisės nepaisymas lemia sprendimo neteisėtumą tik tuo atveju, jei atsižvelgus į šią teisę procedūros rezultatas būtų kitoks (ESTT sprendimas *G ir R*, C-383/13, 38 punktas).

Be to, valstybės narės institucija gali neišklausti trečiosios šalies piliečio konkrečiai sprendimo grąžinti klausimu, kai ji svarsto priimti sprendimą grąžinti po to, kai per ankstesnę prieglobsčio procedūrą, per kurią asmens teisė būti išklaustam buvo visapusiškai užtikrinta, nustatė, kad trečiosios šalies pilietis jos nacionalinėje teritorijoje yra neteisėtai (ESTT sprendimas *Mukarubega* ⁽³⁾, C-166/13). Sprendime *Mukarubega* pateiktas argumentas, jog „teisė būti išklaustam prieš priimant sprendimą grąžinti negali būti naudojama kaip priemonė, pagal kurią administracinė procedūra būtų nuolat atnaujinama, kad būtų išlaikyta pusiausvyra tarp pagrindinės suinteresuotojo asmens teisės būti išklaustam prieš priimant jam nepalankų sprendimą ir valstybių narių pareigos kovoti su neteisėta imigracija“.

Šia logika galima vadovautis ir įvairiausiais kitais atvejais, kaip antai minimais Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 6 dalyje (priimant sprendimą užbaigti teisėtą buvimą kartu su sprendimu grąžinti), ir tai reiškia, kad pakartotinai vertinti, ar kyla pavojus pažeisti *negrąžinimo* principą, nereikia, jei šio principo laikymasis jau buvo įvertintas atliekant ankstesnes procedūras, vertinimas yra galutinis ir atitinkamo trečiosios šalies piliečio padėtis nepasikeitė. Tuo pat metu reikėtų vengti pakartotino kitų elementų, kuriais būtų galima pasinaudoti siekiant išvengti grąžinimo, vertinimo. Valstybės narės turėtų imtis priemonių, kad būtų išvengta tokio pakartotinio vertinimo, pavyzdžiui, kiek įmanoma į vieną procedūrinį etapą sujungdamos kompetentingų nacionalinių institucijų administracinius posėdžius, rengiamus skirtingais tikslais (pavyzdžiui, pratešiant ar išduodant leidimą gyventi, nustatant, ar asmuo turi teisę atvykti į valstybės narės teritoriją, priimant galutinį sprendimą netenkinti tarptautinės apsaugos prašymo), jei buvo visiškai užtikrinta teisė būti išklaustam. Be to, šiuo atžvilgiu gali būti numatomos naujoviškos šiam tikslui skirtos priemonės, kaip antai vaizdo konferencijos. Valstybės narės turi užtikrinti, kad taikant šias priemones nebūtų pažeistos procesinės apsaugos priemonės ir ypatingą dėmesį turėtų skirti asmenims, kuriems reikalingos specialiosios procesinės apsaugos priemonės, visų pirma nepilnamečiams (žr. toliau).

⁽¹⁾ 2013 m. rugsėjo 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *G ir R*, C-383/13 PPU, ECLI:EU:C:2013:533.

⁽²⁾ 2014 m. gruodžio 11 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Boudjlida*, C-249/13, ECLI:EU:C:2014:2431.

⁽³⁾ 2014 m. lapkričio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Mukarubega*, C-166/13, ECLI:EU:C:2014:2336.

Teisė būti išklaustam apima ir teisę būti išklaustam dėl galimo Grąžinimo direktyvos 5 straipsnio ir 6 straipsnio 2–5 dalių taikymo ir dėl išsamios grąžinimo tvarkos, kaip antai suteikto savanoriško išvykimo laikotarpio ir dėl savanoriško ar priverstinio grąžinimo pobūdžio. Tačiau prieš svarstymą institucija negali įspėti trečiosios šalies piliečio apie tai, kad ketina priimti sprendimą jį grąžinti, ar nurodyti jam aplinkybes, kuriomis ketina grįsti šį sprendimą, ar suteikti laiko apmąstymams, jei šis trečiosios šalies pilietis turi galimybę veiksmingai pareikšti nuomonę dėl buvimo šalyje neteisėtumo ir nurodyti motyvus, kuriais remdamasi institucija pagal nacionalinę teisę gali nepriimti sprendimo grąžinti (žr. ESTT sprendimą *Boudjlida*, C-249/13).

Grąžinimo direktyvos 12–13 straipsniuose nustatytos procesinės apsaugos priemonės turėtų būti taikomos visiems su grąžinimu susijusiems sprendimams, o ne tik trims sprendimų rūšims, nurodytoms šios direktyvos 12 straipsnio 1 dalyje.

Vykdamas grąžinimo procedūras, kurios yra susijusios su nepilnamečiu arba daro jam įtaką, turi būti užtikrinta nepilnamečio teisė būti išklaustam. Vadovaujantis Vaiko teisių konvencijos 12 straipsniu ir atsižvelgiant į JT vaiko teisių komiteto Bendrąją pastabą Nr. 12 dėl vaiko teisės būti išklaustam (⁽¹⁾), nepilnamečiai turi būti išklausti tiesiogiai, per atstovą arba atitinkamą instituciją; būtina užtikrinti jų teisę laisvai reikšti savo nuomonę ir turi būti tinkamai atsižvelgta į nepilnamečių nuomonę pagal jų amžių ir brandą bei atsižvelgiant į jų galimas bendravimo problemas, kad jų dalyvavimas būtų prasmingas.

Siekiant praktikoje užtikrinti, kad būtų paisoma nepilnamečio teisės būti išklaustam, valstybių narių priimtos priemonės turėtų būti grindžiamos šiais pagrindiniais principais:

- reikšti nuomonę galima, bet neprivaloma,
- teisei būti išklaustam neturėtų būti taikomos jokios amžiaus ribos ar kiti savavališki teisiniai ar praktiniai apribojimai,
- nepilnametis turėtų būti išklausomas aplinkoje, kuri atitinka jo poreikius,
- priemonės, kuriomis įgyvendinama teisė būti išklaustam, turėtų būti derinamos su suvokimo lygiu ir gebėjimu bendrauti ir turi būti atsižvelgiama į konkrečias aplinkybes,
- tinkamai atsižvelgiant į poreikį apsaugoti nepilnamečius nuo žalos, nepilnametis neturėtų būti apklausiamas dažniau nei būtina,
- padedant ypač pažeidžiamam nepilnamečiui išreikšti nuomonę gali prireikti specialių priemonių, įskaitant vertimo žodžiu ir raštu paslaugas.

Informacijos apie neteisėtą migrantų gabenimą rinkimas. Atsižvelgdama į 2015–2020 m. ES kovos su neteisėtu migrantų gabenimu veiksmų planą (⁽²⁾) nustatytas prioritetingas sritis, ypač į poreikį tobulinti informacijos rinkimą ir mainus, Komisija rekomenduoja valstybėms narėms nustatyti reikiamas priemones, skirtas informacijai iš sulaikytų neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių sistemingai rinkti, visapusiškai atsižvelgiant į pagrindines teises ir ES prieglobsčio *acquis*. Suteikdamos teisę būti išklaustam prieš priimant sprendimą grąžinti, valstybės narės turėtų pasiūlyti grąžinamiesiems asmenims pasidalyti turima informacija, susijusia su veikimo būdu (*modus operandi*) bei gabenimo tinklų maršrutais, nurodyti sąsajas su prekyba žmonėmis ir kitais nusikaltimais, taip pat finansinius sandorius. Tokiu būdu gauta informacija turi būti renkama ir ja pasidalyta su atitinkamomis (imigracijos, sienos apsaugos, policijos) institucijomis bei įstaigomis nacionaliniu ir ES lygmenimis, remiantis nacionaline teise ir atitinkamuose ES forumuose pristatytais geriausios patirties pavyzdžiais.

12.2. Su grąžinimu susiję sprendimai

Grąžinimo direktyvoje aiškiai reglamentuojami įvairūs su grąžinimu susiję sprendimai, kaip antai:

- 1) sprendimai grąžinti (3 straipsnio 4 dalis ir 6 straipsnio 1 dalis);
- 2) sprendimai dėl savanoriško išvykimo laikotarpio ir jo pratęsimo (7 straipsnis);

(¹) Jungtinės Tautos, *Bendroji pastaba Nr. 12 (2009 m.) – vaiko teisė būti išklaustam*, 2009 m., paskelbta adresu <http://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>.

(²) COM(2015) 285 final.

- 3) sprendimai išsiųsti (8 straipsnio 3 dalis);
- 4) sprendimai atidėti išsiuntimą (9 straipsnis);
- 5) draudimo atvykti sprendimai, taip pat dėl tokių sprendimų galiojimo sustabdymo ar panaikinimo (11 straipsnis);
- 6) sprendimai sulaikyti, sprendimai pratęsti sulaikymo terminą (15 straipsnis).

Dauguma minėtų sprendimų dažniausiai papildo sprendimą grąžinti ir paprastai jie turėtų būti priimami vienu administraciniu aktu kartu su sprendimu grąžinti: į sprendimą grąžinti gali būti įtrauktas savanoriško išvykimo laikotarpis (7 straipsnis), draudimas atvykti (11 straipsnis) ir galiausiai (bet nebūtinai) – įsakymas išsiųsti (jeigu būtų nesilaikoma savanoriško išvykimo laikotarpio).

Tam tikrais atvejais galimi vėlesni šių papildomų sprendimų pakeitimai:

- draudimas atvykti gali būti nustatytas vėliau kaip papildomas ir tolesnis jau priimto sprendimo grąžinti elementas, jei asmuo neįvykdė prievolės grįžti per savanoriško išvykimo laikotarpį (11 straipsnio 1 dalies b punktas),
- jau nustatytas draudimas atvykti gali būti panaikintas ar sustabdytas (11 straipsnio 3–5 dalys),
- jau nustatytas savanoriško išvykimo laikotarpis gali būti pratęstas (7 straipsnio 2 dalis),
- jau vykdytino sprendimo grąžinti (arba įsakymo išsiųsti) vykdymas gali būti atidėtas (9 straipsnis).

Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 6 dalimi patvirtinamas bendrasis principas, pagal kurį valstybės narės gali vienu administraciniu ar teismo aktu priimti keletą sprendimų (taip pat ir tiesiogiai nesusijusių su grąžinimu), jei laikomasi kiekvienam atskiram sprendimui taikomų apsaugos priemonių ir nuostatų. Todėl sprendimai dėl teisėto buvimo pabaigos (kuriais galutinai atmetamas prieglobsčio prašymas, panaikinama viza ar nepratęsiamas leidimas gyventi) gali būti priimti arba atskirai, arba kartu su sprendimu grąžinti vienu administraciniu ar teismo aktu.

Valstybės narės turėtų veikti apdairiai ir be atidėliojimų priimti sprendimą dėl trečiųjų šalių piliečių teisinio statuso (žr. ESTT sprendimo *Achughbadian*, C-329/11, 31 punktą: „<...> kompetentingos institucijos, siekdamos nepažeisti Direktyvos 2008/115/EB tikslo, <...> turi veikti apdairiai ir be atidėliojimų nuspręsti, ar tikrinamas asmuo valstybės teritorijoje yra teisėtai“). Todėl valstybės narės raginamos sprendimus grąžinti priimti kartu su sprendimais užbaigti teisėtą buvimą vienu administraciniu ar teismo aktu. Kai tai neįmanoma (pavyzdžiui, institucija, atsisakiusi pratęsti leidimą gyventi, neturi teisės priimti sprendimų grąžinti), valstybės narės turėtų įgyvendinti sparčias ir veiksmingas procedūras, kurios užtikrintų, kad kompetentingos institucijos sparčiai keistųsi informacija, o sprendimai grąžinti būtų priimami iškart po sprendimo užbaigti teisėtą buvimą, nepažeidžiant teisės suteikti leidimą arba teisę pasilikti pagal Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 4 dalį.

Konkretūs pavyzdžiai

- Jei valstybė narė nusprendžia panaikinti vizą ir trečiosios šalies piliečiui nustatyti 7 dienų terminą savanoriškai išvykti iš valstybės narės teritorijos, ar toks sprendimas pagal Grąžinimo direktyvą yra sprendimas grąžinti? Ar galbūt jam taikomos kitos ES taisyklės dėl vizų?
  - Tokių sprendimų gali sudaryti dvi dalys: sprendimas panaikinti vizą ir sprendimas grąžinti pagal Grąžinimo direktyvą. Jei vizos panaikinimas įsigalioja iškart, trečiosios šalies piliečio buvimas tampa neteisėtu pagal Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 2 dalį, todėl taikomas Direktyvos 6 straipsnis (įpareigojimas priimti sprendimą grąžinti). Dėl vizos panaikinimo tuo pat metu gali būti svarstomas apeliacinis skundas pagal Vizų kodeksą⁽¹⁾ nustatytas taisyklės (ši galimybė priimti keletą sprendimų kartu su sprendimu grąžinti aiškiai numatyta Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 6 dalyje).

⁽¹⁾ 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 810/2009, nustatantis Bendrijos vizų kodeksą (Vizų kodeksas) (OL L 243, 2009 9 15, p. 1).

- Jei teritorijoje aptinkamas trečiosios šalies pilietis, kuris turi reikalingą vizą, bet netenkina (arba nebetenkina) buvimo sąlygų (ŠSK 6 straipsnis), atrodytų, jog valstybė narė gali priimti sprendimą grąžinti. Ar šis sprendimas grąžinti (galbūt priimtas kartu su draudimu atvykti) automatiškai reiškia, kad viza nebegalioja?
  - Remiantis Vizų kodekso 34 straipsnio 2 dalimi: „[v]iza atšaukiama, kai paaiškėja, kad nebetenkinamos vizos išdavimo sąlygos [t. y. ŠSK nustatytos atvykimo sąlygos]“. Sprendimą grąžinti priimančios institucijos taip pat privalo užtikrinti, kad viza būtų atšaukta. Tačiau abu sprendimai gali būti priimti vienu administraciniu aktu. Reikėtų vengti priimti sprendimą grąžinti ir leisti asmeniui išvykti su galiojančia (vienoda) viza.
- Ar sprendimu, kuriuo atmetamas prieglobsčio prašymas, galima taip pat nustatyti ir prievolę grįžti?
  - Taip. Galutinis sprendimas atmesti prieglobsčio prašymą ir sprendimas grąžinti gali būti priimti vienu aktu pagal Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 6 punktą. Griežtu loginiu požiūriu toks bendras aktas susideda iš dviejų vienas po kito priimamų tarpusavyje susijusių sprendimų, kuriuos skiria „loginis momentas“.

12.3. Sprendimų forma ir vertimas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 12 straipsnio 1–3 dalys

1. *Sprendimai grąžinti ir, jei tokie priimti, sprendimai uždrausti atvykti bei sprendimai dėl išsiuntimo priimami raštu pateikiant faktines ir teises priežastis, taip pat informaciją apie galimas teises gynimo priemones. Informacija apie faktines priežastis gali būti apribota, kai pagal nacionalinę teisę leidžiama riboti teisę gauti informaciją, pirmiausia nacionalinio saugumo, gynybos, visuomenės saugumo ir nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, nustatymo ir persekiojimo tikslais.*

Rašytinis sprendimas yra Grąžinimo direktyvoje įtvirtintų procesinių apsaugos priemonių pagrindas. Atsisakyti taikyti šį reikalavimą neįmanoma. Tačiau grąžinamieji asmenys turėtų būti informuojami ne tik nurodant galimas teises gynimo priemones. Valstybės narės raginamos pateikti informacijos ir apie kitus praktinius sprendimo vykdymo būdus. Rekomenduojama grąžinamajam asmeniui taip pat suteikti informacijos ir, pavyzdžiui, apie valstybės narės galimybes padengti dalį transporto išlaidų, grąžinamųjų asmenų galimybes pasinaudoti remiamo savanoriško grįžimo programa arba galimybę pratęsti terminą, per kurį turi būti įvykdytas sprendimas grąžinti. Grąžinamuosius asmenis taip pat reikėtų informuoti apie prievolę išvykti iš ES valstybių narių ir Šengeno asocijuotųjų valstybių teritorijos bei pareigos grįžti nevykdymo pasekmes, kad jie būtų suinteresuoti išvykti savanoriškai.

Remiantis Darbdavių sankcijų direktyvos 6 straipsnio 2 dalies antra pastraipa, grąžinamieji asmenys turi būti informuoti apie minėtoje direktyvoje įtvirtintą jų teisę reikalauti, kad darbdavys sumokėtų nesumokėtą atlyginimą, taip pat apie skundų padavimo tvarką. Šią informaciją taip pat galima įtraukti į sprendimą grąžinti ar pridėti prie jo.

2. *Esant prašymui valstybės narės užtikrina sprendimų, susijusių su grąžinimu, pagrindinių dalių, kaip nurodyta 1 dalyje, įskaitant informaciją dėl galimų teisinių teisių gynimo priemonių, vertimą raštu ar žodžiu į kalbą, kurią supranta arba pagrįstai turėtų suprasti trečiosios šalies pilietis.*

Prašymą dėl vertimo gali pateikti grąžinamasis asmuo ar jo teisinis atstovas. Valstybė narė gali pati nuspręsti, ar pateikti vertimą raštu ar žodžiu, užtikrindama, kad trečiosios šalies pilietis suprastų ir kontekstą, ir turinį. Mokesčio už vertimą reikalauti negalima, nes tai iš esmės pažeistų nuostatą, kad grąžinamiesiems asmenims turi būti suteikta reikalinga informacija, kad jie galėtų visapusiškai suvokti savo teisinę padėtį ir galiausiai įvykdyti sprendimą grąžinti.

Kaip pagrįstai įvertinti, kokią kalbą turėtų suprasti trečiosios šalies pilietis, nurodoma nacionalinės teisės įgyvendinimo aktuose ir administracinėje praktikoje. Šis vertinimas gali būti atliekamas tokiu pat būdu ir remiantis tokiais pat kriterijais, kaip ir prieglobsčio procedūrose (Prieglobsčio procedūrų direktyvos 12 straipsnyje, naujos redakcijos Priskyrimo direktyvos 22 straipsnyje ir Priėmimo sąlygų direktyvos 5 straipsnyje), atsižvelgiant į tai, kad dėl prieglobsčio procedūrų sudėtingumo vertimo reikalavimai šioje srityje gali būti griežtesni nei grąžinimo srityje. Šia prieglobsčio *acquis* iš valstybių narių reikalaujama dėti reikiamas pastangas užtikrinti vertimą ta kalba, kurią suinteresuotasis asmuo išties supranta, ir vertėjų trūkumas gali būti pateisinama priežastis tik itin retų kalbų atveju, kai vertėjų, objektyviai vertinant, išties nėra. Tai, kad reikiamos kalbos vertėjų yra, bet jų paslaugomis pasinaudoti negalima dėl institucijos vidaus priežasčių, nesuteikia pagrindo neužtikrinti vertimo.

Naudoti šablonus siekiant racionaliau organizuoti administracinį darbą galima ne tik taikant 12 straipsnio 3 dalį (žr. toliau). Jei šablonas suteikia galimybę pateikti konkrečiam asmeniui skirtą sprendimo vertimą jam suprantama kalba ar kalba, kurią, kaip pagrįstai manoma, jis turėtų suprasti, toks vertimas atitinka Grąžinimo direktyvos 12 straipsnio 2 dalies reikalavimus ir nėra reikalo pasinaudoti 12 straipsnio 3 dalyje nustatyta nukrypti leidžiančia nuostata.

3. Valstybės narės gali nuspręsti netaikyti 2 dalies trečiosios šalies piliečiams, neteisėtai atvykusiems į valstybės narės teritoriją ir vėliau negavusiems leidimo ar teisės būti toje valstybėje narėje.

Tokiais atvejais sprendimai, susiję su grąžinimu, kaip nurodyta 1 dalyje, pateikiami standartine forma, kuri nustatoma nacionalinės teisės aktuose.

Valstybės narės pateikia bendro pobūdžio informacijos lapus, kuriuose mažiausiai penkiomis kalbomis, kurias dažniausiai vartoja arba supranta į atitinkamą valstybę narę atvykstantys nelegalūs migrantai, paaiškinami pagrindiniai standartinės formos elementai.

Galimybė naudoti standartinę formą grąžinimo atveju pagal Grąžinimo direktyvos 12 straipsnio 3 dalį yra nuo bendrosios taisyklės nukrypti leidžianti nuostata, kuria pasinaudoti galima tik tais atvejais, kai trečiosios šalies pilietis neteisėtai atvyko į valstybės narės teritoriją.

Tokiais atvejais valstybės narės gali pasirinktinai naudoti standartinę formą. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad Grąžinimo direktyvos 12 straipsnio 3 dalyje nurodyti neteisėto atvykimo atvejai ne visada sutampa su sienos kirtimo atvejais, aprašytais minėtos direktyvos 2 straipsnio 2 dalies a punkte (žr. 2.1 skirsnį). Neteisėtai esančiam trečiosios šalies piliečiui, sulaikytam valstybės narės teritorijoje praėjus trims mėnesiams nuo jo neteisėto atvykimo, netaikoma Grąžinimo direktyvos 2 straipsnio 2 dalies a punkte numatyta išimtis, tačiau jam gali būti taikoma 12 straipsnio 3 dalyje numatyta išimtis.

Neteisėtas vidaus sienų kirtimas. 3 dalis taikoma trečiosios šalies piliečiams, „neteisėtai atvykusiems į valstybės narės teritoriją ir vėliau negavusiems leidimo ar teisės būti toje valstybėje narėje“. Atsižvelgiant į šią konkrečią Grąžinimo direktyvos nuostatą sąvoka „neteisėtas atvykimas“ gali apimti ir atvejus, kai neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis atvyko iš kitos valstybės narės, pažeisdamas toje valstybėje narėje galiojančias atvykimo ir buvimo taisykles. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad šiais konkrečiais atvejais (atvykus iš kitos valstybės narės) gali būti taikoma Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 2 arba 3 dalis.

12 straipsnio 3 dalyje nenumatyta jokia nukrypti leidžianti nuostata dėl taikytinų teisių gynimo priemonių. Todėl Grąžinimo direktyvos 13 straipsnio 1 dalyje nurodytos teisių gynimo priemonės turi būti numatytos ir tada, kai naudojama 12 straipsnio 3 dalyje nurodyta standartinė forma.

12.4. Teisių gynimo priemonės

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 13 straipsnio 1–2 dalys

1. *Atitinkamam trečiosios šalies piliečiui suteikiama veiksminga teisių gynimo priemonė siekiant apskųsti ar peržiūrėti sprendimus, susijusius su grąžinimu, kaip nurodyta 12 straipsnio 1 dalyje, kompetentingame teisme arba kitoje administracinėje institucijoje ar kompetentingoje įstaigoje, sudarytoje iš narių, kurie yra nešališki ir naudojami nepriklausomumo apsaugos priemonėmis.*

Visų su grąžinimu susijusių sprendimų atžvilgiu turi būti numatytos veiksmingos teisių gynimo priemonės. Sąvoka „sprendimai, susiję su grąžinimu“ turi būti suvokiama plačiai, kaip apimanti sprendimus dėl visų Grąžinimo direktyva reglamentuojamų klausimų, įskaitant sprendimus grąžinti, sprendimus, kuriais nustatomas ar pratęsiamas savanoriško išvykimo laikotarpis, sprendimus išsiųsti, sprendimus atidėti išsiuntimą, sprendimus uždrausti atvykti, taip pat sprendimus sustabdyti ar panaikinti draudimą atvykti (žr. 12.2 skirsnį). Teisių gynimo priemonės, taikytinos sprendimo sulaikyti atveju, taip pat pratęsiant sulaikymą, išsamiau reglamentuojamos Grąžinimo direktyvos 15 straipsnyje dėl sulaikymo (žr. 14 skirsnį).

Peržiūros institucijos pobūdis. Atsižvelgiant į EŽTK 6 ir 13 straipsnius ir ESPTC 47 straipsnį, skundą nagrinėjanti institucija iš esmės turi būti nepriklausomas ir nešališkas teismas. Grąžinimo direktyvos 13 straipsnio 1 dalis tiesiogiai pagrįsta ET 5.1 gaire ir aiškintina remiantis susijusia Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktika. Remiantis šia teismo praktika, peržiūros institucija gali būti ir administracinė institucija, jei jos nariai yra nešališki ir jiems taikomos nepriklausomumo apsaugos priemonės, o nacionalinėse nuostatose numatyta galimybė sprendimą peržiūrėti teismo institucijoje, vadovaujantis ESPTC 47 straipsnyje pateiktais teisės į veiksmingą teisinę gynybą standartais.

Numatytos kelios apsaugos nuo galimo piktnaudžiavimo teise pateikti skundą priemonės. 13 straipsnyje nenumatytas automatinis sustabdymas bet kokiomis aplinkybėmis (2 dalis), o nemokama teisinė pagalba gali būti apribota, jei nesitikima, kad skundas bus patenkintas (4 dalis). Be to, reikėtų atkreipti dėmesį į bendrąjį Sąjungos teisės principą *res judicata*.

Sprendimų, susijusių su grąžinimu, apskundimo terminai turi būti nustatyti nacionalinėje teisėje. Siekiant išvengti galimo piktnaudžiavimo teisėmis ir procedūromis, visų pirma skundų, kurie pateikiami prieš pat nustatytą išsiuntimo dieną, Komisija rekomenduoja valstybėms narėms numatyti trumpiausią sprendimų grąžinti apskundimo terminą, kuris pagal nacionalinę teisę taikomas panašiose situacijose, jeigu tai neproporcingai nepažeidžia teisės į veiksmingą teisinę gynybą. Teismų sprendimai turėtų būti vykdomi be nepagrįsto vilkinimo.

2. 1 dalyje minėta institucija ar įstaiga turi įgaliojimus peržiūrėti sprendimus, susijusius su grąžinimu, kaip nurodyta 12 straipsnio 1 dalyje, įskaitant galimybę laikinai sustabdyti jų vykdymą, išskyrus atvejus, kai laikinas sustabdymas jau taikomas pagal nacionalinės teisės aktus.

Sustabdymas. Skundą nagrinėjanti institucija turi būti įgaliota atskirais atvejais sustabdyti sprendimo grąžinti vykdymą. Nacionalinės teisės aktuose turi būti aiškiai nurodyta, kad peržiūrą atliekanti institucija (peržiūrinti sprendimą, susijusį su grąžinimu) yra įgaliota pati sustabdyti konkrečios procedūros vykdymą.

Prievolė automatiškai sustabdyti vykdymą esant pavojui, kad bus pažeistas *negrąžinimo* principas. EŽTT praktikoje reikalaujama automatinio sustabdymo tais atvejais, kai yra rimtų priežasčių manyti, kad yra realus pavojus, jog su sugrąžintu asmeniu bus netinkamai elgiamasi pažeidžiant EŽTK 3 straipsnį (kankinimo ar kito nežmoniško ar žeminančio elgesio pavojus grįžus) (žr. EŽTT taikymo taisyklių 39 taisyklę). Grąžinimo direktyvos 13 straipsnis, aiškinamas kartu su Grąžinimo direktyvos 5 ir 9 straipsniais, peržiūros instituciją įpareigoja remiantis minėtu reikalavimu taikyti *ipso jure* sustabdymą, jei yra pavojus, kad bus pažeistas *negrąžinimo* principas.

Prievolė automatiškai sustabdyti vykdymą, kai esama didelio ir neištaisomo sveikatos pablogėjimo pavojaus. Sprendimo *Abdida* (⁽¹⁾), C-562/13, 53 punkte ESTT patvirtino: „Direktyvos 2008/115/EB 5 ir 13 straipsnius, siejamus su Chartijos 19 straipsnio 2 dalimi ir 47 straipsniu, reikia aiškinti taip, kad jais draudžiami nacionalinės teisės aktai, nenumatantys stabdomąjį poveikį turinčios teisių gynimo priemonės, kuria galima pasinaudoti prieš sprendimą grąžinti, kurį įvykdžius atitinkamam trečiosios šalies piliečiui gali kilti rimta grėsmė, kad smarkiai ir nepataisomai pablogės jo sveikatos būklė“.

Komisija rekomenduoja, kad apskųstų sprendimų grąžinti vykdymas būtų automatiškai stabdomas tik minėtais privalomais atvejais, siekiant užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp teisės į veiksmingą teisinę gynybą ir būtinybės užtikrinti grąžinimo procedūrų veiksmingumą. Kai skundas susijęs su kitomis priežastimis (pavyzdžiui, procedūriniais trūkumais, šeimos vienove, kitų teisių ar interesų apsauga) ir nėra nepataisomos žalos gyvybei pavojaus arba rimto ir negrįžtamo sveikatos būklės pablogėjimo grėsmės, valstybė narė gali nuspręsti automatiškai nestabdyti apskųstų sprendimų vykdymo. Tačiau kompetentingos nacionalinės institucijos ar įstaigos bet kuriuo atveju turi išlaikyti teisę nuspręsti laikinai sustabdyti sprendimo vykdymą atskirais atvejais, kai mano, kad tai būtina dėl kitų priežasčių (pavyzdžiui, šeimos gyvenimo, sveikatos priežiūros ar vaiko interesų).

12.5. Lingvistinė pagalba ir nemokama teisinė pagalba

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 13 straipsnio 3 ir 4 dalys; Direktyvos 2013/32/ES (Prieglobsčio procedūrų direktyva) 20–21 straipsniai, kuriais pakeičiamos Tarybos direktyvos 2005/85/EB (⁽²⁾) 15 straipsnio 3–6 dalys

3. Atitinkamam trečiosios šalies piliečiui suteikiama galimybė gauti teisinę konsultaciją, turėti atstovą ir, jei reikia, gauti lingvistinę pagalbą.

Lingvistinė pagalba apima ne tik prievolę užtikrinti sprendimo vertimą raštu (jau reglamentuojamą Grąžinimo direktyvos 12 straipsnio 2 dalyje), bet ir prievolę užtikrinti vertėjų žodžiu pagalbą, kad trečiosios šalies pilietis galėtų pasinaudoti jam pagal Direktyvos 13 straipsnį suteiktomis procesinėmis teisėmis.

(¹) 2014 m. gruodžio 18 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Abdida*, C-562/13, ECLI:EU:C:2014:2453.

(²) 2005 m. gruodžio 1 d. Tarybos direktyva 2005/85/EB, nustatanti būtiniausius reikalavimus dėl pabėgėlio statuso suteikimo ir panaikinimo tvarkos valstybėse narėse (OL L 326, 2005 12 13, p. 13), panaikinta Direktyva 2013/32/ES.

Reikėtų prisiminti, kad sprendime *Conka prieš Belgiją* ⁽¹⁾ EŽTT nurodė, jog vienas iš veiksnių, lemiančių galimybę pasinaudoti veiksminga teisių gynimo priemone, yra galimybė pasinaudoti vertėju žodžiu paslaugomis. Trečiosios šalies piliečiui teisė į lingvistinę pagalbą valstybė narė turi suteikti tokiu būdu, kad asmuo įgytų konkrečią ir praktinę galimybę ją pasinaudoti (nuostatos *effet utile*).

4. Valstybės narės užtikrina, kad, paprašius, pagal atitinkamus nacionalinės teisės aktus ar taisykles, susijusias su teisine pagalba, būtų nemokamai suteikiama reikalinga teisinė pagalba ir (arba) atstovavimas ir gali užtikrinti, kad tokia nemokama teisinė pagalba būtų teikiama ir (arba) teisiškai atstovaujama laikantis sąlygų, nustatytų Direktyvos 2005/85/EB 15 straipsnio 3–6 dalyse.

Teisinė pagalba ir teisinis atstovavimas. Iš esmės remiantis Prieglobsčio procedūrų direktyvoje nurodytomis sąlygomis, 4 dalyje nurodyta, kokiais atvejais ir kokiomis sąlygomis valstybės narės turi padengti teisinių konsultacijų ir atstovavimo išlaidas. Valstybės narės privalo ir teisinę pagalbą, ir teisinį atstovavimą teikti nemokamai, jeigu tenkinamos šioje direktyvoje ir nacionalinės teisės įgyvendinimo aktuose nustatytos sąlygos.

Prašymą dėl nemokamos teisinės pagalbos ir (arba) teisinio atstovavimo gali pateikti pats grąžinamasis asmuo arba jo atstovas bet kuriuo tinkamu procedūros momentu.

Administracinių institucijų teikiamos teisinės konsultacijos. Teisines konsultacijas iš esmės gali teikti ir administracinės institucijos, atsakingos už sprendimų grąžinti priėmimą, jei teikiama informacija yra objektyvi ir nešališka (*effet utile*). Siekiant išvengti interesų konfliktų svarbu, kad informaciją teiktų nešališkai (nepriklausomai) veikiantis asmuo. Tokios informacijos, pavyzdžiui, negali teikti asmuo, nagrinėjantis ar peržiūrintis bylą. Kai kuriose valstybėse narėse jau taikomos gerosios patirties pavyzdys yra atskirti sprendimą priimančias institucijas nuo teisinę ir procesinę informaciją teikiančių institucijų. Tačiau, jei valstybė narė nuspręstų minėtos informacijos teikimo funkciją perduoti sprendimą priimančioms institucijoms, būtina užtikrinti, kad susijusių darbuotojų užduotys būtų aiškiai atskirtos (pavyzdžiui, įsteigti atskirą ir nepriklausomą skyrių teisinei ir procesinei informacijai teikti).

Nemokamos teisinės pagalbos arba atstovavimo sąlygos – remiantis Direktyvos 2005/85/EB 15 straipsnio 3–6 dalimis. Nuoroda į tam tikras sąlygas (apribojimus), kurias valstybės narės gali nustatyti nemokamos teisinės pagalbos atžvilgiu, yra dinaminė nuoroda, kurią reikia suprasti kaip nuorodą į dabartinius šiuo metu galiojančios ir Direktyvą 2005/85/EB pakeitusios Prieglobsčio procedūrų direktyvos 20–21 straipsnius. Remiantis minėtomis nuostatomis, valstybės narės gali nurodyti, kad nemokama teisinė pagalba ir atstovavimas užtikrinami tik:

- jei teismas ar kita kompetentinga institucija mano, kad yra reali galimybė, jog skundas bus patenkintas,
- tiems, kurie neturi pakankamai lėšų,
- tuo atveju, jei paslaugas teikia teisiniai patarėjai arba kiti konsultantai, kurie pagal nacionalinę teisę specialiai skiriami padėti pareiškėjams ir jiems atstovauti,
- skundą nagrinėjant pirmojoje instancijoje, bet ne tolimesniuose skundo nagrinėjimo ar peržiūrose etapuose.

Valstybės narės taip pat gali:

- nustatyti piniginius ir (arba) kitokius nemokamos teisinės pagalbos ir atstovavimo teikimo apribojimus, jei jais savavališkai neapribojama galimybė pasinaudoti šia teise,
- numatyti, kad atsižvelgiant į mokesčius ir kitas išlaidas, nustatyta tvarka pareiškėjams neturi būti palankesnė už jų piliečiams bendrai nustatytą tvarką teisinės pagalbos srityje,
- pareikalauti, kad joms būtų visiškai arba iš dalies atlygintos patirtos išlaidos, jeigu ir kai pareiškėjo finansinė būklė labai pagerėja arba jeigu sprendimas suteikti tokią paramą buvo priimtas remiantis pareiškėjo pateikta klaidinga informacija.

(1) 2002 m. vasario 5 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Čonka prieš Belgiją*, ieškinys Nr. 51 564/99.

Veiksminga teisių gynimo priemonė, kai atsisakoma suteikti nemokamą teisinę pagalbą. Kai institucija, kuri nėra teismas, pagal šią dalį priima sprendimą nesuteikti nemokamos teisinės pagalbos ir neužtikrinti atstovavimo, valstybės narės užtikrina, kad prašytojas turėtų teisę naudotis veiksminga teisių gynimo priemone dėl to sprendimo kreipiantis į teismą. Teisė į veiksmingą teisių gynimo priemonę ir teisingą bylos nagrinėjimą yra pagrindinės teisės, sudarančios neatskiriama Europos Sąjungos teisinės sistemos dalį, ir šias teises užtikrinti būtina net tuomet, kai taikytinuose teisės aktuose toks procesinis reikalavimas nėra konkrečiai nustatytas.

13. APSAUGOS PRIEMONĖS IKI GRAŽINIMO

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 14 straipsnio 1 dalis

Valstybės narės užtikrina, išskyrus atvejus, kuriems taikomi 16 ir 17 straipsniai, kad trečiųjų šalių piliečių atžvilgiu, pagal 7 straipsnį suteiktu laikotarpiu savanoriškai išvykti ir laikotarpiais, kuriais pagal 9 straipsnį buvo atidėtas išsiuntimas, kiek įmanoma būtų atsižvelgiama į šiuos principus:

- a) išlaikoma jų teritorijoje esančių šeimos narių vienybė;
- b) teikiama neatidėliotina medicinos pagalba ir užtikrinamas būtinas ligos gydymas;
- c) nepilnamečiams sudaromos sąlygos dalyvauti pagrindinio švietimo sistemoje, atsižvelgiant į jų buvimo trukmę;
- d) į specialius pažeidžiamų asmenų poreikius.

Istorinė perspektyva (paaiškinimas). Gražinimo direktyvoje valstybėms narėms leidžiama pačioms nuspręsti, ar priimti sprendimą gražinti neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį, ar suteikti teisę būti. Toks požiūris turėtų padėti sumažinti „pilkąsias zonas“. Tačiau praktiškai dėl to gali ir padaugėti atvejų, kai valstybė narė priima sprendimą, kurio negalima įvykdyti dėl išsiuntimui kylančių praktinių ar teisinių kliūčių (pavyzdžiui, vėlavimo gaunant reikiamus dokumentus iš trečiųjų šalių ir *negražinimo* principo laikymosi atveju). Siekdama apsaugoti šiuos asmenis nuo „teisinio vakuomo“, Komisija pasiūlė nustatyti minimalias buvimo sąlygas tiems neteisėtai esantiems trečiosios šalies piliečiams, kurių sprendimo gražinti vykdymas atidėtas arba kurių negalima išsiųsti, remiantis sąlygų, kurios jau išdėstytos Tarybos direktyvos 2003/9/EB⁽¹⁾ (Priėmimo sąlygų direktyva) 7–10, 15 ir 17–20 straipsniuose, turiniu, susijusiu iš esmės su keturiomis pagrindinėmis teisėmis: 1) šeimos vienvė; 2) sveikatos apsauga; 3) nepilnamečių mokymu ir švietimu ir 4) pažeidžiamų asmenų specialių poreikių patenkinimu. Apie kitas svarbias teises pagal Priėmimo sąlygų direktyvą, kaip antai galimybę įsidarbinti ir materialines priėmimo sąlygas, nebuvo užsiminta. Po derybų, per kurias buvo išreikštas susirūpinimas, kad nuorodos į Priėmimo sąlygų direktyvą gali būti palaikytos neteisėtų migrantų situacijos pagerinimu, taip pasiunčiant neteisingą politinę žinią, buvo sudarytas atskiras teisių sąrašas.

Aplinkybių, kurioms taikoma 14 straipsnio 1 dalis, yra nemažai. Tai ir savanoriško išvykimo laikotarpis, taip pat bet koks laikotarpis, kurio atžvilgiu išsiuntimas formaliai arba faktiškai atidėtas pagal Gražinimo direktyvos 9 straipsnį (pavyzdžiui, sprendimo vykdymą sustabdantis skundas, galimas *negražinimo* principo pažeidimas, sveikatos priežastys, techninės priežastys, išsiuntimo neįvykdymas dėl kliūčių, susijusių su asmens tapatybės nustatymu). Aiškiai neištraukiami sulaikymo laikotarpiai, nes atitinkamos apsaugos priemonės reglamentuojamos kitur (žr. 15 skirsnį).

Neatidėliotina medicinos pagalba ir būtinas ligų gydymas yra pagrindinė minimali teisė ir negalima nustatyti sąlygos, kad ji teikiama tik už tam tikrą mokestį.

Galimybė įgyti išsilavinimą. Ribojanti sąlyga „atsižvelgiant į jų buvimo trukmę“ aiškintina siaurai. Kai kyla abejonių dėl tikėtinos buvimo iki išsiuntimo trukmės, galimybę mokytis geriau suteikti, nei nesuteikti. Priimtina galima laikyti nacionalinę praktiką, kai galimybė pasinaudoti švietimo sistema paprastai suteikiama tik tuomet, jei buvimo laikotarpis viršija keturiolika dienų. Praktinės problemos, kai, pavyzdžiui, nepilnamečis neturi dokumento apie kitose šalyse jau įgytą išsilavinimą arba nepilnamečis nesupranta nė vienos iš kalbų, kuria galima mokytis toje valstybėje narėje, turi būti tinkamai sprendžiamos nacionaliniu lygmeniu, atsižvelgiant į Direktyvos esmę ir svarbius tarptautinės teisės dokumentus, kaip antai 1989 m. Vaiko teisių konvenciją ir jos Bendrąją pastabą Nr. 6⁽²⁾. Galima vadovautis ir prieglobsčio *acquis* (visų pirma Priėmimo sąlygų direktyvos 2013/33/ES 14 straipsniu).

⁽¹⁾ 2003 m. sausio 27 d. Tarybos direktyva 2003/9/EB, nustatanti minimalias normas dėl prieglobsčio prašytojų priėmimo (OL L 31, 2003 2 6, p. 18).

⁽²⁾ Jungtinės Tautos, *Bendroji pastaba Nr. 6 – Požiūris į nelydimus ir atskirtus vaikus už jų kilmės šalies ribų*, 2005 m., paskelbtas adresu <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>.

Kiti pagrindiniai poreikiai. Sprendime *Abdida*, C-562/13, ESTT konstatavo, kad valstybės narės taip pat privalo patenkinti kitus būtinausius poreikius, kad būtų iš tikrųjų užtikrinta neatidėliotina medicinos pagalba ir būtinas ligų gydymas per laikotarpį, kuriam valstybė narė turi atidėti išsiuntimą. Koku būdu užtikrinti atitinkamo trečiosios šalies piliečio būtinausių poreikių tenkinimą, sprendžia valstybės narės.

Nustatydamas šią prievolę ESTT rėmėsi argumentu, jog reikalavimas užtikrinti neatidėliotinę medicinos pagalbą ir būtiną ligų gydymą pagal Grąžinimo direktyvos 14 straipsnio 1 dalies b punktą gali netekti prasmės, jei nebus lygiagretaus reikalavimo patenkinti atitinkamo trečiosios šalies piliečio būtinausius poreikius. Remiantis šiais ESTT suformuluotais argumentais ir atsižvelgiant į atitinkamoje EŽTT praktikoje pateiktas gaires, darytina išvada, kad kitos teisės, išvardytos Grąžinimo direktyvos 14 straipsnio 1 dalyje (pavyzdžiui, visų pirma teisė įgyti išsilavinimą ir atsižvelgimas į pažeidžiamų asmenų poreikius) lemia ir lygiagretų reikalavimą užtikrinti suinteresuotojo trečiosios šalies piliečio būtinausių poreikių tenkinimą.

Nors pagal Sąjungos teisę nėra bendro reikalavimo patenkinti visų trečiųjų šalių piliečių pagrindinius poreikius laikotarpiu iki grąžinimo, Komisija ragina valstybes nares tai daryti pagal nacionalinę teisę, kad grąžinamiesiems asmenims būtų užtikrintos humaniškos ir orios gyvenimo sąlygos.

13.1. Rašytinis patvirtinimas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 14 straipsnio 2 dalis

Valstybės narės pagal savo nacionalinę teisę pateikia 1 dalyje nurodytiems asmenims rašytinį patvirtinimą, kad jiems suteiktas laikotarpis savanoriškai išvykti buvo pratęstas pagal 7 straipsnio 2 dalį arba kad sprendimas grąžinti laikinai nebus vykdomas.

Grąžinimo direktyvos 12 konstatuojamoje dalyje nurodyta: „Siekdami įrodyti savo specifinę padėtį administracinės kontrolės ar patikrinimų atveju, šie asmenys turėtų gauti jų situacijos raštišką patvirtinimą. Valstybės narės turėtų galėti savo nuožiūra nustatyti raštiško patvirtinimo formą ir formatą, ir taip pat turėtų galėti jį įtraukti į pagal šią direktyvą priimamus sprendimus, susijusius su grąžinimu“.

Rašytinio patvirtinimo forma. Valstybėms narėms suteikta didelė pasirinkimo laisvė. Patvirtinimas gali būti arba atskiras nacionalinių institucijų išduodamas dokumentas, arba oficialaus sprendimo, susijusio su grąžinimu, dalis. Svarbu, kad jis leistų grąžinamajam asmeniui, tikrinamam policijos, aiškiai parodyti, kad jis jau yra svarstomo sprendimo grąžinti subjektas ir kad jam taikomas savanoriško išvykimo laikotarpis arba formalus išsiuntimo atidėjimas ar kad jis yra sprendimo grąžinti, kurio laikinai galima nevykdyti, subjektas. Jei įmanoma, patvirtinime turi būti nurodytas savanoriško išvykimo ar atidėjimo terminas.

Valstybėse narėse, kurių duomenų mainų sistemose policija, atlikdama patikrinimą, gali greitai patikrinti neteisėtų migrantų statusą pagal tam tikrus asmens duomenis ar registracijos numerius, rašytinio patvirtinimo reikalavimas gali būti laikomas įvykdytu, jei asmeniui pateikiami dokumentai su šiais asmens duomenimis ar numeriais (arba jis juos jau turi).

13.2. Užsitęsę pažeidimai

Neprivaloma suteikti leidimo grąžinamiesiems asmenims, kurių neįmanoma išsiųsti. Valstybės narės neprivalo suteikti leidimo grąžinamiesiems asmenims, jei paaiškėja, kad nebėra jokios pagrįstos išsiuntimo perspektyvos, tačiau valstybės narės gali bet kada tai padaryti taikydamos Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 4 dalį (žr. 5.6 skirsnį).

Šiuo požiūriu ESTT sprendimo *Mahdi* (¹⁾), C-146/14, 87–88 punktuose aiškiai nurodyta: „<...> [direktyva] nesiekia reglamentuoti neteisėtai esančių trečiosios šalies piliečių, dėl kurių negali ar negalėjo būti įvykdytas sprendimas grąžinti, buvimo valstybės narės teritorijoje sąlygų. Vis dėlto Direktyvos 2008/115/EB 6 straipsnio 4 dalimi valstybėms narėms leidžiama dėl asmeninių, humanitarinių ar kitų priežasčių suteikti atskirą leidimą gyventi ar kitokią leidimą, suteikiantį teisę pasilikti neteisėtai jų teritorijoje esančiam trečiosios šalies piliečiui“.

⁽¹⁾ 2014 m. birželio 5 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Mahdi*, C-146/14 PPU, ECLI:EU:C:2014:1320.

Kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama suteikiant leidimus. Kaip jau buvo nurodyta, valstybės narės teisiškai neįpareigtos suteikti leidimų grąžinamiesiems asmenims, kurių neįmanoma išsiųsti, ir jos naudojami nemaža veiksmų laisve. Tokiomis aplinkybėmis rekomenduojama, kad tarp vertinimo kriterijų, į kuriuos galėtų atsižvelgti valstybės narės, būtų ir individualių (su konkrečiu atveju susijusių), ir horizontalių (politinių) elementų, tokių kaip:

- grąžinamojo asmens noras (nenoras) bendradarbiauti,
- grąžinamojo asmens faktinio buvimo valstybėje narėje trukmė,
- grąžinamojo asmens pastangos integruotis,
- grąžinamojo asmens elgesys,
- giminystės ryšiai,
- humanitariniai sumetimai,
- grįžimo tikimybė artimoje ateityje,
- poreikis vengti skatinti pažeidimus,
- reglamentavimo priemonių poveikis potencialių (neteisėtų) migrantų migracijos tendencijoms,
- antrinio judėjimo Šengeno zonoje tikimybė.

14. SULAIKYMAS

Grąžinimo direktyvos 12 straipsnyje (dėl formos ir vertimo) ir 13 straipsnyje (dėl veiksmingos teisių gynimo priemonės ir nemokamos teisinės pagalbos) nurodytos procesinės apsaugos priemonės akivaizdžiai įtvirtina pagrindines teises į gerą administravimą, būti išklaustam, į veiksmingą teisinę pagalbą ir teisingą bylos nagrinėjimą, kurios visos sudaro neatskiriamą Europos Sąjungos teisinės sistemos dalį. Todėl šios teisės turi būti užtikrintos ir sprendimuose sulaikyti.

Be šių bendrų reikalavimų Grąžinimo direktyvos 15 straipsnyje nustatyti tam tikri reikalavimai, kurie yra konkrečiai taikytini sprendimų sulaikyti atžvilgiu.

14.1. Sulaikymą pateisinančios aplinkybės

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 1 dalis

Valstybės narės gali sulaikyti trečiosios šalies pilietį, kuriam taikoma grąžinimo tvarka tik tam, kad parengtų grąžinimą ir (arba) įvykdytų išsiuntimo procesą (nebent konkrečiu atveju gali būti veiksmingai taikomos kitos pakankamos, tačiau švelnesnės priverstinės priemonės), visų pirma, kai:

- a) *esama pasislėpimo pavojaus arba*
- b) *atitinkamas trečiosios šalies pilietis vengia pasirengimo grąžinimui ar išsiuntimo proceso arba jiems trukdo.*

Sulaikymas turi trukti kuo trumpiau ir būti taikomas tik tol, kol tinkamai vykdomas pasiruošimas išsiuntimui.

Sulaikymas siekiant išsiųsti yra sunkus pagrindinės teisės į asmens laisvę pažeidimas, todėl jam taikytini griežti apribojimai.

Prievolė sulaikymą taikyti tik kraštutiniu atveju. Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 1 dalimi valstybės narės įpareigtos imtis „visų būtinų priemonių“, kad įvykdytų sprendimus grąžinti. Galimybė sulaikyti yra viena iš galimų priemonių, kuriomis valstybės narės gali pasinaudoti kraštutiniu atveju. Šiuo atžvilgiu ESTT sprendimo *El Dridi*, C-61/11, 41 punkte pabrėžė, kad Grąžinimo direktyvoje numatytos „laipsniškai priimtinos priemonės, kurių reikia imtis siekiant įvykdyti sprendimą grąžinti – nuo priemonės, kuria paliekama daugiausia laisvės grąžintinam asmeniui, t. y. suteikiamas terminas savanoriškai išvykti iš šalies, iki priemonių, kurios labiausiai ją apriboja, t. y. sulaikymas specialiaame centre“.

Todėl valstybių narių prievolė taikyti sulaikymą galioja tik tais atvejais, kai akivaizdu, kad sulaikymas yra vienintelis būdas užtikrinti, kad būtų pasirengta grąžinimo procesui ir įvykdytas išsiuntimo procesas (sulaikymo būtinybė). Sulaikymas turi būti grindžiamas individualiu įvertinimu ir turi trukti kuo trumpiau, taikant jį tik tol, kol tinkamai vykdomas pasiruošimas išsiuntimui ir asmuo išsiunčiamas (sulaikymo proporcingumas).

Sulaikymo priežastys. Pagal Grąžinimo direktyvą vienintelis teisėtas sulaikymo tikslas yra pasirengti grąžinimui ir (arba) įvykdyti išsiuntimo procesą, visų pirma, kai: 1) esama pasislėpimo pavojaus arba 2) atitinkamas grąžinamasis asmuo vengia pasirengimo grąžinimui ar išsiuntimo proceso arba jiems trukdo. Kai yra tokių sulaikymo priežasčių ir kai konkrečiu atveju negali būti taikomos švelnesnės priverstinės priemonės (kraštutinis atvejis), valstybės narės turi teisę ir turėtų naudoti sulaikymą tokį laiką, kurio reikia norint užtikrinti sėkmingą grąžinimo procedūrų vykdymą laikantis Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio nuostatų.

Nors Grąžinimo direktyvos formuluotėje pateiktas tik orientacinis sąrašas („visų pirma“), šios dvi konkrečios aplinkybės atspindi pagrindinius praktiškai pasitaikančius atvejų scenarijus, kurie pateisina sulaikymą rengiantis grąžinti ir jį vykdant bei vykdant išsiuntimo procedūrą. Kiekvienu atveju reikia atskirai įvertinti, ar yra konkreti sulaikymo priežastis ir ar nėra galimybės taikyti veiksmingų ir pakankamų švelnesnių priverstinių priemonių. Vertinant, ar esama pasislėpimo pavojaus (žr. 1.6 skirsnį) ir ar dėl jo reikia taikyti sulaikymą, reikia atsižvelgti į prie sienos pateiktą atsakymą leisti atvykti, esamą SIS perspėjimą dėl draudimo atvykti, dokumentų neturėjimą, gyvenamosios vietos neturėjimą, nebendra-darbiavimą ir į kitus susijusius požymius (kriterijus).

Sulaikymas netaikomas dėl su viešąja tvarka susijusių priežasčių. Grąžinimo direktyvoje nenumatyta galimybė dėl su viešąja tvarka susijusių priežasčių taikyti sulaikymą ar jį pratęsti, o valstybėms narėms neleidžiama imigracijos sulaikymą naudoti kaip trumpalaikį laisvės atėmimą siekiant išsiųsti. Svarbiausias su išsiuntimu susijusio sulaikymo tikslas yra užtikrinti, kad grąžinamieji asmenys neišvengtų prievolės grįžti pasislėpdami. 15 straipsniu nesiekama ginti visuomenės nuo asmenų, kurie kelia grėsmę viešajai tvarkai ar saugumui. Teisėto tikslo ginti visuomenę klausimas veikia turėtų būti sprendžiamas kitais teisės aktais, visų pirma baudžiamosios teisės, baudžiamosios administracinės teisės bei teisės aktais dėl teisėto buvimo nutraukimo su viešąja tvarka susijusiais sumetimais. Šiuo požiūriu ESTT sprendimo *Kadzoev* (¹), C-357/09, 70 punkte nurodyta: „Galimybė sulaikyti asmenį viešosios tvarkos ir viešojo saugumo sumetimais negali būti grindžiama Direktyva 2008/115/EB. Dėl šios priežasties jokia prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo nurodyta aplinkybė (agresyvus elgesys; pragyvenimo lėšų nebuvimas; būsto nebuvimas) savaime negali tapti sulaikymo pagrindu pagal šios direktyvos nuostatas“. Tačiau vertinant, ar esama pasislėpimo pavojaus (žr. 1.6 skirsnį), galima atsižvelgti į ankstesnį asmens elgesį, kėlusį grėsmę viešajai tvarkai ir saugumui (pavyzdžiui, administracinės teisės nesilaikymą ne migracijos teisės srityse ar baudžiamosios teisės pažeidimus). Jei iš ankstesnio atitinkamo asmens elgesio galima daryti išvadą, kad asmuo galbūt nesilaikys teisės aktų reikalavimų ir vengs būti grąžintas, tai gali pateisinti sprendimą, kad esama pasislėpimo pavojaus.

Prievolė numatyti sulaikymui alternatyvias priemones. 15 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip, kad kiekviena valstybė narė savo nacionalinės teisės aktuose turi numatyti sulaikymui alternatyvias priemones. Tai atitinka ir Direktyvos 16 konstatuojamosios dalies formuluotę („<...> jei švelnesnių priverstinių priemonių nepakaktų“). Sprendime *El Dridi*, C-61/11 (39 punktas) ESTT patvirtino, kad „<...> iš šios direktyvos 16 konstatuojamosios dalies ir 15 straipsnio 1 dalies formuluotės matyti, kad valstybės narės turi įgyvendinti išsiuntimo procedūrą kuo švelnesnėmis priverstinėmis priemonėmis. Tik tuo atveju, jeigu imantis išsiuntimo gali būti, atsižvelgiant į kiekvieną atskirą atvejį, pakenkta sprendimo grąžinti vykdymui dėl grąžintino asmens elgesio, valstybės gali apriboti jo laisvę ir jį sulaikyti“. Tačiau tai nereiškia, kad išankstinė sulaikymo sąlyga yra trečiosios šalies piliečiui jau taikyta švelnesnė priverstinė priemonė.

Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad švelnesnės priverstinės priemonės būtų „pakankamos“ ir kad jas būtų galima „veiksmingai“ taikyti atitinkamam trečiosios šalies piliečiui. Tai reiškia, kad siekdamas laikytis įpareigojimo numatyti veiksmingas sulaikymui alternatyvias priemones, valstybės narės nacionalinėje teisėje turi numatyti sulaikymui alternatyvias priemones, kuriomis būtų galima pasiekti tokių pačių sulaikymo tikslų (t. y. apsaugoti nuo pasislėpimo, trečiosios šalies piliečio vengimo arba trukdymo vykdyti grąžinimą), naudojant metodus, kuriais mažiau suvaržoma asmens teisė į laisvę. Nacionalinės institucijos, atsakingos už su sulaikymu susijusių sprendimų priėmimą ir sulaikymui alternatyvias priemones, turi įvertinti, ar tokios švelnesnės priverstinės priemonės būtų pakankamos ir veiksmingos kiekvienu individualiu atveju.

Sulaikymui alternatyvių priemonių pavyzdžiai yra gyvenamosios vietos apribojimai, šeimų apgyvendinimas atviruose centruose, socialinių darbuotojų parama, reguliarus registravimasis, asmens tapatybės (kelionės) dokumentų paėmimas, laidavimas ir elektroninė stebėseną. JTVPK pateikia sulaikymui alternatyvių priemonių gerosios patirties praktinių pavyzdžių (²).

(¹) 2009 m. lapkričio 30 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Kadzoev*, C-357/09 PPU, ECLI:EU:C:2009:741.

(²) JTVPK, *Options paper 2: Options for governments on open reception and alternatives to detention*, 2015 m., paskelbtas adresu <http://www.unhcr.org/protection/detention/5538e53d9/unhcr-options-paper-2-options-governments-open-reception-alternatives-detention.html>.

Nauda ir rizika. Sulaikymui alternatyvios priemonės

Sulaikymui alternatyvių priemonių taikymas gali duoti naudos, kaip antai geresnius grąžinimo rodiklius (įskaitant savanoriško išvykimo atvejus), geresnį bendradarbiavimą su grąžinamaisiais asmenimis gaunant reikalingus dokumentus, finansinę naudą (mažesnės valstybės išlaidos) ir mažesnius sunkumus žmonėms (nėra su sulaikymu susijusių nemalonių).

Rizikos atvejai apima didesnę galimybę pasislėpti, galimą traukos objektų kūrimą (alternatyvūs sulaikymo centrai, pavyzdžiui, šeimų namai, potencialiems neteisėtiems imigrantams gali atrodyti patrauklūs) ir galimą socialinę įtampą atvirų centrų kaimynystėje.

Rekomendacija: reikia rasti racionalius sprendimus, kuriais būtų tinkamai suderintos skatinimo ir atgrasymo priemonės. Visiškai nesant atgrasymo priemonių, išsiuntimo rodikliai gali būti nepakankami. Kita vertus, pernelyg represinė sistema sistemingai taikant sulaikymą taip pat gali būti neveiksminga, nes grąžinamasis asmuo beveik visiškai nesuinteresuotas ir neskatinamas bendradarbiauti vykdant grąžinimo procedūrą. Valstybės narės turėtų parengti ir naudoti įvairiausias alternatyvias priemones, skirtas skirtingų kategorijų trečiųjų šalių piliečių padėčiai. Gerų rezultatų davė individualiam asmeniui pritaikytos konsultacijos, kuriose dalyvaujantis grąžinamasis asmuo įgyja teisę pats kontroliuoti savo grąžinimo procesą, ankstyvas įtraukimas ir holistinis bylų valdymas, daugiausia dėmesio skiriant bylų išnagrinėjimui. Reikėtų vykdyti visų potencialių grąžinamųjų asmenų sistemingą horizontalųjį konsultavimą, duodant patarimus dėl teisėto buvimo (prieglobsčio) ir savanoriško grąžinimo (priverstinio grąžinimo) ankstyvajame etape (o ne priėmus sprendimus priverstinai išsiųsti).

Papildomas paaiškinimas:

— Asmuo, kuriam taikoma grąžinimo tvarka. Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 1 dalyje nustatytas formalus reikalavimas, kad būtų taikoma grąžinimo tvarka, nereiškia to paties kaip reikalavimas, kad būtų taikomas sprendimas grąžinti. Jei įvykdytos visos 15 straipsnyje nustatytos sąlygos, sulaikymą galima taikyti jau prieš priimant oficialų sprendimą grąžinti (pavyzdžiui, kol rengiamas sprendimas grąžinti ir sprendimas grąžinti dar nėra priimtas).

Konkretūs pavyzdžiai:

— Siekdamas nebūti išsiųstas neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis gali slėpti savo tapatybę (jos neatskleisti). Ar teisėta tokiomis aplinkybėmis taikyti sulaikymą, siekiant trečiosios šalies pilietį priversti bendradarbiauti, kad būtų galima jį išsiųsti?

— Tokio pobūdžio sulaikymas numatytas Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 1 dalies b punkte, kuriame aiškiai nurodyta, kad sulaikymas galimas, kai asmuo „vengia <...> išsiuntimo proceso, arba jiems trukdo“. 15 straipsnio 6 dalies a punkte nurodytas „nepakankamas bendradarbiavimas“ kaip vienas iš dviejų atvejų, kuriais galima pateisinti maksimalaus 12 mėnesių sulaikymo laikotarpio pratęsimą, ir bendras ir galutinis tokio sulaikymo tikslas (*Beugehaft* arba *Durchsetzungshaft*) yra išsiųsti, o ne nubausti. Visais sulaikymo siekiant išsiųsti atvejais būtina laikytis Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 4 dalies: „Paaiškėjus, kad dėl teisinių ar kitokių priežasčių nebėra pagrįstos tikimybės išsiųsti arba 1 dalyje nustatytų aplinkybių nebesama, sulaikymas tampa neapateisinamas ir atitinkamas asmuo nedelsiant paleidžiamas“. Tai reiškia, kad tais atvejais, kai tampa aišku, kad nebėra pagrįstų tikimybų išsiųsti, sulaikymą reikia nutraukti (pavyzdžiui, paaiškėjus, kad dokumentai, kuriuos turi išduoti trečioji šalis, bus atsiųsti per vėlavimą arba visai nebus išduoti, net jeigu sulaikytasis bendradarbiautų).

— Ar galima taikyti sulaikymą, jei grąžinamasis asmuo pateikia prieglobsčio prašymą?

— Atsakymą pateikė ESTT sprendime *Arslan* ⁽¹⁾, C-534/11 (49 ir 63 punktai): „Direktyvos 2008/115/EB 2 straipsnio 1 dal[is] <...> netaikoma trečiosios šalies piliečiui, padavusiam tarptautinės apsaugos prašymą, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2005/85/EB, laikotarpiu nuo minėto prašymo pateikimo iki tol, kol dėl šio prašymo priimamas sprendimas pirmąja instancija arba prireikus kol išnagrinėjamas dėl minėto sprendimo pareikštas skundas. <...> Direktyvomis 2003/9/EB ir 2005/85/EB nedraudžiama, kad trečiosios šalies pilietis, padavęs tarptautinės apsaugos prašymą, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2005/85/EB, po to, kai buvo sulaikytas remiantis Direktyvos 2008/115/EB 15 straipsniu, būtų toliau sulaikytas pagal nacionalinės teisės nuostatą, kai kiekvienu atveju įvertinus visas reikšmingas aplinkybes paaiškėja, kad šis prašymas pateiktas vien siekiant pavėlinti ar sutrukdyti įvykdyti sprendimą grąžinti ir kad objektyviai būtina sulaikymo priemonę palikti galioti,

⁽¹⁾ 2013 m. gegužės 30 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Arslan*, C-534/11, ECLI:EU:C:2013:343.

siekiant neleisti, kad atitinkamas asmuo visiškai išvengtų grąžinimo priemonės taikymo“. Pastaba. Pirmiau pateikta nuoroda į „nacionalinę teisę“ yra susijusi su nacionalinėmis prieglobsčio taisyklėmis, susijusiomis su sulaikymu, kuriomis (atsižvelgiant į konkretų atvejį) perkeliama ES prieglobsčio *acquis* reikalavimai, susiję su sulaikymu.

14.2. Sulaikymo forma ir pirminė peržiūra

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 2 dalis

Įsakymą sulaikyti priima administracinės ar teisminės institucijos.

Įsakymas sulaikyti parengiamas raštu pateikiant faktines ir teisines priežastis.

Kai įsakymą sulaikyti priima administracinės institucijos, valstybės narės:

- a) numato atlikti skubią sulaikymo teisėtumo teisminę peržiūrą ir kuo skubiau po sulaikymo pradžios priimti sprendimą;
- b) arba atitinkamam trečiosios šalies piliečiui suteikia teisę imtis procesinių veiksmų, kuriais būtų skubiai atlikta sulaikymo teisėtumo teisminė peržiūra ir kuo skubiau po atitinkamų procesinių veiksmų pradžios būtų priimtas sprendimas. Šiuo atveju valstybės narės nedelsdamos praneša atitinkamam trečiosios šalies piliečiui apie galimybę imtis tokių procesinių veiksmų.

Atitinkamas trečiosios šalies pilietis nedelsiant paleidžiamas, jei sulaikymas yra neteisėtas.

Teismines institucijas gali (bet neprivalo) sudaryti teisėjai. Vadovaujantis atitinkama EŽTT praktika, jie turi būti nepriklausomi, nešališki ir užtikrinti rungimosi principu grindžiamą teisminę procedūrą.

Teisminės peržiūros apimtis. Vykdam peržiūrą reikia įvertinti visus Grąžinimo direktyvos 15 straipsnyje aiškiai paminėtus aspektus, atsižvelgiant ir į teisės klausimus (pavyzdžiui, sulaikymo procedūros ir sprendimo sulaikyti teisingumą procesiniu ir teisiniu požiūriu), ir į faktines aplinkybes (pavyzdžiui, asmeninę sulaikyto asmenis padėtį, šeimos ryšius šalyje, išvykimo iš teritorijos garantijas, pagrįstą išsiuntimo tikimybę).

Maksimali „skubios teisminės peržiūros“ trukmė. Grąžinimo direktyvos tekstas įkvėptas EŽTK 5 straipsnio 4 dalies formuluotės, kuria reikalaujama, kad „teismas peržiūrą atliktų greitai“. Atitinkamoje EŽTT praktikoje paaiškinta, kad priimtina maksimali trukmė (t. y. pagrįstas laikotarpis) negali būti apibrėžta abstrakčiai. Ją reikia nustatyti remiantis kiekvieno atvejo aplinkybėmis, atsižvelgiant į bylos sudėtingumą ir institucijų bei prašytojo elgesį. Sprendimo priėmimas greičiau nei per savaitę neabejotinai gali būti laikomas gerąja praktika, atitinkančia teisinį skubumo reikalavimą.

Reikalavimas priimti rašytinį sprendimą taikomas ir sprendimams pratęsti terminą. Reikalavimas priimti rašytinį sprendimą nurodant priežastis taikomas ir sprendimams pratęsti sulaikymo terminą. Sprendimo *Mahdi*, C-146/14, 44 punkte ESTT aiškiai paaiškino: „Šis reikalavimas priimti rašytinį sprendimą aiškintinas kaip privalomai taikomas kiekvienam sprendimui pratęsti sulaikymo terminą, nes pradinis sulaikymas ir jo termino pratęsimas yra analogiški, turint omenyje tai, kad abiem atvejais apribojama trečiosios šalies piliečio laisvė, siekiant pasirengti ji grąžinti ir (arba) įvykdyti išsiuntimą, ir, antra, kiekvienu atveju šis pilietis turi žinoti dėl jo priimto sprendimo motyvus“.

Visos su teise būti išklaustam susijusios apsaugos priemonės galioja sprendimų sulaikyti ir sprendimų pratęsti sulaikymo terminą atveju. Tačiau, jei šios teisės nesilaikoma, sprendimas tampa neteisėtu tik tuo atveju, kai procedūros rezultatas būtų kitoks, jei į šią teisę būtų atsižvelgta. Žr. Sprendimą *G ir R*, C-383/13: „<...> Sąjungos teisė, konkrečiai Direktyvos 2008/115/EB 15 straipsnio 2 ir 6 dalys, turi būti aiškinama taip, jog tais atvejais, kai sprendimas pratęsti sulaikymo priemonę buvo priimtas per administracinę procedūrą pažeidžiant teisę būti išklaustam, nacionalinis teismas, įgaliotas įvertinti šio sprendimo teisėtumą, gali panaikinti sulaikymo priemonę, tik jeigu atsižvelgęs į visas kiekvieno konkretaus atvejo faktines ir teisines aplinkybes nusprendžia, kad dėl šio pažeidimo asmuo, kuris juo remiasi, iš tikrųjų prarado galimybę geriau apginti savo teises, t. y. kad ši administracinė procedūra būtų galėjusi pasibaigti kitaip“. (žr. 12 skirsnį).

14.3. Reguliari sulaikymo peržiūra

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 3 dalis

Kiekvienu atveju sulaikymas peržiūrimas pagrįstais laiko tarpais atitinkamo trečiosios šalies piliečio prašymu arba ex officio.

Pagal 15 straipsnio 3 dalies pirmą sakinių rašytinio sprendimo dėl peržiūros priimti nereikia. ESTT tai išaiškino sprendimo *Mahdi*, C-146/14, 47 punkte: „Direktyvos 2008/115/EB 15 straipsnyje nereikalaujama priimti rašytinio“ akto dėl peržiūros „<...>. Taigi institucijos, pagal šios direktyvos 15 straipsnio 3 dalies pirmą sakinių pagrįstais laiko tarpais peržiūrinčios trečiosios šalies piliečio sulaikymą, neprivalo atliktamos kiekvieną peržiūrą priimti aiškaus rašytinės formos akto ir nurodyti jo faktinių ir teisinių motyvų“. Vis dėlto valstybės narės pagal savo nacionalinę teisę gali priimti rašytinį sprendimą dėl peržiūros.

Bendri sprendimai dėl peržiūros ir termino pratęsimo turi būti priimami raštu. Sprendimo *Mahdi*, C-146/14, 48 punkte ESTT paaiškino: „Iš tiesų tokiu atveju sulaikymo peržiūra ir sprendimo dėl tolesnių priemonių priėmimas įvyksta per tą pačią proceso stadiją. Todėl šis sprendimas turi tenkinti Direktyvos 2008/115/EB 15 straipsnio 2 dalies reikalavimus“.

Pratęstų sulaikymo laikotarpių atveju teisminė institucija prižiūri, kaip atliekamos peržiūros.

Sąvokos „pratęstas sulaikymo laikotarpis“ reikšmė. Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 3 dalies antrame sakinyje nustatytas reikalavimas, kad pratęstų sulaikymo laikotarpių atveju teisminė kontrolė (prižiūra) būtų atliekama *ex officio*. Tai reiškia, kad teisminės institucijos turi imtis veiksmų ir tais atvejais, kai atitinkamas asmuo to neprašo. Iš sąvokos „pratęstas sulaikymo laikotarpis“ lingvistinio palyginimo (vokiečių k. – *Bei längerer Haftdauer*; prancūzų k. – *En cas de périodes de rétention prolongées*; olandų k. – *In het geval van een lange periode van bewaring*; ispanų k. – *En caso de periodos de internamiento prolongados*; italų k. – *Nel caso di periodi di trattenimento prolungati*) aišku, kad iš esmės ši sąvoka reiškia ilgą sulaikymo laikotarpį, nesvarbu, ar formalus sprendimas dėl laikotarpio pratęsimo jau buvo priimtas, ar ne. Komisijos manymu, pirmajai teisminei peržiūrai *ex officio* skirtas 6 mėnesių laikotarpis yra neabejotinai per ilgas, o trijų mėnesių teisminės peržiūros *ex officio* trukmė gali būti laikoma su 15 straipsnio 3 dalimi vis dar suderinama riba, tačiau turi būti ir galimybė prireikus pradėti individualią peržiūrą, jei pateikiamas prašymas.

Priežiūrą atliekančios teisminės institucijos įgaliojimai. Peržiūros mechanizmas, kurį taikant nagrinėjami tik teisės klausimai, o nenagrinėjamos faktinės aplinkybės, yra aiškiai nepakankamas. Teisminė institucija turi turėti įgaliojimus nagrinėti ir faktines aplinkybes, ir teisinius klausimus. Žr. ESTT sprendimo *Mahdi*, C-146/14, 62 punktą: „<...> kompetentinga teisminė institucija turi galėti savo sprendimu pakeisti pradinį sulaikymą skyrusios administracinės ar prireikus teisminės institucijos sprendimą ir nuspręsti dėl galimybės skirti alternatyvią priemonę arba paleisti atitinkamą trečiosios šalies pilietį. Šiuo tikslu prašymą pratęsti sulaikymo terminą nagrinėjanti teisminė institucija turi galėti atsižvelgti į pradinį sulaikymą skyrusios administracinės institucijos nurodytas faktines aplinkybes, pateiktus įrodymus ir į galimas suinteresuotojo trečiosios šalies piliečio pastabas. Be to, ji turi galėti išsiaiškinti bet kokią kitą jos sprendimui svarbią aplinkybę, jei nuspręstų, kad tai būtina <...>“.

14.4. Sulaikymo užbaigimas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 4–6 dalys

4. Paaikšėjus, kad dėl teisinių ar kitokių priežasčių nebėra pagrįstos tikimybės išsiųsti arba 1 dalyje nustatytų aplinkybių nebesama, sulaikymas tampa nebepraktiškas ir atitinkamas asmuo nedelsiant paleidžiamas.
5. Sulaikymas trunka tol, kol tenkinamos 1 dalyje nustatytos sąlygos ir jis yra būtinas siekiant užtikrinti sėkmingą išsiuntimą. Kiekviena valstybė narė nustato sulaikymo laikotarpio ribą, kuri negali viršyti šešių mėnesių.
6. Valstybės narės negali pratęsti 5 dalyje nurodyto laikotarpio, tačiau laikydamosi nacionalinės teisės gali pratęsti ribotam laikotarpiui, neviršijančiam dar dvylikos mėnesių, tais atvejais, kai tikėtina, jog nepaisant visų jų pagrįstų pastangų, išsiuntimo procedūra užtruks ilgiau dėl to, kad:
  - a) suinteresuotasis trečiosios šalies pilietis nepakankamai bendradarbiauja arba
  - b) vėluojama gauti reikiamus dokumentus iš trečiųjų šalių.

Sulaikymas turi būti užbaigtas, o grąžinamasis asmuo turi būti paleistas įvairiomis aplinkybėmis, visų pirma jeigu:

- dėl teisinių ar kitų priežasčių nebėra pagrįstos išsiuntimo tikimybės,
- institucijos tinkamai nevykdo pasiruošimo išsiuntimui,
- baigėsi galutiniai maksimalūs sulaikymo terminai.

Be to, sulaikymas turėtų būti užbaigtas kiekvienu konkrečiu atveju atskirai, jei atsiranda galimybė taikyti sulaikymui alternatyvias priemones.

14.4.1. Pagrįstos tikimybės išsiųsti nebuvimas

Pagrįstos tikimybės išsiųsti nebuvimas. Sprendimo *Kadzoev*, C-357/09, 67 punkte ESTT pateikė sąvokos „pagrįsta tikimybė“ paaiškinimą: „Tik reali sėkmingo išsiuntimo tikimybė, atsižvelgiant į 15 straipsnio 5 ir 6 dalyse įtvirtintus terminus, parodo pagrįstos tikimybės išsiųsti buvimą. Šios tikimybės nėra, jeigu, atsižvelgiant į minėtus terminus, atrodo mažai tikėtina, kad trečioji valstybė priims suinteresuotąjį asmenį“.

„Pagrįstos tikimybės“ nebuvimo sąvoka nėra tapati „neįvykdomumo“ sąvokai. „Neįvykdomumo“ sąvoka reiškia kategoriškesnę tvirtinimą ir jį sunkiau įrodyti nei „pagrįstos tikimybės nebuvimo“ sąvoką, kuria išreiškiamas tik tam tikras tikėtumo laipsnis.

Sulaikymo laikotarpiai, į kuriuos reikėtų atsižvelgti vertinant, ar yra „pagrįsta tikimybė išsiųsti“. Atsižvelgiant į tai, kad Grąžinimo direktyvos 15 straipsnyje (ir 6 konstatuojamoje dalyje) pabrėžiama būtinybė sprendžiant laisvės atėmimo proporcingumo klausimą kiekvienu konkrečiu atveju vertinimą atlikti atskirai, visada reikia atsižvelgti į atitinkamam asmeniui taikomus maksimalius sulaikymo laikotarpius konkrečiu atveju. Tai reiškia, kad taikomi atitinkamos valstybės narės nacionalinėje teisėje nustatyti maksimalūs laikotarpiai. Tai taip pat reiškia, kad grąžinamasis asmuo neturėtų būti sulaikytas valstybėje narėje, jei nuo pradžių atrodo mažai tikėtina, kad per maksimalų sulaikymo laikotarpį, leistiną pagal tos valstybės narės nacionalinės teisės aktus, atitinkamą asmenį priims trečioji šalis (Sprendime *Kadzoev*, C-357/09, ESTT rėmėsi pagal direktyvą nustatytais maksimaliais laikotarpiais, nes jie atitiko maksimalius laikotarpius pagal atitinkamos valstybės narės galiojančius teisės aktus).

Komisija rekomenduoja nustatyti maksimalų pirminį šešių mėnesių sulaikymo laikotarpį, kurio trukmė pritaikoma atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir peržiūrima pagrįstais intervalais prižiūrint teisminei institucijai, ir galimybę pratęsti sulaikymą iki 18 mėnesių Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 6 dalyje numatytais atvejais.

Pasibaigus maksimaliems sulaikymo laikotarpiams, Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 4 dalis nebetaikoma ir asmuo bet kokių atveju turi būti nedelsiant paleistas į laisvę. Žr. ESTT sprendimo *Kadzoev*, C-357/09, 60 ir 61 punktus: „Reikia pažymėti, kad jeigu suėjo Direktyvos 2008/115/EB 15 straipsnio 6 dalyje numatytas maksimalus sulaikymo terminas, nekyla klausimas, ar nebėra „pagrįstos tikimybės išsiųsti“ to paties straipsnio 4 dalies prasme. Iš tikrųjų tokiu atveju suinteresuotasis asmuo turi būti nedelsiant paleistas į laisvę. Taigi Direktyvos 2008/115/EB 15 straipsnio 4 dalį galima taikyti, tik jei šios direktyvos 15 straipsnio 5 ir 6 dalyse numatyti maksimalūs sulaikymo terminai nėra pasibaigę“.

Papildomi paaiškinimai:

- Reikėtų atkreipti dėmesį į ypatingą asmenų be pilietybės padėtį, nes jie gali neturėti galimybės pasinaudoti trečiųjų šalių konsuline pagalba, kad galėtų gauti galiojantį asmens tapatybės ar kelionės dokumentą. Atsižvelgdamos į ESTT sprendimą *Kadzoev*, C-357/09, valstybės narės turėtų įsitikinti, kad asmens sulaikymas arba jo sulaikymo pratęsimas grindžiami pagrįsta tikimybe išsiųsti.
- Ar teisėta sulaikyti trečiosios šalies pilietį, jeigu tuo metu jam suteikta apsauga nuo išsiuntimo vadovaujantis *negrąžinimo* principu?
  - Jeigu išsiuntimas tampa mažai tikėtinas (pavyzdžiui, dėl to, kad *negrąžinimą* lemiančios aplinkybės yra nuolatinės), trečiųjų šalių piliečius reikia paleisti pagal Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 4 dalį. Jeigu *negrąžinimą* lemiančios aplinkybės yra ribotos trukmės ar laikinos (pavyzdžiui, tikėtina, kad šalis, į kurią grąžinama, greitai pateiks patikimą diplomatinį patvirtinimą arba grąžinamam asmeniui laikinai reikalingas būtinas medicininis gydymas, kuris negali būti suteiktas šalyje, į kurią grąžinama), sulaikymas gali būti taikomas, jei tebėra pagrįsta tikimybė išsiųsti.

14.4.2. Maksimalaus sulaikymo laikotarpio pabaiga

Pagal Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 5 ir 6 dalis valstybės narės turi pareigą laikydamosi nacionalinės teisės⁽¹⁾ nustatyti maksimalius sulaikymo laikotarpius, kurie neviršija 6 mėnesių (įprastais atvejais) arba 18 mėnesių (dviem nustatytais atvejais: kai grąžinamasis asmuo nepakankamai bendradarbiauja arba vėluojama gauti reikalingus dokumentus iš trečiųjų šalių).

Nacionalinėje teisėje nustatyti trumpesni maksimalūs sulaikymo laikotarpiai turi viršenybę Grąžinimo direktyvoje numatytų 6 arba 18 mėnesių laikotarpių atžvilgiu. Svarstant konkrečius atvejus reikia taikyti maksimalius nacionalinėje

⁽¹⁾ Skirtingų pagal nacionalinę teisę nustatytų laikotarpių apžvalga pateikta adresu <http://ec.europa.eu/smart-regulation/evaluation/search/download.do?documentId=10737855> (p. 44–50). Šioje apžvalgoje apibūdinta 2013 m. gruodžio mėn. situacija, o nuo to laiko kai kurios nacionalinės taisyklės pasikeitė.

teisėje (laikantis Gražinimo direktyvos) nustatytus laikotarpius, o ne Gražinimo direktyvoje nustatytus laikotarpius. Tai reiškia, kad valstybė narė, kuri nacionalinėje teisėje nebendradarbiaujančių gražinamųjų asmenų atžvilgiu nustatė maksimalų, pavyzdžiui, 60 dienų laikotarpį, negali taikyti sulaikymo ilgiau nei 60 dienų, nors Gražinimo direktyvos 15 straipsnio 6 dalyje numatytas ne ilgesnis kaip 18 mėnesių terminas.

Nacionalinėje teisėje turėtų būti nustatytas maksimalus sulaikymo laikotarpis, kuris leistų kompetentingoms nacionalinėms institucijoms imtis visų priemonių, būtinų įvykdyti sprendimą gražinti, ir tokiu būdu užbaigti procedūras, siekiant sėkmingai gražinti neteisėtai esančius trečiųjų šalių piliečius ir užtikrinti jų readmisiją trečiojoje šalyje, į kurią gražinama. Komisija rekomenduoja valstybėms narėms pasinaudoti Gražinimo direktyvos 15 straipsnyje nustatytais ribomis ir numatyti maksimalų šešių mėnesių pirminio sulaikymo laikotarpį ir galimybę pratęsti sulaikymą iki 18 mėnesių šios direktyvos 15 straipsnio 6 dalyje numatytais atvejais. Primenama, kad reali sulaikymo trukmė turi būti nustatoma atsižvelgiant į kiekvieną konkretų atvejį, o sulaikytasis turi būti paleidžiamas, jeigu sulaikymo sąlygų (pavyzdžiui, pagrįstos tikimybės išsiūsti) nebėra.

Priežasčių, kuriomis pateisinamas (nepateisinamas) sulaikymo pratęsimas pagal 15 straipsnio 6 dalį, pavyzdžiai:

- asmens tapatybės dokumentų nebuvimas savaime nėra pakankama priežastis pratęsti sulaikymą. Žr. ESTT sprendimo *Mahdi*, C-146/14, 73 punktą: „<...> vien dėl aplinkybės, jog atitinkamas trečiosios šalies pilietis neturi asmens tapatybės dokumentų, negalima pateisinti Direktyvos 2008/115/EB 15 straipsnio 6 dalyje numatyto sulaikymo termino pratęsimą“;
- sulaikymo termino pratęsimą galima pateisinti tuo, kad nebendradarbiuojama gaunant asmens tapatybės dokumentus, jeigu tarp nebendradarbiavimo ir negražinimo yra priežastinis ryšys. Žr. ESTT sprendimo *Mahdi*, C-146/14, 85 punktą: „<...> tik jei išnagrinėjus šio piliečio elgesį pradinio sulaikymo laikotarpiu paaiškėtų, kad jis nebendradarbiavo įgyvendinant išsiuntimo procedūrą, ir tikėtina, kad dėl šio elgesio išsiuntimo procedūra užtruks ilgiau, nei numatyta <...>“.

Papildomi paaiškinimai:

Asmens, kaip prieglobsčio prašytojo, sulaikymo laikotarpių įskaičiavimas. Nustatant sulaikymo laikotarpį išsiuntimo tikslu, nereikia atsižvelgti į asmens, kaip prieglobsčio prašytojo, sulaikymo laikotarpius, kadangi sulaikymui išsiuntimo tikslais ir prieglobsčio prašytojų sulaikymui taikomos skirtingos teisės normos ir tvarka. Žr. ESTT sprendimo *Kadzoev*, C-357/09, 45 ir 48 punktus: „Taigi Direktyvoje 2008/115/EB reglamentuojamam sulaikymui išsiuntimo tikslu ir prieglobsčio prašytojo sulaikymui, taikomam pagal Direktyvas 2003/9/EB ir 2005/85/EB bei taikomas nacionalinės teisės nuostatas, nustatytas skirtingas teisinis režimas. Dėl šios priežasties <...> laikotarpis, kai asmuo buvo laikomas laikinojo apgyvendinimo centre remiantis prieglobsčio prašytojams taikomų nacionalinės ir Bendrijos teisės nuostatų pagrindu priimtu sprendimu, neturi būti laikomas sulaikymu išsiuntimo tikslu Direktyvos 2008/115/EB 15 straipsnio prasme“.

To paties sprendimo 47 punkte nustatyta: „Jei paaiškėtų, kad dėl šio sprendimo 19 punkte minėtų S. Kadzoev prieglobsčio prašymų pradėtose procedūrose nebuvo priimtas joks sprendimas dėl jo laikymo laikinojo apgyvendinimo centre ir jo sulaikymas ir toliau buvo grindžiamas ankstesne nacionalinėje teisėje nustatyta sulaikymo išsiuntimo tikslu tvarka arba Direktyvoje 2008/115/EB nustatyta tvarka, į S. Kadzoev sulaikymo laikotarpį, atitinkantį minėtų prieglobsčio suteikimo procedūrų trukmę, turi būti atsižvelgta skaičiuojant Direktyvos 2008/115/EB 15 straipsnio 5 ir 6 dalyse numatytą sulaikymo išsiuntimo tikslu terminą“.

Asmens sulaikymo iki pasiruošimo perkelti pagal Dublino reglamentą laikotarpių įskaičiavimas. Taikomi pirmiau nurodyti loginiai argumentai asmens, kaip prieglobsčio prašytojo, sulaikymo laikotarpių atžvilgiu.

Sulaikymo laikotarpių, per kuriuos dėl nagrinėjamo skundo procesas sustabdomas, įskaičiavimas. Į tokius laikotarpius reikia atsižvelgti. Žr. ESTT sprendimo *Kadzoev*, C-357/09, 53 ir 54 punktus: „Taigi į laikotarpį, kuriuo suinteresuotasis asmuo buvo sulaikytas vykstant sprendimo išsiūsti teisėtumo teisminės kontrolės procedūrai, turi būti atsižvelgta skaičiuojant Direktyvos 2008/115/EB 15 straipsnio 5 ir 6 dalyse numatytą maksimalų sulaikymo terminą. Padarius kitokią išvadą, sulaikymo išsiuntimo tikslu trukmė kiekvienu konkrečiu atveju galėtų skirtis, kartais netgi smarkiai, toje pačioje valstybėje narėje ar skirtingose valstybėse narėse dėl nacionalinio teismo proceso ypatumų ir bruožų, o tai prieštarautų Direktyvos 2008/115/EB 15 straipsnio 5 ir 6 dalimis siekiamam tikslui užtikrinti vienodą maksimalų sulaikymo terminą visose valstybėse narėse“.

Sulaikymo išsiuntimo tikslu, kuris buvo taikytas (kitoje) valstybėje narėje A, po kurio iš karto buvo taikytas sulaikymas prieš išsiuntimą valstybėje narėje B, laikotarpio įskaičiavimas (tokios aplinkybės gali susiklostyti, pavyzdžiui, neteisėtą migrantą perkeliant iš valstybės narės A į valstybę narę B pagal dvišalį readmisijos susitarimą pagal 6 straipsnio 3 dalį). Komisijos manymu, maksimali 18 mėnesių nepertraukiamo sulaikymo iki išsiuntimo trukmė neturėtų būti viršyta, siekiant, kad būtų laikomasi 15 straipsnio 6 dalyje nustatyto maksimalaus termino *effet utile*. Atitinkamuose dvišaliuose readmisijos susitarimuose turėtų būti aptartas valstybių narių apsikeitimas informacija apie kitoje valstybėje narėje jau taikytus sulaikymo laikotarpius ir valstybės narės B galimybę galiausiai atsisakyti priimti iš valstybės narės A perkeliama asmenį, jeigu valstybė narė A pernelyg vėlai pateikė prašymą.

Sulaikymo laikotarpių, kurie baigėsi prieš įsigaliojant Grąžinimo direktyvos taisyklėms, įskaičiavimas. Į tokius laikotarpius reikia atsižvelgti (žr. ESTT sprendimo *Kadzoev*, C-357/09, 36–38 punktus).

14.5. Pakartotinis grąžinamųjų asmenų sulaikymas

Pakartotinai sulaikant grąžinamuosius asmenis iš karto po to, kai jie buvo paleisti į laisvę, negalima pažeisti Grąžinimo direktyvoje nustatyto maksimalaus sulaikymo laikotarpio.

To paties asmens pakartotinis sulaikymas vėlesniu etapu gali būti teisėtas tik tuo atveju, jei labai pasikeitė susijusios aplinkybės (pavyzdžiui, trečioji šalis parengė būtinus dokumentus arba kilmės šalyje pagerėjo padėtis ir todėl galima saugiai grįžti), jeigu dėl tokio pasikeitimo atsiranda „pagrįsta tikimybė išsiųsti“ pagal Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 4 dalį ir jeigu tenkinamos visos kitos sulaikymo taikymo sąlygos pagal šios direktyvos 15 straipsnį.

14.6. Švelnesnių priverstinių priemonių taikymas pasibaigus sulaikymui

Švelnesnės priverstinės priemonės, kaip antai nuolatinis registravimas institucijose, atitinkamo piniginio užstato pateikimas, dokumentų paėmimas ar prievolė neišvykti iš tam tikros vietos, gali būti taikomos tol ir tiek, kol ir kiek jos gali būti laikomos „būtina priemone“ grąžinimui įvykdyti. Nors švelnesnių priverstinių priemonių taikymui nenumatytas visiškai maksimalus terminas, išsamiai įvertinamas tokių priemonių taikymo srities ir trukmės proporcingumas.

Be to, jeigu savo pobūdžiu ir intensyvumu švelnesnės priverstinės priemonės panašios į laisvės atėmimą arba prilygsta jam (pavyzdžiui, neribotos trukmės prievolės būti konkrečiame centre nesuteikiant galimybės iš jo išeiti nustatymas), tai turėtų būti laikoma sulaikymo pratęsimu *de facto* ir taikomi Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 5 ir 6 dalyse nustatyti terminai.

15. SULAIKYMO SĄLYGOS

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 16 straipsnis

1. Sulaikymas paprastai vykdomas specialiuose sulaikymo centruose. Jeigu valstybė narė neturi galimybių apgyvendinti tokius asmenis specialiaame sulaikymo centre ir turi naudotis įkalinimo įstaigų patalpomis, sulaikyti trečiosios šalies piliečiai atskiriami nuo kalinių.
2. Sulaikytiems trečiosios šalies piliečiams paprašius, jiems suteikiama galimybė per pagrįstą laikotarpį susisiekti su teisiniais atstovais, šeimos nariais ir kompetentingomis konsulinėmis įstaigomis.
3. Ypatingas dėmesys skiriamas pažeidžiamiems asmenims. Teikiama neatidėliotina medicinos pagalba ir užtikrinamas būtinas ligos gydymas.
4. Atitinkamoms kompetentingoms nacionalinėms, tarptautinėms ir nevyriausybinėms organizacijoms bei įstaigoms suteikiama galimybė apsilankyti sulaikymo centruose, kaip nurodyta 1 dalyje, tiek, kiek jie yra naudojami trečiųjų šalių piliečių sulaikymui pagal šį skyrių. Tokiems vizitams gali reikėti gauti leidimą.
5. Sulaikytiems trečiosios šalies piliečiams sistemingai teikiama informacija, paaiškinanti sulaikymo centre taikomas taisykles bei nustatanti jų teises ir pareigas. Tokia informacija apima informaciją apie nacionalinėje teisėje numatytą jų teisę susisiekti su 4 dalyje nurodytomis organizacijomis ir įstaigomis.

15.1. Pirminis policijos vykdomas sulaikymas

Tapatybės nustatymo tikslais policijos vykdomas pirminis sulaikymas reglamentuojamas nacionalinės teisės aktais. Tai aiškiai pabrėžiama Grąžinimo direktyvos 17 konstatuojamojoje dalyje: „Nepažeidžiant teisėsaugos institucijų vykdomo

pirminio sulaikymo, kuris reglamentuojamas nacionalinės teisės aktais, sulaikymas paprastai turėtų būti vykdomas specialiuose sulaikymo centruose“. Tai reiškia, kad per pradinį laikotarpį nacionalinė teisė gali ir toliau būti taikoma. Nors tai nėra teisinė prievolė, valstybės narės raginamos jau šiame etape užtikrinti, kad trečiųjų šalių piliečiai būtų laikomi atskirai nuo kalinių.

Pirminio sulaikymo laikotarpio, per kurį įtariamieji neteisėti migrantai gali būti laikomi policijos areštinėje, trukmė. Trumpas, bet pagrįstas laikotarpis, kad būtų galima identifikuoti tikrinamą asmenį ir išnagrinėti duomenis, siekiant nustatyti, ar tas asmuo yra neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis. Žr. ESTT sprendimo *Achughbabian*, C-329/11, 31 punktą: „Šiuo klausimu pažymėtina, jog kompetentingos institucijos turi turėti tam tikrą, nors ir trumpą, bet protingą laikotarpį, kad galėtų identifikuoti tikrinamą asmenį ir iširti duomenis, siekdamas nustatyti, ar šis asmuo yra trečiosios šalies pilietis, neteisėtai esantis valstybės teritorijoje. Jei atitinkamas asmuo nebendradarbiauja, gali būti sunku nustatyti jo vardą, pavardę ir pilietybę. Taip pat gali būti sudėtinga patikrinti ir paties neteisėto buvimo šalyje faktą, ypač kai tikrinamas asmuo remiasi prieglobsčio prašytojo ar pabėgėlio statusu. Šiuo atveju kompetentingos institucijos, siekdamas nepažeisti Direktyvos 2008/115/EB tikslo, kuris buvo nurodytas pirmesniame punkte, turi veikti apdairiai ir be atidėliojimų nuspręsti, ar tikrinamas asmuo valstybės teritorijoje yra teisėtai“. Nors ir nėra privalomo tiksliai apibrėžto termino, Komisija ragina valstybes nares užtikrinti, kad neteisėti migrantai būtų perkelti į jiems skirtus specialius sulaikymo centrus per 48 valandas nuo sulaikymo (tolimų atstumų atveju išimties tvarka gali būti priimtini ir ilgesni laikotarpiai).

15.2. Specialių centrų naudojimas, remiantis bendrąja taisykle

Specialių centrų naudojimas, remiantis bendrąja taisykle. Gražinamieji asmenys nėra nusikaltėliai ir nusipelno, kad su jais būtų elgiama kitaip nei su kaliniais. Todėl Gražinimo direktyvoje įtvirtinta bendroji taisyklė dėl specialių centrų naudojimo. Valstybės narės neteisėtai esančius trečiosios šalies piliečius išsiuntimo tikslu privalo laikyti specialiuose sulaikymo centruose, o ne įprastuose kalėjimuose. Tai reiškia, jog valstybės narės privalo specialiuose sulaikymo centruose užtikrinti pakankamą vietų skaičių, kad sulaikymo pajėgumai atitiktų faktinius poreikius, taip pat tinkamas materialines sulaikymo sąlygas.

Bendrosios taisyklės išimtys. Gražinimo direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje nustatyta nukrypti leidžianti nuostata, pagal kurią valstybės narės sulaikytuosius iki išsiuntimo gali išimties tvarka laikyti įprastuose kalėjimuose, aiškintina siaurai. ESTT tai aiškiai patvirtino sprendimo *Bero ir Bouzalmate* (¹), sujungtos bylos C-473/13 ir C-514/13, 25 punkte: „Antrajame [16 straipsnio 1 dalies] sakinyje numatoma nuo šio principo leidžianti nukrypti nuostata, kuri turi būti aiškinama griežtai (šiuo klausimu žr. Sprendimo *Kamberaj*, C-571/10, EU:C:2012:233, 86 punktą)“. Taikant tokią nukrypti leidžiančią nuostatą, visapusiškai atsižvelgiama į pagrindines teises ir reikiamas dėmesys skiriamas tokiems veiksniams, kaip patalpų perpildymas, poreikis išvengti pakartotinių perkėlimų ir galimas neigiamas poveikis gražinamųjų asmenų, ypač pažeidžiamų asmenų, gerovei.

Netikėtai išaugęs sulaikytųjų skaičius. Gražinimo direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nukrypti leidžianti nuostata gali būti taikoma, kai dėl neprognozuojamų neteisėtos migracijos reiškiniiui būdingų kiekybinių svyravimų netikėtai padidėjęs sulaikytųjų skaičiui (kuris dar nesiekia Gražinimo direktyvos 18 straipsnyje išsamiai reglamentuojamos nepaprastosios padėties lygmens), tampa sudėtinga patalpinti sulaikytuosius valstybės narės, kurioje paprastai yra reikiamas (pakankamas) vietų specialiuosiuose centruose skaičius, specialiuose centruose.

Agresyvūs sulaikytieji. Remiantis atitinkama EŽTT praktika, valstybės narės privalo apsaugoti sulaikytus gražinamuosius asmenis nuo agresyvaus ar netinkamo kitų sulaikytųjų asmenų elgesio. Valstybės narės raginamos rasti praktinių būdų, kaip spręsti šią problemą specializuotuose centruose, nesinaudojant kalėjimų patalpomis. Galima, pavyzdžiui, skirti tam tikras sulaikymo centro patalpas (priestatus) agresyviems asmenims arba šios kategorijos asmenims numatyti specialius sulaikymo centrus.

Specialių sulaikymo centrų trūkumas valstybės narės regionuose. Specialių sulaikymo centrų trūkumas valstybės narės regione savaime nėra pagrindas pateisinti laikymą įprastame kalėjime, jei kituose tos pačios valstybės narės regionuose tokių centrų yra. ESTT tai aiškiai patvirtino sprendimo *Bero ir Bouzalmate*, sujungtos bylos C-473/13 ir C-514/13, 32 punkte: „Direktyvos 2008/115/EB 16 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip, jog valstybė narė, siekdama išsiųsti iš šalies trečiųjų šalių piliečius, kurie neteisėtai yra šalyje, jų sulaikymą paprastai turi vykdyti šios valstybės specialiuose sulaikymo centruose, net jei minėtos valstybės narės santvarka federalinė ir joje esantis federalinis vienetas, kuris pagal nacionalinę teisę yra kompetentingas priimti sprendimą ir įvykdyti šį sulaikymą, tokio sulaikymo centro neturi“.

(¹) 2014 m. liepos 17 d. Sprendimas *Bero ir Bouzalmate*, sujungtos bylos C-473/13 ir C-514/13, ECLI:EU:C:2014:2095.

Trumpi sulaikymo laikotarpiai. Tikimybė, kad sulaikymas bus trumpalaikis (pavyzdžiui, 7 dienos ar mažiau), nėra pagrįsta priežastis asmenis laikyti kalėjime.

Laikymas uždaroje medicinos ar psichiatrijos įstaigose. Sulaikytųjų laikymas prieš išsiuntimą uždaroje medicinos ar psichiatrijos įstaigose kartu su asmenimis, sulaikytais dėl medicininių priežasčių, Grąžinimo direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje nenumatytas ir prieštarautų jos *effet utile*, išskyrus atvejus, kai atsižvelgiant į atitinkamo asmens ligą ir sveikatos būklę jį laikyti specialiaame ar pritaikytame centre ar ten perkelti yra būtina, kad šiam asmeniui būtų užtikrinta tinkama ir nuolatinė medicinos specialistų priežiūra ir pagalba, siekiant išvengti tolesnio jo sveikatos blogėjimo.

15.3. Atskyrimas nuo kalinių

Priešingai grąžinamuosius asmenis ir kalinius laikyti atskirai yra besąlyginis reikalavimas. Grąžinimo direktyvoje įtvirtinta besąlyginė valstybių narių prievolė užtikrinti, kad neteisėtai esantys trečiųjų šalių piliečiai visada būtų laikomi atskirai nuo kalinių, jei valstybė narė negali užtikrinti tokių trečiosios šalies piliečių laikymo tik specialiuose sulaikymo centruose.

Buvę kaliniai, kurie vėliau bus grąžinti. Pasibaigus laisvės atėmimo laikotarpiui, kai asmuo paprastai turėtų būti paleistas, reikia pradėti taikyti sulaikymo išsiuntimo tikslais taisykles (įskaitant Grąžinimo direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje nustatytą prievolę dėl sulaikymo vykdymo specialiuose sulaikymo centruose). Jei pasirengimas išsiųsti ir galbūt pats išsiuntimas vykdomi dar nepasibaigus laisvės atėmimo laikotarpiui, asmenį galima ir toliau laikyti kalėjime, nes vis dar galioja bausmė už anksčiau padarytą nusikaltimą. Valstybės narės raginamos visas būtinas išsiuntimo procedūras pradėti iš anksto, kol asmenys laisvės atėmimo bausmę dar atlieka kalėjime, kad būtų užtikrinta, kad trečiosios šalies pilietį būtų galima sėkmingai grąžinti vėliausiai jį išleidžiant iš kalėjimo.

Agresyvūs sulaikytieji. Agresyvus ar netinkamas grąžinamųjų asmenų elgesys nesuteikia pagrindo juos laikyti su kaliniais, išskyrus atvejus, kai agresyvūs veiksmai laikytini nusikaltimu, ir atitinkamą laisvės atėmimo bausmę nustato teismas.

Sąvoka „kaliniai“ apima ir nuteistus kalinius, ir asmenis, kuriems paskirtas kardomasis kalinimas. Tai patvirtinta Europos Tarybos (ET) Ministrų komiteto „Dvidešimties gairių dėl priverstinio grąžinimo“ 10 gairės 4 punkte, kuriame aiškiai pabrėžiama, kad „asmenys, sulaikyti prieš jų išsiuntimą iš teritorijos, paprastai negali būti laikomi kartu su nuteistais kaliniais ar asmenimis, kuriems paskirtas kardomasis kalinimas“. Todėl sulaikytieji turi būti atskirti nuo asmenų, kuriems paskirtas kardomasis kalinimas.

Grąžinamasis asmuo negali duoti sutikimo būti laikomas su kaliniais. Sprendimo *Pham* (⁽¹⁾), C-474/13, 21 ir 22 punktuose ESTT aiškiai patvirtino: „Šiuo klausimu neteisėtai šalyje esančių trečiųjų šalių piliečių atskyrimo nuo bausmę atliekančių kalinių reikalavimas, numatytas šios direktyvos 16 straipsnio 1 dalies antrame sakinyje, viršija tai, kas gali būti laikoma tik specialia trečiųjų šalių piliečių sulaikymo įkalinimo įstaigose tvarkos taisykle, ir sudaro esminę tokio apgyvendinimo įkalinimo įstaigose sąlygą, be kurios, iš principo, jis neatitiktų šios direktyvos. Šiomis aplinkybėmis valstybė narė negali atsižvelgti į atitinkamo trečiosios šalies piliečio norą“.

15.4. Materialinės sulaikymo sąlygos

Grąžinimo direktyvos 16 straipsnis; ET priverstinio grąžinimo gairių 10 gairė („Sulaikymo sąlygos prieš išsiuntimą“); Konvencijos prieš kankinimą (CPT) standartai ir informacijos apie imigrantų sulaikymą suvestinė; 2006 m. Europos kalėjimų taisyklės

Pačioje Grąžinimo direktyvoje nustatytos tam tikros konkrečios apsaugos priemonės. Valstybės narės privalo:

- teikti neatidėliotiną medicinos pagalbą ir užtikrinti būtiną ligų gydymą,
- atsižvelgti į specialius pažeidžiamų asmenų poreikius, taigi ir bendrai užtikrinti, kad būtų atsižvelgiama į tokius veiksnius kaip atitinkamo asmens amžius, neįgalumas ir sveikata (įskaitant psichikos sveikatą),
- sulaikytiems asmenims teikti informaciją apie sulaikymo centre taikomas taisykles ir jų teises bei pareigas. Šią informaciją rekomenduojama pateikti kuo greičiau, ne vėliau nei per 24 val. po jų atvykimo,
- suteikti sulaikytiesiems galimybę susisiekti su teisiniais atstovais, šeimos nariais ir kompetentingomis konsulinėmis įstaigomis,
- atitinkamoms kompetentingoms nacionalinėms, tarptautinėms ir nevyriausybinėms organizacijoms bei įstaigoms suteikti galimybę apsilankyti sulaikymo centruose. Ši teisė turi būti tiesiogiai suteikta suinteresuotosioms įstaigoms, nesvarbu, ar yra konkretus sulaikytojo kvietimas.

(¹) 2014 m. liepos 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Pham*, C-474/13, ECLI:EU:C:2014:2096.

Kalbant apie klausimus, kurie Grąžinimo direktyvoje nėra tiesiogiai reglamentuojami, valstybės narės turi laikytis atitinkamų Europos Tarybos standartų, visų pirma CPT standartų. Grąžinimo direktyvoje nėra reglamentuojamos tam tikros materialinės sulaikymo sąlygos, kaip antai patalpų dydis, galimybė naudotis sanitarine įranga, galimybė išeiti į lauką, maitinimas sulaikymo laikotarpiu. Tačiau 17 konstatuojamojoje dalyje nustatyta, kad su sulaikytaisiais turėtų būti elgiamasi humaniškai ir gerbiant jų orumą, atsižvelgiant į pagrindines teises bei laikantis tarptautinės teisės. Taikydamos sulaikymą išsiuntimo tikslu, valstybės narės turi užtikrinti, kad sulaikymo sąlygos neprieštarautų ESPTC 4 straipsniui, kuriuo uždraudžiamas nežmoniškas ar žeminantis elgesys. Praktinis šios prievolės poveikis valstybėms narėms išsamiau aprašytas visų pirma:

- 1) Europos Tarybos Priverstinio grąžinimo gairių 10 gairėje („Sulaikymo sąlygos prieš išsiuntimą“);
- 2) Europos Tarybos komiteto prieš kankinimą nustatytuose standartuose (toliau – CPT standartai, dokumentas CPT/Inf/E (2002 m.) 1 – Rev. 2013; CPT informacijos apie imigrantų sulaikymą suvestinė, dokumentas CPT/Inf(2017)3), kuriuose konkrečiai nagrinėjami ypatingi sulaikytų neteisėtų migrantų poreikiai ir statusas;
- 3) 2006 m. Europos kalėjimų taisyklėse (Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms Rec(2006)2), kuriose išdėstyti minimalūs reikalavimai visais klausimais, neapartais pirmiau minėtuose standartuose;
- 4) JT standartinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse (patvirtintose Ekonomikos ir socialinių reikalų tarybos 1957 m. liepos 31 d. rezoliucija Nr. 663 C (XXIV) ir 1977 m. gegužės 13 d. rezoliucija Nr. 2076 (LXII)).

Minėtuose standartuose aprašyti visuotinai pripažinti su sulaikymu susiję įsipareigojimai, kuriais, kaip absoliučiai minimaliais reikalavimais, valstybės narės turi vadovautis vykdydamos bet kokią sulaikymą, kad užtikrintų atitiktį EŽTK nustatytoms prievolėms, taip pat prievolėms, kylančioms iš ESPTC, taikant ES teisę.

ET 10 gairė. Sulaikymo sąlygos iki išsiuntimo

1. Sulaikyti asmenys iki išsiuntimo paprastai kuo greičiau apgyvendinami šiam tikslui skirtuose centruose, kuriuose yra šių asmenų teisinį statusą atitinkančios materialinės sąlygos ir tvarka, taip pat tinkamos kvalifikacijos personalas.
2. Tokie centrai turi būti tinkamai įrengti, švarūs ir geros būklės, taip pat pakankamai erdvūs tokiam skaičiui asmenų, kurie gali būti juose apgyvendinti. Be to, jei įmanoma, patalpų dizainas ir išdėstymas turėtų būti tokie, kad neprimintų kalėjimo aplinkos. Turi būti organizuojama mankšta lauke, suteikta galimybė pasinaudoti poilsio kambariu, radijo aparatu, televizoriumi, laikraščiais ir žurnalais, taip pat kitomis tinkamomis poilsio priemonėmis.
3. Tokių centrų darbuotojai turi būti kruopščiai atrinkti ir jiems organizuojamas tinkamas mokymas. Valstybės narės raginamos, jei įmanoma, atitinkamiems darbuotojams organizuoti kursus, per kuriuos jie ne tik įgytų asmeninio bendravimo įgūdžių, bet ir susipažintų su skirtingomis sulaikytų asmenų kultūromis. Pageidautina, kad kai kurie darbuotojai turėtų atitinkamų kalbinių įgūdžių ir sugebėtų atpažinti galimus sulaikytų asmenų patiriamą streso požymius ir imtis reikiamų veiksmų. Prireikus darbuotojams turi būti suteikta išorinė, ypač medikų ir socialinių darbuotojų, pagalba.
4. Asmenys, sulaikyti prieš išsiunčiant juos iš teritorijos, paprastai neturėtų būti laikomi kartu su kaliniais, nesvarbu, ar jie nuteisti, ar jiems paskirtas kardomasis kalinimas. Moterys ir vyrai jų pageidavimu turėtų būti atskirti nuo priešingos lyties asmenų, tačiau turi būti laikomasi šeimos vienovės principo, ir šeimos turi būti apgyvendintos atitinkamai.
5. Nacionalinės institucijos turi užtikrinti, kad šiuose centruose laikomi asmenys turėtų galimybę kreiptis į teisininką, gydytoją, nevyriausybinę organizaciją, savo šeimos narius ir JTVPK ir kad jie turėtų galimybę palaikyti ryšį su išoriniu pasauliu, laikantis atitinkamų nacionalinės teisės aktų. Be to, šių centrų veikla turi būti nuolat stebima, taip pat ir pripažintų nepriklausomų stebėtojų.
6. Sulaikytiesiems turi būti suteikta teisė pateikti skundus dėl netinkamo elgesio ar jiems nesuteiktos apsaugos nuo kitų sulaikytųjų smurto. Skundų pareiškėjams ir liudytojams suteikiama apsauga nuo netinkamo elgesio ar bauginimo, susijusio su jų skundu ar pateiktais atitinkamais įrodymais.
7. Sulaikytiesiems turi būti sistemingai teikiama informacija, išaiškinant jiems centre taikomas taisykles, jiems taikomą tvarką ir nurodant jų teises ir pareigas. Ši informacija turi būti pateikta suinteresuotųjų asmenų paprastai vartojamomis kalbomis ir, jei būtina, reikia pasinaudoti vertėjo žodžiu paslaugomis. Sulaikytieji turi būti informuoti apie teisę kreiptis į pasirinktą teisininką, kompetentingą jų šalies diplomatinę atstovybę, tokias tarptautines organizacijas kaip JTVPK ir Tarptautinė migracijos organizacija (TMO), taip pat nevyriausybinę organizaciją. Šiose srityse jiems turi būti suteikta pagalba.

CPT imigrantų sulaikymo standartai (ištraukos)

29. (sulaikymo centrai). <...> Akivaizdu, kad tokiuose centruose turėtų būti tinkamai apstatytos, švarios ir suremontuotos gyvenamosios patalpos, kuriose pakaktų gyvenamojo ploto laikomų asmenų skaičiui. Be to, turėtų būti atsižvelgta į tokių patalpų projektą ir išdėstymą, kad, kiek įmanoma, būtų galima išvengti kalėjimo aplinkos įspūdžio. Kalbant apie režimo veiklą, ją turėtų sudaryti buvimas lauke, galimybė naudotis poilsio kambariu, naudotis radijo imtuvais/televizoriais, skaityti laikraščius/žurnalus bei naudotis kitomis atitinkamomis poilsio priemonėmis (pvz., žaisti stalo žaidimus, stalo tenisą). Kuo ilgiau asmenys laikomi tokiuose centruose, tuo įvairesnė turėtų būti jiems siūloma veikla.

Centrų, kuriuose laikomi sulaikyti imigrantai, darbuotojų užduotis ypatingai sunki. Pirmiausia, dėl kalbos barjero neišvengiamai išskyla sunkumų bendraujant. Antra, daugelis sulaikytųjų sunkiai susitaiko su tuo faktu, kad jiems atimta laisvė nesant įtarimo, jog jie padarė baudžiamąjį nusikaltimą. Trečia, yra grėsmės, kad tarp skirtingų tautybių ir etninių grupių sulaikytųjų susidarys įtampa. Todėl CPT ypatingai akcentuoja priežiūrą tokiuose centruose vykdančių darbuotojų parinkimą ir atitinkamą mokymą. Atitinkami darbuotojai ne tik turėtų pasižymėti gerais asmeninio bendravimo įgūdžiais, bet ir būti susipažinę su skirtingomis sulaikytųjų kultūromis. Bent keletas darbuotojų turėtų turėti reikiamos užsienio kalbos įgūdžius. Be to, jie turėtų būti apmokyti atpažinti galimus sulaikytųjų stresinius simptomus (dėl patirtos traumos arba socialinių-kultūrinių skirtumų) ir imtis atitinkamų priemonių.

79. Neteisėtų migrantų sulaikymo sąlygos turi atspindėti jų laisvės apribojimo pobūdį, vengiant didelių apribojimų ir suteikiant galimybę užsiimti įvairia veikla. Pavyzdžiui, sulaikytiems neteisėtiems migrantams turi būti sudarytos visos sąlygos prasmingai palaikyti ryšį su išoriniu pasauliu (įskaitant galimybę dažnai skambinti telefonu ir priimti lankytojus), o jų judėjimo sulaikymo centre laisvė turi būti kuo mažiau ribojama. NET jei sulaikymo sąlygos kalėjimuose šiuos reikalavimus atitinka – o taip tikrai nėra visada – CPT dėl pirmiau išdėstytų priežasčių mano, kad neteisėtų migrantų laikymas kalėjimo aplinkoje yra iš esmės ydinga praktika.

82. Teisė kreiptis į teisininką apima teisę pasikalbėti su teisininku be pašalinių, taip pat gauti teisinę konsultaciją gyvenimo šalyje, sulaikymo ir išsiuntimo klausimais. Tai reiškia, kad tais atvejais, kai neteisėti migrantai neturi galimybės pasisamdyti teisininko ir susimokėti už jo paslaugas, jiems turi būti suteikta teisinė pagalba.

Be to, visi atvykę sulaikyti asmenys turi būti nedelsiant apžiūrėti gydytojo arba kompetentingo slaugytojo, kuris informaciją perduoda gydytojui. Teisė kreiptis į gydytoją apima teisę būti apžiūretam neteisėto migranto pasirinkto gydytojo, jei jis to pageidauja; tačiau tokios apžiūros išlaidas gali tekti padengti pačiam sulaikytajam.

Pranešti apie sulaikymą pasirinktam giminaičiui ar trečiajai šaliai žymiai lengviau, jei migrantams laisvės apribojimo laikotarpiu leidžiama turėti savo mobiliuosius telefonus ar bent sudaromos sąlygos jais pasinaudoti.

90. Neteisėtų migrantų sveikatos būklės įvertinimas laisvės apribojimo laikotarpiu yra esminis įpareigojimas kiekvieno atskiro sulaikyto asmens ir visos neteisėtų migrantų grupės atžvilgiu. Neteisėtų migrantų psichinei ir fizinei sveikatai gali pakenkti ankstesnė trauminė patirtis. Be to, įprastinės asmeninės ir kultūrinės aplinkos praradimas bei netikrumas dėl savo ateities gali sukelti psichinės sveikatos pablogėjimą, įskaitant praėityje patirtų depresijos, nerimo ir potrauminio sutrikimo simptomų paaštrėjimą.
91. Visuose sulaikytųjų neteisėtų migrantų centruose kiekvieną dieną turi dirbti bent asmuo, turintis pripažintą medicinos slaugytojo kvalifikaciją. Šis asmuo visų pirma turėtų atlikti pirminę visų atvykstančių medicininę apžiūrą (pirmiausia dėl užkrečiamų ligų, įskaitant tuberkuliozę), priimti prašymus dėl gydytojo apžiūros, užtikrinti, kad paskirti vaistai būtų gauti ir išdalinti, tvarkyti medicininius dokumentus ir prižiūrėti bendras higienos sąlygas.

2006 m. Europos kalėjimų taisyklės (ištraukos)**Apgyvendinimas**

- 18.1 Kaliniams skirtų patalpų, ypač miegamųjų, būklė turi užtikrinti pagarbą žmogaus orumui ir, kiek įmanoma, privatumui, bei atitikti sveikatos ir higienos reikalavimus, turi būti skiriamas tinkamas dėmesys klimato sąlygoms, ypač gyvenamos patalpos plotui, kubinei oro talpai, apšvietimui, šildymui ir ventiliacijai.

18.2 Visose vietose, kuriose kaliniai gyvena, dirba ar susirenka:

- a) langai turi būti tokio dydžio, kad kaliniai galėtų skaityti ir dirbti normaliomis sąlygomis, esant natūraliam apšvietimui, sukonstruoti tokiu būdu, kad būtų vėdinama, išskyrus patalpas, kuriose yra tinkamos oro kondicionavimo sistemos;
- b) dirbtinis apšvietimas turi atitikti nustatytus techninius standartus; ir
- c) turi būti įrengta aliarmo sistema, kuri leistų kaliniams nedelsiant susisiekti su personalu.

Higiena

19.1 Visos įstaigos patalpos visą laiką turi būti švarios ir tinkamai prižiūretos.

19.2 Priimant kalinius į kalėjimą, kameros ar kitos patalpos, kur jie apgyvendinami, turėtų būti švarios.

19.3 Kaliniai turi turėti galimybę naudotis sanitariniais įrenginiais, kurie būtų higieniški ir užtikrintų privatumą.

19.4 Turi būti įrengta tinkama įranga tam, kad kiekvienas kalinys galėtų prausti klimatinės sąlygos atitinkančioje temperatūroje, jei įmanoma, kiekvieną dieną, tačiau ne rečiau kaip du kartus per savaitę (arba dažniau, jei reikalinga) tam, kad būtų užtikrinti higienos reikalavimai.

19.5 Kalinių asmeniniai daiktai, drabužiai bei miegamosios vietos turi būti švarūs ir tvarkingi.

19.6 Kad kaliniai laikytųsi švaros, įstaigos vadovybė turėtų aprūpinti juos tualetu reikmenimis bei valymo priemonėmis ir medžiagomis.

19.7 Moterys turi būti aprūpintos specialiomis higienos priemonėmis.

Drabužiai ir patalynė

20.1 Kaliniai, neturintys nuosavų tinkamų drabužių, turi būti aprūpinami rūbais, atitinkančiais klimatą.

20.2 Tokie drabužiai jokių būdu negali žeišti kalinių savigarbos.

20.3 Visi drabužiai turi būti geros būklės ir prireikus pakeičiami.

20.4 Kai kaliniai gauna leidimą išeiti už įstaigos ribų, iš jų neturi būti reikalaujama dėvėti tokius drabužius, kurie išskirtų juos kaip kalinius.

21. Kiekvienas kalinys turi turėti atskirą lovą bei atskirą tinkamą patalynę, kuri turi būti gerai prižiūrima ir pakankamai dažnai keičiama, kad būtų švari.

Maitinimas

22.1 Kiekvienam kaliniui turi būti pateikiamas pilnavertis maistas, atitinkantis jų lytį, amžių, sveikatą, fizinę būklę, religiją, kultūrą ir jų darbo pobūdį.

22.2 Reikalavimai maitinimui, įskaitant jo minimalų energijos ir proteinų kiekį, turėtų būti apibrėžti šalies įstatymuose.

22.3 Maisto paruošimas ir pateikimas turi atitikti higienos reikalavimus.

22.4 Kaliniai turi būti maitinami 3 kartus per dieną, tarp kiekvieno maitinimo nustatant racionalius intervalus.

22.5 Kiekvienam kaliniui visuomet turi būti prieinamas geriamasis vanduo.

22.6 Praktikuojantis gydytojas ar kvalifikuota medicinos sesuo turi paskirti dietą konkrečiam kaliniui, kai tai yra reikalinga dėl jo sveikatos.

Kalėjimų režimas

25.1 Režimas visiems kaliniams turi užtikrinti tinkamą užimtumo programą.

25.2 Režimas visiems kaliniams turi leisti kaip įmanoma daugiau dienos valandų praleisti už savo kameros sienų tam, kad tai atitiktų žmoniškąjį ir socialinį bendravimo lygį.

25.3 Režimas turėtų užtikrinti kalinių gerovės poreikius.

25.4 Ypatingas dėmesys turi būti skirtas kaliniui, kurie patyrė fizinį, psichinį ar seksualinį smurtą, poreikiams.

Fizinis lavinimas ir poilsis

- 27.1 Kiekvienam kaliniui kasdien, esant tinkamoms oro sąlygoms, turi būti sudarytos sąlygos ne mažiau nei vieną valandą per dieną mankštintis atvira ore.
- 27.2 Jei oro sąlygos nėra tinkamos, kaliniams turėtų būti sudarytos alternatyvios sąlygos, kurios leistų mankštintis.
- 27.3 Tinkamai organizuoti fiziniai pratimai ir jų vedimas bei poilsio galimybės turi būti sudedamoji kalėjimų režimo dalis.
- 27.4 Kalėjimų valdžia turi rūpintis šiais užsiėmimais, užtikrindama tinkamą įrangą ir inventorių.
- 27.5 Kalėjimų valdžia turi pasirūpinti specialiais užsiėmimais kaliniams, kuriems tokių užsiėmimų reikia.
- 27.6 Kaliniams turi būti numatytos poilsio galimybės, tarp jų sportas, žaidimai, pomėgiai ir kiti laisvalaikio užsiėmimai, į kurių organizavimą jie turi būti įtraukti kiek įmanoma labiau.
- 27.7 Fizinio lavinimo metu ir dalyvaujant poilsio veikloje kaliniams turi būti leidžiama bendrauti tarpusavyje.

Minties, sąžinės ir religijos laisvė

- 29.1 Kalinių minties, sąžinės ir religijos laisvė turi būti gerbiama.
- 29.2 Kalėjimų režimas kiek įmanoma turi būti organizuotas taip, kad leistų kaliniams praktikuoti savo religiją ir tikėjimus, dalyvauti šių religijų ar tikėjimų pamaldose arba susirinkimuose, vedamuose pripažintų šių religijų atstovų, turėti privačių pasimatymų su šių religijų atstovais, taip pat turėti nuosavų knygų ir literatūros, susijusių su jų religija ar tikėjimais.
- 29.3 Nė vienas kalinys negali būti verčiamas praktikuoti religiją ar tikėjimą, dalyvauti religinėse pamaldose ar susirinkimuose, dalyvauti religinėse procesijose ar susitikinėti su kurios nors religijos ar tikėjimo atstovais.

Etninės ir kalbinės mažumos

- 38.1 Reikėtų imtis specialių priemonių, siekiant patenkinti kalinių, priklausančių etninėms ar kalbinėms mažumoms, poreikius.
- 38.2 Kalinimo įstaigose, jei tai įgyvendinama, turi būti leidžiama tęsti skirtingų grupių kultūrinius renginius.
- 38.3 Kalinių kalbiniai poreikiai turi būti patenkinami pasitelkiant kompetentingus vertėjus bei aprūpinant rašytine medžiaga tokiais kalbomis, kokios yra vartojamos konkrečiame kalėjime.

Sveikatos apsauga

- 40.3 Visi kaliniai turi turėti galimybę naudotis medicinos paslaugomis, kurios teikiamos šalyje, ir negali būti diskriminacijos teisinės padėties pagrindu.
- 40.4 Sveikatos priežiūros tarnybos kalinimo įstaigoje turi stengtis nustatyti ir gydyti visus fizinius ar psichinius susirgimus bei sutrikimus, nuo kurių kaliniai gali kentėti.
- 40.5 Visos reikalingos medicinos, chirurgijos ir psichiatrijos paslaugos, įskaitant ir tas paslaugas, kurios yra prieinamos visuomenėje, turi būti suteiktos kaliniui.

Medicinos ir sveikatos apsaugos personalas

- 41.1 Kiekvienoje įstaigoje turi būti bent vienas kvalifikuotas bendrosios praktikos gydytojas.
- 41.2 Būtina sudaryti sąlygas, užtikrinančias, kad neatidėliotinais atvejais kvalifikuotas bendrosios praktikos gydytojas bet kuriuo metu galėtų nedelsdamas suteikti pirmąją medicinos pagalbą.
- 41.3 Įstaigose, neturinčiose visu etatu dirbančio praktikuojančio gydytojo, turi reguliariai lankytis ne visu etatu dirbantis gydytojas.
- 41.4 Kiekvieno kalėjimo personalas turi būti tinkamai parengtas sveikatos apsaugos atžvilgiu.
- 41.5 Kiekvienam kaliniui turi būti prieinamos kvalifikuoto dantisto ir okulisto paslaugos.

Gydytojo pareigos

- 42.1 Praktikuojantis gydytojas arba jam pavaldi kvalifikuota medicinos sesuo kiek galima greičiau po priėmimo turi apžiūrėti ir apklausti kiekvieną kalinį, nebent yra akivaizdu, kad to daryti nereikia.
- 42.2 Praktikuojantis gydytojas arba jam pavaldi kvalifikuota medicinos sesuo turi iširti kalinius, jei to reikia, paleidimo metu, ir visada, kai tai pririekia daryti.
- 42.3 Tiriant kalinius, praktikuojantis gydytojas arba jam pavaldi kvalifikuota medicinos sesuo turi ypatingai atkreipti dėmesį į šiuos aspektus:
- įprastų medicininio konfidencialumo taisyklių laikymąsi;
  - nustatyti fizinius ir protinius susirgimus bei imtis atitinkamų gydymo priemonių ir tęsti jau pradėtą gydymą;
  - užfiksuoti ir pranešti tiesioginei valdžiai apie bet kokių požymių ar simptomų dėl smurto prieš kalinius;
  - imtis veiksmų pastebėjus požymius, kurie atsirado dėl narkotikų, medikamentų ir alkoholio vartojimo nutraukimo;
  - nustatyti bet kurį psichologinį ar kitą stresą, kilusį dėl laisvės apribojimo;
  - atskirti kalinius, įtariamus sergant infekcinėmis ar užkrečiamomis ligomis, o ligos metu suteikti jiems tinkamą gydymą;
  - užtikrinti, kad ŽIV infekuoti kaliniai nebūtų izoliuojami nuo kitų kalinių vien dėl šios priežasties;
  - nustatyti fizinius ar psichinius defektus, kurie po paleidimo gali trukdyti adaptuotis visuomenėje;
  - įvertinti kiekvieno kalinio fizinį pajėgumą dirbti ir mankštintis;
  - kartu su visuomeninėmis institucijomis pasirengti bet kokiam reikalingam medicininiam ar psichiatriniam gydymui pratęsti po paleidimo, jei kalinys su tuo sutinka.

Sveikatos apsaugos užtikrinimas

- 46.1 Sergantys kaliniai, kuriems reikalinga specialisto priežiūra, turi būti perkeltami į specializuotas įstaigas arba įprastas ligonines, jei gydymas kalėjime neįmanomas.
- 46.2 Įstaigose esančios savos ligoninės patalpos turi būti tinkamai įrengtos, taip pat turi būti tinkamai sukomplektuotas personalas tam, kad kaliniai būtų tinkamai gydomi ir prižiūrimi.

16. NEPILNAMEČIŲ IR ŠEIMŲ SULAIKYMAS

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 17 straipsnis

- Nelydimi nepilnamečiai ir šeimos, kuriose yra nepilnamečių, sulaukomi tik kraštutiniu atveju ir kuo trumpesniam laikui.
- Sulaikytos šeimos, laukiančios išsiuntimo, apgyvendinamos atskirai, užtikrinant atitinkamą privatumą.
- Sulaikyti nepilnamečiai turi galimybę užsiimti laisvalaikio veikla, įskaitant pagal jų amžių jiems tinkamus žaidimus ir pramogas, ir turi teisę į švietimą, atsižvelgiant į jų buvimo trukmę.
- Nelydimi nepilnamečiai, jei tai įmanoma, apgyvendinami institucijose, kurių darbuotojai ir patalpos yra tinkami atsižvelgiant į jų amžiaus asmenų poreikius.
- Nepilnamečių, laukiančių išsiuntimo, sulaikymo atvejais pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas vaiko interesams.

Gražinimo direktyvoje numatyta, kad išsiunčiami nelydimi nepilnamečiai ir šeimos, kuriose yra nepilnamečių, gali būti sulaukomi tik kraštutiniu atveju ir kuo trumpesniam laikui, jeigu tinkamai laikomasi specialių apsaugos priemonių.

Be šių apsaugos priemonių, kurios nustatytos Gražinimo direktyvos 17 straipsnyje, būtina laikytis šios direktyvos 15 straipsnyje nustatytoms bendrosioms sulaikymo taisyklėms taikomų principų, visų pirma sulaikymą taikyti tik kraštutiniu atveju, parengti įvairias veiksmingas sulaikymui alternatyvias priemones ir atlikti atskirą kiekvieno atvejo vertinimą (žr. 14 skirsnį). Nepilnamečių ir šeimų sulaikymo atveju pagrindinis dėmesys visada turi būti skiriamas vaiko interesams. Valstybės narės raginamos į visas su sulaikymu susijusias bylas įtraukti vaikų apsaugos institucijas, o tais atvejais, kai yra pagrindas suimti, turi būti imamasi visų priemonių užtikrinti, kad būtų numatytos ir prieinamos įvairios veiksmingos nepilnamečių (tiek nelydymų, tiek su šeimomis) sulaikymui alternatyvios priemonės.

JTVPK ⁽¹⁾ ir FRA ⁽²⁾ pateikia nelydymų nepilnamečių ir šeimų su vaikais sulaikymui alternatyvių priemonių gerosios patirties pavyzdžių.

Komisija rekomenduoja nacionalinės teisės aktais nedrausti galimybės sulaikyti nepilnamečius, kai tai yra absoliučiai būtina galutinio sprendimo grąžinti vykdymui užtikrinti ir kai konkrečiu atveju negalima taikyti švelnesnių priverstinių priemonių.

Gražinimo direktyvos 17 straipsnio tekstas labai panašus į ET 11 gairės „Vaikai ir šeimos“ tekstą. Papildomas konkrečias rekomendacijas galima rasti toliau pateiktame šios gairės komentare.

ET 11 gairė. Vaikai ir šeimos

Komentaras

1. Gairės 1, 3 ir 5 punktai pagrįsti atitinkamomis nuostatomis, įtvirtintomis Vaiko teisių konvencijoje, kuri priimta ir pateikta pasirašyti, ratifikuoti ir prisijungti 1989 m. lapkričio 20 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija 44/25 ir ratifikuota visų Europos Tarybos valstybių narių. Dėl 2 punkto reikėtų priminti, jog sulaikymo atvejais taikytina ir teisė į šeimos gyvenimo gerbimą, įtvirtinta EŽTK 8 straipsnyje.
2. Dėl vaikų laisvės apribojimo Vaiko teisių konvencijos 37 straipsnyje nustatyta, kad „vaikas areštuojamas, sulaikomas ar įkalinamas pagal įstatymą, tik kraštutiniu atveju ir kiek įmanoma trumpesniam laikui“ (37 straipsnio b dalis). Pagal šios Konvencijos 20 straipsnio 1 dalį „[v]aikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą“.
3. Buvo remtasi ir Jungtinių Tautų nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisyklių, patvirtintų 1990 m. gruodžio 14 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija 45/113, 38 punktu. Šios taisyklės taikytinos bet kokiam laisvės atėmimui, reiškiančiam „bet kokį asmens sulaikymą ar įkalinimą arba įkurdinimą viešojoje arba privačioje laisvės atėmimo įstaigoje, iš kurios šis gali išeiti ne savo valia, o tik teisminės, administracinės ar kitos valstybinės valdžios nurodymu“ (11 punkto b papunktis). Pagal 38 punktą „kiekvienas nepilnametis, pagal amžių turintis lankyti mokyklą, turi teisę į išsilavinimą, atitinkantį jo poreikius ir gabumus ir skirtą parengti jį grįžti į visuomenę. Toks mokymas, jei įmanoma, turėtų vykti už sulaikymo centro ribų, bendruomenės mokyklose, ir bet kuriuo atveju mokymą turi atlikti kvalifikuoti mokytojai pagal programas, integruotas į šalies švietimo sistemą, siekiant, kad išėję į laisvę nepilnamečiai galėtų nesunkiai mokytis toliau. Išskirtinį dėmesį sulaikymo centro administracija turėtų atkreipti į nepilnamečių užsieniečių ar nepilnamečių, turinčių specifinių kultūrinių ar etninių poreikių, mokymą. Neraštingiems, turintiems pažinimo ar mokymosi sunkumų nepilnamečiams suteiktina teisė į specialų mokymą.“
4. Šis punktas atspindi pagrindinį principą, įtvirtintą Vaiko teisių konvencijoje, kurios 3 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog „[i]mantis bet kokių vaikų liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai“. Tai, beje taikytina ir sprendimams dėl vaikų, kurie išsiunčiami iš šalies teritorijos, sulaikymo.

⁽¹⁾ JTVPK, Options paper 1: Options for governments on care arrangements and alternatives to detention for children and families, 2015 m., paskelbtas adresu <http://www.unhcr.org/553f58509.pdf>.

⁽²⁾ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, European legal and policy framework on immigration detention of children, 2017 m., paskelbta adresu http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-immigration-detention-children_en.pdf.

CPT standartuose įtvirtintos toliau pateiktos nepilnamečių sulaikymo taisyklės, kurių valstybės narės turi laikytis, kai išimties tvarka, kaip kraštutinę priemonę, taiko sulaikymą.

CPT nepilnamečių sulaikymo standartai (ištraukos)

97. CPT mano, jog būtina dėti visas pastangas, kad nereikėtų apriboti nepilnamečių neteisėtų migrantų laisvės. Remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnyje įtvirtintu „vaiko interesų“ principu, vaikų, įskaitant nelydimus ir atskirtus vaikus, sulaikymas retai pateisinamas ir, Komiteto nuomone, tikrai negali būti grindžiamas vien gyventojų statuso neturėjimu. Jei vaikas išimties tvarka sulaikomas, laisvė turi būti apribota kuo trumpiau; reikia dėti visas pastangas, kad būtų galima kuo greičiau paleisti nelydimus ar atskirtus vaikus iš sulaikymo centro ir suteikti jiems tinkamesnę priežiūrą. Be to, atsižvelgiant į vaiko pažeidžiamumą, papildomos apsaugos priemonės taikytinos, kai vaikas sulaikomas, ypač tais atvejais, kai vaikai atskiriami nuo tėvų ar kitų rūpintojų arba yra nelydimi, be tėvų, rūpintojų ar giminaičių.
98. Kuo greičiau po to, kai apie vaiko buvimą sužino institucijos, atitinkamą profesinę kvalifikaciją turintis asmuo vaiko suprantama kalba atlieka pirminę apklausą. Reikia įvertinti vaikui būdingą pažeidžiamumą, atsižvelgiant į jo amžių, sveikatą, psichologinius ir socialinius veiksnius ir kitus apsaugos poreikius, be kita ko, susijusius su patirtu smurtu, prekyba žmonėmis ar traumomis. Nelydimiems ar atskirtiems vaikams, kurių laisvė apribota, nedelsiant suteikiama nemokama teisinė ir kita reikiama pagalba, paskiriamas globėjas ar teisinis atstovas. Turi būti įdiegta ir nuolatinės globos kokybės priežiūros sistema.
99. Reikia imtis veiksmų užtikrinti, kad įstaigose, kuriose apgyvendinti sulaikyti vaikai, nuolat dirbtų socialinis darbuotojas ir psichologas ir kad į juos būtų galima kreiptis asmeniškai. Abiejų lyčių darbuotojai yra dar viena apsaugos nuo netinkamo elgesio priemonė. Ir vyriškos, ir moteriškos lyties darbuotojų buvimas gali būti naudingas formuojant sulaikytųjų moralines vertybes ir puoselėjant normalius santykius sulaikymo vietoje. Be to, laisvės netekusiems vaikams turi būti sudarytos sąlygos užsiimti įvairia konstruktyvia veikla (ypač stengiantis sudaryti galimybę toliau siekti išsilavinimo).
100. Siekiant sumažinti išnaudojimo pavojų, reikia pasirūpinti vaikams tinkamomis gyvenamosiomis patalpomis, pavyzdžiui, atskirti juos nuo suaugusiųjų, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja vaiko interesams. Pavyzdžiui, tai būtų atvejai kai vaikai yra kartu su tėvais ar kitais artimais giminaičiais. Tokiu atveju turi būti dedamos visos pastangos, kad būtų išvengta šeimos išardymo.
131. Veiksmingos skundų nagrinėjimo ir tikrinimo procedūros yra pagrindinės apsaugos nuo netinkamo elgesio priemonės visose sulaikymo vietose, taip pat ir nepilnamečių sulaikymo centruose. Nepilnamečiams (taip pat jų tėvams ar teisiniams atstovams) įstaigos administracinėje sistemoje turi būti sudarytos sąlygos pateikti skundą ir užtikrinta teisė skundą konfidencialiai pateikti nepriklausomai institucijai. Skundų nagrinėjimo procedūros turi būti paprastos, veiksmingos ir palankios vaikui, ypač vartojamos kalbos požiūriu. Nepilnamečiams (taip pat jų tėvams ar teisiniams atstovams) turi būti suteikta teisė kreiptis dėl teisinės konsultacijos skundų klausimais ir gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei to reikalaujama pagal teisingumo principus.
132. CPT ypatingą reikšmę teikia ir reguliariems vizitams į visus nepilnamečių sulaikymo centrus, kuriuos vykdo nepriklausomas subjektas, kaip antai vizituojantis komitetas, teisėjas, vaiko teisių apsaugos kontrolierius ar nacionalinis prevencijos mechanizmas (įsteigtas pagal Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą fakultatyvų protokolą), įgalintas gauti nepilnamečių ar jų tėvų arba teisinių atstovų teikiamus skundus ir prireikus imtis veiksmų dėl jų, tikrinti apgyvendinimo sąlygas ir patalpas ir įvertinti, ar šios įstaigos veikia laikydamosi nacionalinės teisės reikalavimų ir atitinkamų tarptautinių standartų. Tikrinimą atliekančio subjekto nariai turi būti aktyvūs ir su nepilnamečiais bendrauti tiesiogiai, be kita ko, apklausti sulaikytuosius nedalyvaujant pašaliniam.

17. NEPAVARTOSIOS PADĖTYS

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 18 straipsnis

1. Tais atvejais, kai dėl išskirtinai didelio trečiosios šalies piliečių, kurie turi būti grąžinti, skaičiaus atsiranda nenumatyta didelė našta valstybės narės sulaikymo centrams arba jos administracinių ar teisminių institucijų darbuotojams, tokia valstybė narė, kol tęsiasi išskirtinė padėtis, gali nuspręsti, kad būtų numatyti ilgesni negu 15 straipsnio 2 dalies trečioje pastraipoje nustatyti teisminės peržiūros laikotarpiai ir būtų imamasi skubių priemonių dėl sulaikymo sąlygų, nukrypstančių nuo 16 straipsnio 1 dalyje ir 17 straipsnio 2 dalyje nustatytų sąlygų.

2. Jei atitinkama valstybė narė imasi tokių išskirtinių priemonių, ji apie tai informuoja Komisiją. Ji taip pat informuoja Komisiją, kai tik nebelieka prižasčių taikyti šias išskirtines priemones.
3. Šio straipsnio nuostatos nesuteikia galimybės valstybėms narėms nukrypti nuo jų bendros pareigos imtis visų būtinų bendro ar specialaus pobūdžio priemonių, kad būtų užtikrintas pagal šią direktyvą numatytas jų pareigų vykdymas.

Galimos išlygos taikytinos tik trims nuostatoms. 18 straipsnyje nustatyta, kad susiklosčius nepaprastajai padėčiai ir netikėtai atvykus dideliui skaičiui neteisėtų migrantų valstybės narės gali netaikyti trijų Direktyvos nuostatų dėl sulaikymo: i) prievolės užtikrinti sparčią pirminę sulaikymo peržiūrą teisme, ii) prievolės sulaikytuosius laikyti tik specialiuose centruose ir iii) prievolės suteikti atskiras gyvenamąsias patalpas, kad šeimoms būtų užtikrintas pakankamas privatumas. Nuo kitų Gražinimo direktyvoje nustatytų taisyklių nukrypti leidžiančios nuostatos negalimos.

Direktyva turi būti perkelta į nacionalinę teisę, kad būtų galima remtis nuostata dėl nepaprastosios padėties. 18 straipsnyje aprašytos atitinkamos nepaprastosios padėties ir jų ribos, taip pat galimų nukrypti leidžiančių nuostatų taikymo sritys ir pareiga informuoti Komisiją. Jei valstybė narė pageidauja pasinaudoti šia nuostata dėl apsaugos priemonės susiklosčius nepaprastajai padėčiai, ji turi būti šią nuostatą – kaip galimybę, taikytiną pagal 18 straipsnyje nurodytus kriterijus – iš anksto tinkamai perkėlus į nacionalinę teisę⁽¹⁾. Pastaba. Priešingai nei reglamentų nuostatos dėl apsaugos priemonių (pavyzdžiui, ŠSK nuostatos dėl vidaus sienų kontrolės sugrąžinimo), direktyvų nuostatos dėl apsaugos priemonių į nacionalinę teisę turi būti perkeltos prieš jomis pasinaudojant.

Valstybės narės turi informuoti Komisiją, kai imasi šių priemonių ir kai nustoja jas taikyti. Tokia informacija turėtų būti perduodama įprastais oficialiais kanalais, t. y. per nuolatinę atstovybę Europos Komisijos Generaliniam sekretoriui.

18. PERKĖLIMAS Į NACIONALINĘ TEISĘ, AIŠKINIMAS IR PEREINAMOJO LAIKOTARPIO PRIEMONĖS

Tiesioginis Gražinimo direktyvos veikimas nepakankamo ar pavėluoto perkėlimo atveju. Remiantis ESTT išplėta doktrina, Direktyvos nuostatos, kuriomis asmenims suteikiamos teisės ir kurios yra pakankamai aiškios ir besąlyginės, tampa tiesiogiai taikytinos pasibaigus Direktyvos įgyvendinimo terminui. Daugelis iš Gražinimo direktyvos nuostatų šiuos reikalavimus atitinka ir turi būti nacionalinių administracinių ir teismo institucijų tiesiogiai taikomos tais atvejais, kai valstybės narės į nacionalinę teisę neperkėlė tam tikrų Direktyvos nuostatų (ar jas perkėlė nepakankamai). Tai visų pirma taikoma nuostatoms dėl:

- *negražinimo* principo laikymosi (Gražinimo direktyvos 5 ir 9 straipsniai),
- reikalavimo, kad gražintiniams asmenims paprastai būtų suteiktas tinkamas 7–30 dienų trukmės savanoriško išvykimo laikotarpis (Gražinimo direktyvos 7 straipsnis),
- prievartos priemonių naudojimo taikant priverstinį gražinimą apribojimo (Gražinimo direktyvos 8 straipsnis),
- nelydimų nepilnamečių, kuriems taikomos gražinimo procedūros, teisės gauti atitinkamų institucijų, kurios nėra gražinimą vykdančios institucijos, pagalbą, taip pat valstybių narių prievolę įsitikinti, kad jis bus gražintas jo šeimos nariui, paskirtam globėjui ar kad jis bus tinkamai priimtas valstybėje, į kurią jis gražinamas (Gražinimo direktyvos 10 straipsnis),
- draudimų atvykti trukmės apribojimų ir poreikio atskirai įvertinti kiekvieną atvejį (Gražinimo direktyvos 11 straipsnis) (ESTT tai tiesiogiai patvirtino sprendimo *Filev ir Osmani*, C-297/12, 55 punkte),
- procedūrinių apsaugos priemonių, įskaitant teisę į rašytinį, motyvuotą sprendimą gražinti, taip pat teisę į veiksmingą teisių gynimo priemonę ir teisinę bei lingvistinę pagalbą (Gražinimo direktyvos 12 ir 13 straipsniai),
- sulaikymo taikymo apribojimų ir ilgiausios leistinos sulaikymo trukmės (Gražinimo direktyvos 15 straipsnis), taip pat teisės į humaniškas ir orias sulaikymo sąlygas (Gražinimo direktyvos 16 straipsnis) (ESTT tai tiesiogiai patvirtino sprendimo *El Dridi*, C-61/11, 46 ir 47 punktuose),
- apribojimų ir specialių apsaugos priemonių, susijusių su nepilnamečių ir šeimų sulaikymu (Gražinimo direktyvos 17 straipsnis).

⁽¹⁾ Dėl ypatingos Šveicarijos, Norvegijos, Islandijos ir Lichtenšteino padėties žr. atitinkamą išnašą 2 skirsnyje.

ESTT teikiami prašymai priimti prejudicinį sprendimą. SESV 267 straipsniu ESTT suteikti įgaliojimai priimti prejudicinius sprendimus dėl Grąžinimo direktyvos aiškinimo ir galiojimo. Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme, tas teismas, manydamas, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiuo klausimu, gali prašyti ESTT dėl jo priimti prejudicinį sprendimą. Tokiam klausimui iškilus nagrinėjant bylą valstybės narės teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas teismine tvarka, tas teismas dėl jo *kreipiasi* į Teismą. Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme ar tribunole nagrinėjant bylą, susijusią su sulaikytu asmeniu, ESTT sprendimą priima skubos tvarka. Prašymai priimti prejudicinį sprendimą jau atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant vienodą kai kurių esminių Grąžinimo direktyvos nuostatų aiškinimą.

Valstybių narių teismų ar tribunolų nariai kviečiami nuolat naudotis prejudicinio sprendimo procedūra ir prireikus kreiptis į ESTT dėl autentiško išaiškinimo.

Pereinamojo laikotarpio priemonės, skirtos atvejams (procedūroms), susijusiems su laikotarpiais iki 2010 m. gruodžio 24 d. Valstybės narės turi užtikrinti, kad visi į Direktyvos taikymo sritį patenkantys asmenys galėtų pasinaudoti nuo 2010 m. gruodžio 24 d. (nuo naujų valstybių narių įstojimo dienos) Direktyva suteiktomis konkrečiomis apsaugos priemonėmis ir teisėmis. Nors gali būti teisėta toliau taikyti nacionalines grąžinimo procedūras, kurios buvo pradėtos pagal nacionalinės teisės aktus iki perkėlimo, tai negali iš esmės pažeisti Direktyva suteiktų teisių (pavyzdžiui, sulaikymo ir prievartos priemonių naudojimo apribojimų, procedūrinių apsaugos priemonių, įskaitant teisę į rašytinį sprendimą ir teisę jį apskųsti, ir pirmenybės savanoriškam išvykimui). Dėl kiekvieno iki 2010 m. gruodžio 24 d. neįvykdyto grąžinimo turi būti priimtas rašytinis sprendimas pagal Direktyvos 12 straipsnyje nurodytas sąlygas, o veiksminga teisių gynimo šio sprendimo atžvilgiu priemonė turi būti suteikta remiantis Direktyvos 13 straipsnyje išdėstytomis sąlygomis.

Ankstesni draudimai atvykti, nustatyti iki 2010 m. gruodžio 24 d., turi būti suderinti su Grąžinimo direktyvos reikalavimais (žr. 11.9 skirsnį). Sulaikymo laikotarpiai, pasibaigę prieš Grąžinimo direktyvos taisyklių įsigaliojimą, įskaičiuojami į bendrą ilgiausią leistiną terminą, nustatytą Grąžinimo direktyvoje (žr. 14.4.2 skirsnį).

Pasinaudojimas nuo taikymo srities nukrypti leidžiančia nuostata vėlesniame etape (po 2010 m.) Valstybės narės gali nuspręsti 2 straipsnyje numatyta nukrypti leidžiančia nuostata (dėl su sienos kirtimu ir baudžiamąja teise susijusių atvejų) pasinaudoti vėlesniame etape. Nacionalinės teisės aktų taikymas negali turėti neigiamų pasekmių tiems asmenims, kurie jau pasinaudojo Grąžinimo direktyvos poveikiu (žr. 2 skyrių).

19. ŠALTINIAI IR DOKUMENTAI, KURIAIS REMTASI

Toliau nurodyti šaltiniai, kuriais pagrįstas šis vadovas.

1. Grąžinimo direktyvos ryšių palaikymo grupės protokolai.
2. Susijusių ESTT bylų ištraukos (skliausteliuose nurodyti reikšminiai žodžiai ir susijusios valstybės narės pavadinimas):
  - 2009 m. lapkričio 30 d. sprendimas *Kadzoev*, C-357/09 PPU, ECLI:EU:C:2009:741 (sulaikymas, pratęsimo priežastys; ryšys su sulaikymu, susijusiu su prieglobsčiu – BG),
  - 2011 m. balandžio 28 d. sprendimas *El Dridi*, C-61/11 PPU, ECLI:EU:C:2011:268 (kriminalizavimas, laisvės atėmimo bausmė už neteisėtą buvimą – IT),
  - 2011 m. gruodžio 6 d. sprendimas *Achughbaban*, C-329/11, ECLI:EU:C:2011:807 (kriminalizavimas, laisvės atėmimo bausmė už neteisėtą buvimą – FR),
  - 2012 m. gruodžio 6 d. sprendimas *Sagor*, C-430/11, ECLI:EU:C:2012:777 (kriminalizavimas, bauda už neteisėtą buvimą; įsakymas išsiųsti; namų areštas – IT),
  - 2013 m. kovo 21 d. sprendimas *Mbaye*, C-522/11, ECLI:EU:C:2013:190 (neteisėto buvimo kriminalizavimas – IT),
  - 2013 m. gegužės 30 d. sprendimas *Arslan*, C-534/11, ECLI:EU:C:2013:343 (grąžinimas ar su prieglobsčiu susijęs sulaikymas – CZ),
  - 2013 m. rugsėjo 10 d. sprendimas *G. ir R.*, C-383/13 PPU, ECLI:EU:C:2013:533 (teisė būti išklausytam prieš sulaikymo pratęsimą – NL),
  - 2013 m. rugsėjo 19 d. sprendimas *Filev ir Osmani*, C-297/12, ECLI:EU:C:2013:569 (draudimai atvykti, poreikis *ex officio* nustatyti trukmę; ankstesni draudimai atvykti – DE),

- 2014 m. birželio 5 d. sprendimas *Mahdi*, C-146/14 PPU, ECLI:EU:C:2014:1320 (sulaikymas, pratęsimo priežastys ir teismo vykdoma kontrolė – BG),
- 2014 m. liepos 3 d. sprendimas *Da Silva*, C-189/13, ECLI:EU:C:2014:2043 (kriminalizavimas, neteisėtas atvykimas – FR),
- 2014 m. liepos 17 d. sprendimas *Bero ir Bouzalmate*, sujungtos bylos C-473/13 ir C-514/13, ECLI:EU:C:2014:2095 (sulaikymo sąlygos, prievolė apgyvendinti specialiuose centruose – DE),
- 2014 m. liepos 17 d. sprendimas *Pham*, C-474/13, ECLI:EU:C:2014:2096 (sulaikymo sąlygos – DE),
- 2014 m. lapkričio 6 d. sprendimas *Mukarubega*, C-166/13, ECLI:EU:C:2014:2336 (teisė būti išklausytam prieš sprendimo grąžinti priėmimą – FR),
- 2014 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Boudjlida*, C-249/13, ECLI:EU:C:2014:2431 (teisė būti išklausytam prieš sprendimo grąžinti priėmimą – FR),
- 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas *Abdida*, C-562/13, ECLI:EU:C:2014:2453 (teisės atidėjus grąžinimą – BE),
- 2015 m. balandžio 23 d. sprendimas *Zaizoune*, C-38/14, ECLI:EU:C:2015:260 (prievolė priimti sprendimą grąžinti – ES),
- 2015 m. birželio 11 d. sprendimas *Zh. ir O.*, C-554/13, ECLI:EU:C:2015:377 (savanoriško išvykimo laikotarpio nustatymo kriterijai – NL),
- 2015 m. spalio 1 d. sprendimas *Skerdjan Celaj*, C-290/14, ECLI:EU:C:2015:640 (draudimo atvykti nepaisymo kriminalizavimas – IT),
- 2016 m. vasario 15 d. sprendimas *J. N.*, C-601/15 PPU, ECLI:EU:C:2016:84 (sprendimo grąžinti vykdymas nepatenkinus tarptautinės apsaugos prašymo – NL),
- 2016 m. birželio 7 d. sprendimas *Affum*, C-47/15, ECLI:EU:C:2016:408 (neteisėto buvimo apibrėžtis, kriminalizavimas, neteisėtas atvykimas – FR),
- 2017 m. kovo 15 d. sprendimas *Al Chodor ir kt.*, C-528/15, ECLI:EU:C:2017:213 (pasislėpimo pavojaus apibrėžtis vykdamas Dublino procedūras – CZ),
- 2017 m. liepos 26 d. sprendimas *Ouhrami*, C-225/16, ECLI:EU:C:2017:590 (draudimo atvykti įsigaliojimo data – NL).

3. ES grąžinimo *acquis*:

- 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse,
- 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos direktyva 2001/40/EB dėl abipusio sprendimų dėl trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo pripažinimo,
- 2003 m. lapkričio 25 d. Tarybos direktyva 2003/110/EB dėl pagalbos tranzito, susijusio su išsiuntimu oro transportu, atvejais,
- 2004 m. vasario 23 d. Tarybos sprendimas 2004/191/EB, nustatantis finansinių skirtumų, atsirandančių dėl Direktyvos 2001/40/EB dėl abipusio sprendimų dėl trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo pripažinimo taikymo, kompensavimo kriterijus ir praktines priemones,
- 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos sprendimas 2004/573/EB dėl jungtinių skrydžių organizavimo, iš dviejų ar daugiau valstybių narių teritorijos išsiunčiant trečiųjų šalių piliečius, kurių atžvilgiu priimti atskiri įsakymai dėl išsiuntimo,
- 2016 m. rugsėjo 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/1624 dėl Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų, kuriuo iš dalies keičiamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/399 ir panaikinami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 863/2007, Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2007/2004 ir Tarybos sprendimas 2005/267/EB,
- 2017 m. kovo 7 d. Komisijos rekomendacija dėl grąžinimo veiksmingumo padidavimo įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2008/115/EB, C(2017) 1600,
- 2017 m. balandžio 12 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai „Vaikų migrantų apsauga“, COM(2017) 211 *final*.

4. Susiję Europos Tarybos dokumentai:

- „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“, kurias Europos Tarybos Ministrų komitetas patvirtino 2005 m. gegužės 4 d., ir jų komentarai (2005 m. rugsėjo mėn., ISBN 92-871-5809-6),

- CPT standartai (dokumentas CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2013),
  - CPT informacijos apie imigrantų sulaikymą suvestinė (2017 m. kovo mėn. dokumentas CPT/Inf(2017) 3),
  - Ministrų komiteto rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalėjimų taisyklių (Ministrų komiteto patvirtinta per 952-ąjį ministrų pavaduotojų posėdį 2006 m. sausio 11 d.).
5. Susiję Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros dokumentai:
- Rekomendacinis dokumentas dėl pagrindinių teisių aspektų sulaikant neteisėtus migrantus, 2012 m. spalio mėn.,
  - Europos prieglobsčio, sienų ir migracijos teisės vadovas, red. FRA ir EŽTT, 2014 m.,
  - *Alternatives to detention for asylum seekers and people in return procedures*, 2015 m. spalio mėn.,
  - Pranešimas „Fundamental rights of migrants in an irregular situation who are not removed“, paskelbtas adresu <http://fra.europa.eu/en/Non-removed-migrants-rights>,
  - *European legal and policy framework on immigration detention of children*, 2017 m. birželio mėn., paskelbta adresu <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-migrant-detention>.
6. Šengeno vertinimų grąžinimo srityje ataskaitos.

20. SANTRUMPOS

ESPTC – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija

ET – Europos Taryba

EŽTK – Europos žmogaus teisių konvencija

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

ESTT – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

EEE – Europos ekonominė erdvė

FRA – Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra

Valstybės narės – valstybės narės, privalančios laikytis Grąžinimo direktyvos (visos ES valstybės narės, išskyrus Jungtinę Karalystę ir Airiją), taip pat Šveicarija, Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinas.

ŠSK – Šengeno sienų kodeksas

KŠSĮ – Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo

ŠIS – Šengeno informacinė sistema

ESS – Europos Sąjungos sutartis

SESV – Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo